

Profin indulhatok a sikeres jövőnek

PROFIN INDULHATOK A SIKERES JÖVŐNEK

**Professzorok az Európai Magyarországért Egyesület
Budapest, 2021**

Lektorok:

Generállektorok:

Dr. Riesz Mária és Dr. Szabó János

Területlektorok a mentorok:

Dr. Egri Tímea

Dr. Koncz István

Dr. Nagy László

Dr. Novák Anikó

Veszprémi Erzsébet

Kiadja a Professzorok az Európai Magyarországért Egyesület

a

Miniszterelnökség Családokért Felelős Tárca Nélküli Miniszter és a Nemzeti Tehetségprogram támogatásával,

a

„Professzorok a pályakezdő fiatalok személyiségének példaértékű innovációra való felkészítéséért” című,

NTP-PKTF-20-0026. számú program keretében.

MINISZTERELNÖKSÉG
CSALÁDOKÉRT FELELŐS TÁRCA NÉLKÜLI MINISZTER

BEVEZETŐ AJÁNLÁS

E kiadvány és a benne szereplő tanulmányok a Professzorok az Európai Magyarországiért Egyesület által megvalósított, a Miniszterelnökség Családokért Felelős Tárcá Nélküli Miniszter és a Nemzeti Tehetségprogram támogatta, NTP-PKTF-20-0026. azonosítószámú, „Profi indulás” „Professzorok a pályakezdő fiatalok személyiségének példaértékű innovációra való felkészítéséért” című nyertes pályázat keretében jelentek meg. A tanulmányok, művészi alkotások szerzői a kiválasztott pályakezdő fiatal tehetségek, akik mentori irányítás mellett dolgoztak a projekt során, valamint saját mentoraik.

A pályázat révén megvalósuló szakmai műhelymunka keretében a mentorok és mentoráltak fejlesztő tréningeken, hazai és nemzetközi konferenciákon vettek részt, tartottak előadást, szerkesztett kiadványokban publikálták empirikus, módszertani és recenziójellegű tanulmányaikat, előadás-elemzéseiket, interjúikat, illetve kiállításokon, s e könyv kereteiben mutatták be műalkotásaikat. A pályakezdő fiatal tehetségek (e kiadvány szerzői) és mentoraik közösen állították össze e könyvet az egyes csoportok megítélése szerinti legkiválóbb írásokból és művészeti alkotásokból.

Az Egyesület által 2020 júliusában indított nemzetközi mentorprogramunk nem előzmény nélküli, ugyanis tervezésekor nagyban támaszkodhattunk a korábbi, 2017-18-ban lebonyolított, „Professzorok az innovatív fiatalokért” című nagyon sikeres projektünk tapasztalataira is.

A szakmai program 2021. június 30-ig tart, amelyet – küldetése szellemében – sokszínűen fejlesztő jelleggel szervezett meg az Egyesület. A PEME mint az egyik legnagyobb országos értelmiségi szakmai támogató és érdekvédelmi szervezet, megalakulása (2003) óta különös hangsúlyt helyez a fiatalok – felnőttekkel, mentorokkal közös – felkészítésére a XXI. század valóságának rájuk váró kihívásai felismerése és értő kezelése, valamint a fiatalok személyes sikere érdekében. Ennek szellemében pályáztunk az Emberi Erőforrás Támogatáskezelő és a Nemzeti Tehetségprogram – a határokon túli és külföldön dolgozó

pályakezdő magyar fiatalok projektünkbe való bevonását is lehetővé tevő – 2020-es támogatására.

A tréningcsoportjainkban és műhelyeinkben folyó sokszínű tevékenységeket napjainkban értékeltük és a személyes produktumok gálaműsorokban történő bemutatásával is lezártuk.

A Pszichológia Szakmapolitikai Műhely által, az Elnökséggel együttműködve kidolgozott egyéves programunk elsődleges célja, hogy a 14–35 éves korosztályok pályakezdő tagjai számára biztos önismeretet, önmenedzselést, önhatástudatot, sikeres énprezentációt, innovatív gondolkodást, saját erő- és készségfelmérési, jövőtervezési, az innovációs környezet által támasztott kihívások során keletkező esetleges kudarcok, konfliktusok kezelési technikáit elsajátító, továbbá a vállalkozói világ megismerését is segítő, innovációs és vezetői készségeket fejlesztő lehetőségeket is biztosítsunk. Ezeket elsősorban innovatív személyiségfejlesztés, tréningek, workshopok, sikeres fiatal és külföldi üzletemberek bemutatkozásai, példaértékűen innovatív műhelyek megismertetése, kutatás és publikálás, s a fiatalok produktumait bemutató kiállítások szervezése kapcsán értük el. A program során a résztvevők megismerhették a kutatásfejlesztési és innovációs környezet sajátosságait, a pályázati rendszereket, a tehetséghasznosulás útjait, tehetséghasznosító cégek programjait, s találkozhattak fiatal innovátorokkal és sikeres pályázati forrásteremtőkkel is. Mindeközben kiteljesíthették felfedezett saját tehetségigéreteiket

A jelen kiadványban szereplő tanulmányok, rajzok, festmények, fotók, videók és versek szerzőinek témaválasztásban, stílusban a lehető legtágabb teret igyekeztünk engedni, hogy a tehetséges pályakezdő fiatalok innovációra való érzékenyítése során személyiségüknek, érdeklődésüknek, önmegvalósításuknak, önálló törekvéseiknek a lehető legtágabb (kreatív!) teret biztosíthassuk. Noha olvasói szempontból a tanulmányok informatív és szakszerű jellege lényeges szempont, e pályázat mentorai számára a szerzők téma iránti érzékenyítése ugyanilyen fontos volt.

Kedves Érdeklődők!

Valamennyiőjüknek tiszta szívvel ajánljuk e kiadványt. Kívánjuk, hogy e tanulmányok olvasói ugyanolyan örömet leljék az olvasásban,

mint amilyen örömet lelték a mentorok, trénerok és külföldi szakemberek a fiatal tehetségekkel, a szerzőkkel történő közös munkában. Kérjük, olvassák e könyvet és fogadják szívükbe a benne publikáló fiatalokat.

Budapest, 2021 júniusa

Prof. Dr. Demetrovics János
akadémikus, alapító elnök

Prof. Dr. Koncz István
szakmai vezető, szerkesztő

A MENTORÁLTAK TOLLÁBÓL

Varga Debóra

A VILÁG CSILLOGÓ SZEMŰ ÉLETMŰVÉSEI...

Védőnő hallgató vagyok a Debreceni Egyetem Egészségügyi Karán, emellett a porcsalmai baptista közösség gyerekszolgálatát vezetem. Gyerekkorom óta cigányok között élek – életcéloknak tekintem a cigányság integrálását, életszínvonalának javítását, mind a hivatásom, mind pedig a szolgálatom által.

A COVID-19 okozta online oktatás, a legtöbb helyen akadályokat gördített a nehezebb helyzetben élő családok elé. Az eszközök hiányosak vagy egyáltalán nincsenek, a szülők helyzete pedig nem teszi lehetővé a kisdíjak tanítását. Ezért szolgálótársaimmal úgy döntöttünk, hogy ezen segítünk, ellátogatunk az otthonukba és minden tőlünk telhetőt megteszünk értük.

A szívből jövő mosoly

Ez alatt a pár hónap alatt, hétről hétre betekintést nyerhettem otthonaik nyüzsgésébe. Számomra hatalmas felfedezés volt: újabb és újabb arcukat ismerhettem meg, számtalan élménnyel gazdagodtam...

Napjainkban már a cigányságot hivatalosan elismerték mint etnikumot, viszont az irányukban tanúsított ellenszenv nem múlt el. Sajátos kultúrájuk, hagyományaik, életvitelük miatt a társadalom még mindig kirekeszti őket.

Jelenleg is érezni a feszültséget a levegőben cigányok és nem cigányok között. Ha a cigányság nem kap megfelelő támogatást és a társadalom többi tagja nem elfogadással és szeretettel fordul feléjük, a történelem hamarosan megismétli önmagát.

A cigányság többsége a lelki beállítottságuk miatt fogékony az Istenbe vetett hitre. Inkább a kisegyházakhoz, gyülekezetekhez vonzódnak, mint a történelmi egyházakhoz. Ez abból adódik, hogy sokkal szabadabb, családiasabb, szeretetteljesebb a légkör ezekben a közösségekben. Életükben számtalan esemény bizonyítja Isten létezését: az átélt élmények, csodák vonzzák őket.

A mi kis közösségünk is egy ilyen kis gyülekezet, ahová szinte csak cigányok járnak. Akik rendszeres résztvevői az Istentiszteleteknek, az életük minden területe elkezd változni egy sokkal jobb irányba. Elősegíti a tanulási szándékukat, a fiatalok tovább tanulnak, az idősebbek újra visszatérnek az iskolapadba. Felhagynak az addigi káros életvitellel, például leszoknak a dohányzásról, alkoholról esetleg kábítószerekről. Nem veszekednek és verekednek annyiszor vagy olyan mértékben, mint társaik. Gyereknevelésükben a rendre, fegyelemre, tiszteletre nevelik őket, támogatják és buzdítják őket a tanulásra, szeretnék, ha szakmát tanulnának.

A gyülekezetünkbe járó gyerekekkel 2019-ben kezdtem foglalkozni. Akkor még alig ismertük egymást, később egyre szorosabb kapcsolatba kerültünk. Fontos megemlítenem, hogy a fegyelmezésükkel kezdetben sem voltak nagyobb gondok. Itták a szavaimat, és ha rendet kellett tenni köztük, tisztelettudóan reagáltak rá. Ezek a foglalkozások az Istentisztelet közben működnek, a prédikáció alatt. Bibliai történeteket tanulunk játékosan...

Amikor elkezdjük, az Istentiszteletek a házunkban voltak, mert nem rendelkezünk megfelelő hellyel. Így hát az első körülbelül 20 alkalom a konyhánkban volt. Ez sokszor nehezített helyzetet jelentett, mert rengeteg gyerek jött és éppen elfértünk ülve. Nem volt lehetőségünk olyan

játékokra, amelyekhez mozgás kell vagy asztal szükséges, hiszen az asztalt nem tudták körbeülni. Viszont ezek is szép emlékek maradtak, megoldottunk mindent, például az évet arcfestéssel zártuk. Nagyon jókat játszottunk és elkezdtük megismerni egymást. Mindenkinek meg kellett szoknia az új helyzetet.

Lehetőségünk nyílt szintet lépni, a kultúrház legnagyobb termét bérelhettük ki, ahol színpad is van, valamint tágas, zárt udvar a játékokhoz. Itt több hónapot töltöttünk el, de sajnálatos módon a koronavírus okozta járványhelyzet miatt abba kellett hagynunk. Egy ideig nem találkoztunk...

Arcfestés a házunkban

Foglalkozás kezdete a kultúrházban, figyelő tekintetek

A járvány lecsendesülésekor még mindig nem tartottunk Istentiszteletet, de a gyerekek motivációját nem szeretnénk volna elveszíteni, ezért úgy döntöttünk, hogy felkeressük őket az otthonaikban és ott foglalkozunk velük. Minden család izgatottan várt minket. A gyerekek nagyon élvezték a foglalkozások ilyen formáját. Ez az állapot körülbelül négy hónapig állt fent. A következő alkalom újra a kultúrházban lesz. Utólag, átgondolva és a fotókat nézegetve hatalmasat fejlődtünk minden tekintetben. Nagyon örülök, és hálás vagyok a szülőknek, hogy betekintést engedtek nyerni az életükbe, mert így teljesen más szemmel nézek a kisgyerkőceimre. A kapcsolatunk elmélyült, minden gyereket kellően kiismertem, ki miben kimagasló, ki mit szeret és mi az, amit nem. Ők is megismertek engem, és úgy tűnik ők is ugyanúgy szeretnek engem, ahogyan én őket. A gyerekek és mi felnőttek is nagyon vártuk a találkozásokat, sokat beszélgettünk és nevettünk. A következő sorokban azt szeretném bemutatni képek segítségével, hogy milyen változásokon mentek keresztül. Mennyit jelent, ha a hátrányos helyzetben élő gyerekeknek van egy segítő kéz, ami támogatja őket a nehézségeik idején és szerető ölelésével biztonságot nyújt számukra.

Dávid (2 éves)

Az első találkozások alkalmával Dáviddal nem tudtunk kapcsolatot teremteni, közeledés elől édesanyja védelmező karjaiba menekült.

A foglalkozás része volt egy mutogatós dal betanulása. Az első alkalommal egy mozdulatot sajátított el, és ezt mutatta a dal végéig.

Dávid egy hónap elteltével elkezdett beszélni! Az első szava, amit aranyosan társított azzal, ha öltözködni kezdtünk a „szia” volt. A színes képek nézegetése során a „cica” szó volt a következő. Ekkor már kezdett fejlődni a finommotorikája is, ezt a mozdulatot ábrázolja ez a pillanat kép. Már nem húzódott ha közeledtünk, akár ölbbe is lehetett venni, kommunikálni kezdett velünk az ő kis szintjén és még mosolyt is kaptunk ráadásként.

Újabb egy hónap elteltével a kis csöppség már rendeltetésszerűen játszott a formabedobós játékkal. Poharakba belepakolt, kiszedegetett. Felismerte az autó rajzát és tudta, milyen hangot kell kiadnia, hogy utánozza az autót.

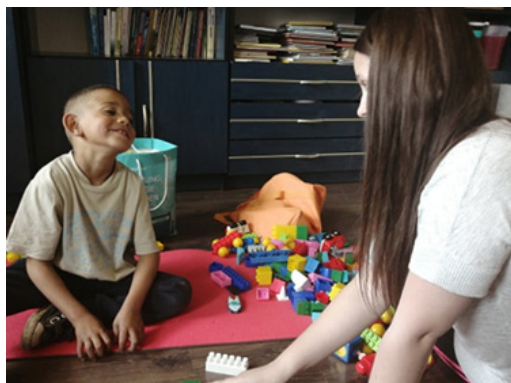
A harmadik, azaz utolsó hónapban, már a mutogatás más mozgása is sikerült. Mostanra már építőkockával épít, rajzol, és szókincse is bővült, engedi a korrigálást és tanul belőle. Szívesen ismétli a felnőttek beszédét, mondatait. Kedvenc kifejezése és tevékenysége is, hogy adogatja a játékokat közben a „tessék” szót használja.

Ignác (5 éves)

Sajnos vele nagyon keveset találkozhattam, így nem tudtam olyan nagy hangsúlyt fektetni a fejlesztésére. Javulás azonban látható, mert kéresemre a lánytestvérei tanígtatták.

Ezen a képen az látható, ahogyan játék által tanulja a színeket, ez az egyik kedvenc játéka volt. A piros színt felismeri éppen...

Ez a kép körülbelül 3 hónappal később készült, a színek felsorolása során. Az arcán lévő mosoly a sikert jelképezi.

Ők ketten azok a kincsek, akiket ki tudok emelni a ládikómból, akik a legjobban a szívemhez nőttek. A csapat többi tagja is rengeteget változott. Iskolai teljesítményük 180 fokok fordulatot vett, akiknek eddig évet kellett ismételniük, közepes tanulók lettek. Magatartásukat tekintve sokkal segítőkészebbek, tiszteletudóbbak lettek. Annak ellenére, hogy szét volt szedve a társaság, összetartás jellemzi őket. Aminek kifejezetten örülök, hogy születtek barátságok is a legszerényebbek körében is, ami olyan pozitív élmény volt számukra, hogy kihat a kis magánéletükre is, sokkal magabiztosabbak, kiegyensúlyozottabbak és felszabadultabbak lettek.

A csapat kemény magja

A szeretet és bizalom köre

Beregszászi Laura
Dabrowszky Ketrin
Lehoczky Lizett
Nagy Cintia

„NEM ÉRZEM, HOGY MEG KELLENE MUTATNOM, MICSODA RENDES EMBER VAGYOK.”

*Önkéntes segítség a XXII. kerületi Roma Önkormányzat jóte-
konysági akcióiban
– ahogyan az elnök, Daróczi Károly látja...*

Mi négyen, a mentorprogram záró feladatának egy jótekonysági programban való részvételt választottunk, erről a tevékenységről és az ezekkel kapcsolatos gondolatokról szól ez az összefoglaló. Hosszabb ideje segítjük önkéntesként a lakhelyünkön, a főváros XXII. kerületében élő cigányság érdekvédelmi szervezete, a budafoki Roma Önkormányzat munkáját. A segélyakciók szervezésében, lebonyolításában veszünk részt és ez baráti közösségünket még erősebbé, összetartóbbá formálta.

A mentorprogram időtartama alatt mikuláskor, karácsonykor és húsvétkor segítettünk az ajándékosztásban, az egyre általánosabbá váló online világban is megőrizve a személyes jelenlétet. Részt vettünk a rászoruló családokkal való kapcsolattartásban, az ajándékok beszerzésében, szétválogatásban, bezacskózásban, szétosztásban.

A önkormányzat vezetője, Daróczi Károly szívesen beszélgetett velünk kötetlenül az általa összefogott jótekonysági munkákról, a kihívásokról és az eredményekről...

– Ezúton is szeretném megköszönni Nektek, segítőknek a munkátokat. Az elmúlt 27 évben nagyon sok segítőm volt, akiknek a kapcsolattartásban volt fontos a szerepük. Sok embert ismertünk meg és értünk

el így, családokat, barátokat, egyre bővülő koncentrikus körökben. Ez szigorúan olyan műfaj, amely önkéntes, non-profit alapon működik – a nemzetiségi önkormányzatok is így működnek. Nincs tiszteletdíj, nincs költségtérítés, éves költségvetésünk van, egyfelől az állami, másfelől a helyi Önkormányzati támogatás. A közösség létét, fenntartását, összekovácsolását tartom szem előtt.

– A jó példa, a tanulás fontossága az út, amely a családban ki van jelölve. Életútjuk önmagáért beszél. Nálunk ez az elfogadott séma. Mindenki számára a megfelelő oktatás kell, hogy legyen az út a felemelkedéshez. Ha valaki szegény családba születik, ugyanolyan az ő vágya, mint a gazdagoké. Úgy látom, vidéken általában, de Budapest egyes területein is, mint pl. az egykori Dzsumbuj, sok ok visszatart, visszahúz, eleve megakadályozza az előrelépést. A cigány diák általában nem kap megfelelő képzést – ez már az óvodában elkezdődik, az iskolában csak egyre rosszabb lesz a helyzet. Vidéken nagyon sok helyen folyik szegregált oktatás, de sajnos a fővárosban is... A hat éves cigánygyereket fogyatékos iskolákba, osztályokba rakják, pedig értelmi képességeik ezt egyáltalán nem indokolják.

– Legyen a magyar oktatás szerves része a roma történelem, a roma kultúra tanítása. Emellett folyamatos érzékenyítő órák kellenének, az óvodától kezdve. Egy hat éves gyermek lelke már kialakult: a rasszista szemlélet, a fajgyűlölet, sajnos, a szülői nevelés következménye is. Sajnálattal látom, hogy a roma holokauszt oktatása sem része a kötelezően előírt tananyagnak. Az iskolákban meg kellene mutatni, hogy van másik út is, nem csak az, amit esetleg a rasszista nagymamától vagy más családtagoktól hall otthon a gyerek. Jelentős előrelépés, hogy lokális érzékenyítő foglalkozások már vannak, de jó lenne összehangolni, országos szintűvé tenni ezeket. Most állítottunk össze egy érzékenyítő anyagot, egyelőre helyi iskolákat megcélozva. A kidolgozásban fontos része volt Nagy Gusztáv költő, író, műfordítónak, aki a kerületi Roma Önkormányzat egyik legaktívabb tagja.

Nagy Gusztáv találóan fogalmazta meg az egyik vele készített beszélgetésben: „A romák történelme nem szerepel a tankönyvekben, nincs szó rólunk az iskolákban, pedig nagyon fontos lenne. A magyar diákok

az égvilágon semmit nem tudnak a cigányságról, pedig nagy szükség volna árnyalni a képet.” (Forrás: <https://www.terezvaros.hu/hirek/ott-voltunk-mindig-a-bajban>)

– De nem háríthatunk minden hibát a többségi társadalomra. 30-40 éve a roma irodalom, költészet, képzőművészet és roma politika terén aktív közösségek születtek. Ez ma már sajnos a nullára redukálódott, ez a roma közösségek nagy hiányossága. Pedig a társadalmi problémák kezelése terén nekünk is kezdeményezőknek kellene lennünk.

Nagy Gusztáv szavai jól rávilágítanak erre a szomorú jelenségre: „Annak idején tényleg volt egy-egy próbálkozásunk, az Ariadne Alapítvány például kiadott egy nemzetközi cigány antológiát a környező országokban élő cigány költők alkotásaiból, amiket én fordítottam magyarra, de az elmúlt 20 évben nem volt az ilyesfajta kezdeményezéseknek terepe. Ma sincs. Egyrészt nem nagyon van fórum, ahol megjelenhetnének, sem a külföldi, sem a hazai cigány szerzők, másrészt igény is alig van rá. Egy ideig Choli Daróczi Józseffel törekedtünk rá, hogy legyen cigány nyelvű irodalom Magyarországon – ő lefordította a Biblia négy evangéliumát, ezt követően Vesho-Farkas Zoltán a teljes Bibliát, Rostás-Farkas György A kis herceget és a Sorstalanságot, én pedig Az ember tragédiáját cigány nyelvre –, de aztán kénytelenek voltunk belátni, hogy kevés az értő közönség. A rendszerváltást követő pár évben még voltak olyan magyar nyelvű cigány lapok, amelyek szívesen közöltek cigány irodalmat. Volt műhelyünk, ahol közösen gondolkodhattunk, például a Choli Daróczi által szerkesztett Rom Som folyóirat, de ezek a felületek mostanra teljesen megszűntek. Egyetlen újságunk maradt, a Khetano Drom, de cigány nyelvű írások ott sem nagyon jelennek meg. Nincs, aki olvasná őket. A mai fiatal generáció – látom a középiskolában, ahol tanítok –, már nem igazán tud cigányul. Érteni azért még értenek, de nem nagyon beszélnek. Egyedül egyes keresztény gyülekezetekben használják aktívan a nyelvet: cigányul prédikál a pap és a hívek, magyar emberek, cigányul szólalnak meg. ... Legalább negyven éve benne vagyok a cigány kultúrát, irodalmat népszerűsítő mozgalomban, és azt kell mondom, kulturálisan talán most vagyunk a leginkább háttérben. Amíg voltak fő-

rumok, lapok, amelyekben megjelenhettünk, még csak-csak hallottak cigány szerzőkről az emberek, de mostanra azt is elfelejtették, akinek annak idején neve volt.” (Forrás: https://nepszava.hu/3072292_fejet-haj-tani-a-tudas-elott-nagy-gusztav-a-cigany-magyar-irodalomrol)

– A tanároknak tanítani kellene, nem megítélni. A tanárok sokszor nem képesek pedagógusként viselkedni. Mesélhetnék személyes történeteket a csepeli Királyerdőnél lévő iskoláról, ahol a hatvanas-hetvenes években tanultam, ott mindenki csóró volt. Az én sztorijaim azonban bárki mással is megtörténhettek volna: a történet lényege általánosítható. Gondolhatnánk, némi sértettség van bennem, de ezek nem sértettségből fakadnak, hanem szörnyű tapasztalatból. A lányom pályakezdő jogász és félek, az érvényesüléshez neki többet kell letennie az asztalra, mint nem roma kollégáinak. Minden nap, újra és újra kapjuk a pofonokat. Egy megfelelő cél lehet, ne csak egyénileg érjenek el eredményeket, sikeres életet cigány emberek, hanem ez az egész roma közösségre legyen érvényes!

– A fő baj, hogy cigányokról nem cigányok döntenek. Nélkülünk – rólunk. A megkérdésünk nélkül.

– Ahogyan az unokatestvérem, Daróczi Ágnes fogalmazza: „A jogállam megállt a szegény települések, szegény régiók utolsó házánál.” (Forrás: https://www.citatum.hu/szerzo/Daroczi_Agnes)

– Nincsen bajom a változással, ha előrevisz és a fejlődést szolgálja. Ma egy jól megírt önéletrajz, a számítógéphasználat, az internet alap. 20-30 éve nem ez volt a jellemző. Régen nem kellett önéletrajz; vagy felvettek valakit egy munkahelyre, vagy nem... Ma új világ van, ehhez kell alkalmazkodni, az oktatásnak is.

– Nekünk, akikre rátekintett az Isten, amikor megszülettünk, felelősséggel tartozunk, hogy a nálunk elesettebbeket, családokat, diákokat segítsük. A pénz nem azért van, hogy csak én részesedjek belőle. Azt mondom: mindenki egyen kaviárt, mindenki menjen nyaralni. A csóróság az csóróság, a nélkülözés az nélkülözés. Ez túlmutat a cigány – nem cigány etnikai kategóriákon. A nem roma származású nélkülöző szeretné, ha az ő gyereke is kapna segítséget – mi segítünk nekik is a lehetőségeink szerint. Egyébként sok roma önkormányzat működik hasonló módon...

– Az elmúlt év végén 265 Mikulás-csomagot osztottunk ki. Igazi meglepetést tudtunk okozni ezzel a gyerekeknek. A rászorultság elve alapján döntöttünk, minimum 50% volt a nem romák aránya. A nélkülöző teljesen mindegy, hogy sváb, cigány, tót vagy örmény.

– A lakosság számarányához viszonyítva talán a fővárosban, a XXII. kerületben a legalacsonyabb az össznépességhez képest a romák aránya. Itt nem kerülnek felszínre olyan súlyú problémák, mint ahol nagyobb az arányszám. Gondolok itt a VIII. kerület 8-10 ezres cigány lakosságára. Ha felszínre is kerülnek Budafok-Tétényben a bajok, sokkal könnyebb rá a megoldás.

– Nézzük meg, hogyan kerülnek a roma származású elkövetők előzetesbe, büntetés-végrehajtási intézetekbe. Ha roma az elkövető, megközelíti a maximumot a büntetés; a legkisebb vétségért is vizsgálati fogságban tartják a romát. Ha viszont nem roma az elkövető, megússza felfüggesztettel vagy pénzbírsággal. A bíró is a magyar társadalom része. Sajnálatosan tapasztalom, amikor elfogultan ítéleznek.

Kis János még 2008-ban írta *A sodródás ellen* c. írásában: „Települési vezetők gárdistákat hívnak be a roma kisebbség megfélemlítésére. Helyi önkormányzatok nyíltan törvénytörő rendeletekkel regulálnák meg a – főként roma – segélyezetteket. Immár nyilvánvaló, amit korábban csak sejteni lehetett. A „cigánykérdés” nem pusztán az etnikai viszonyokat aknázza alá, hanem az államot is. Sodródunk a jog uralmának megroppanása felé, márpedig joguralom nélkül nemhogy demokrácia: civilizált együttélés sincsen. ... A romák kezdő hátránya iszonyatos; s ráadásul az általános végzettségi szint gyors emelkedése közben kellenek ledolgozniuk. Aki a lemaradást nem tudja behozni, annak számára nem marad más, mint a mélyszegénység, nyomorúságos túlélési stratégiáival. ... A mélyszegénység állapota nemcsak emberhez méltatlan: veszélyes is. Feszültséget gerjeszt a társadalom alá szorult kisebbség és a többség között. ... Nem mindenki roma, aki ebbe a helyzetbe szorul, és nem minden roma szorul ebbe a helyzetbe. De aki romának születik, sokszorosan nagyobb eséllyel találja magát ilyen helyzetben, mint nem roma kortársa. ... Még ha belátják is, hogy a roma gyerekek iskolai elkülönítése országos kárt okoz, külön-külön mind abban érdekeltek, hogy

ne az ő gyerekeik járjanak vegyes osztályba. ... Ha a többségi társadalom tagját látjuk a mélyszegénység normái szerint élni, nem jutna eszünkbe: na persze, hiszen magyar. Ha azonban a társadalom alá szorult ember roma is, könnyen magyarázzuk életmódját azzal, hogy cigány. Innen már csak egy kis lépés odáig, hogy a cigány ember élete nem ér annyit, mint a magyar ember uborkája. ... Marad a látszatzmegoldás: a kisebbség megrendszabályozása, elszigetelése, kiszorítása. ... az állam némasága veszélyes. Bátorítja a jogsértőket, és megerősíti a romákat abban, hogy a közhatalom nem az övék (is), hanem a velük szemben ellenséges többségé. ... Az állam szerveinek, s az államot kormányzati és ellenzéki pozícióból ellenőrző pártoknak kell egyértelművé tenniük, hogy a "cigánykérdést" nem szabad és nem lehet a roma kisebbség rovására megoldani." (Forrás: http://nol.hu/archivum/a_sodrodas_ellen-7417)

– Cigány ember élete és magyar ember uborkája. Amikor az utóbbi bedugja az áramba a dugót, onnantól kezdve potenciális gyilkos, onnantól kezdve gyilkol. Az áramot terv szerint vezette be a kerítésbe, tudatosan kellett ezt kiépíteni. Tudatosan nem 12-20 voltot vezetett be a kerítésbe, hogy csak megcsípje az áram, aki megérinti a kerítést, hanem 220 voltot, ami megöli. Akár a szomszéd kislányát, aki játékból benyúl a kerítésen, is megölhette volna az áram. De hasonló a mezőőr példája is, aki körtelopásért brutálisan kivégzett egy roma házaspárt: puskával szemből lőtte szét őket. Milyen ítéletek születtek? Megrovás, két év börtön.

– A 2008-2009-es romagyilkosságokkal kapcsolatban sem tudtuk meg, kik voltak a felbújtók, a támogatók. A mai napig nincsen erről híradás. Az elkövetőket figyelő katonai elhárítás miatt nem akadályozta az utolsó gyilkosságot. Sok kérdésre ad ez okot.

Daróczi Ágnes a tömegmanipuláció háttéréről írja: „a rendőrség tétlensége és a szemléletükben megjelenő alapvető hibák hozzájárultak ahhoz, hogy a feszültségek tovább fokozódtak. Ugyanis ha valaki valamit elkövet, akkor annak neve van, akkor az megnevezhető, az felelőségre vonható. Ha ezt elmulasztják, akkor egyszerre arctalan tömeg válik belőle. Akkor lehet cigányozni, lehet románózni, magyarozni, szerbezni,

horvátozni, és a sor végtelenül folytatható. Akkor megfoghatatlannak és ellenségnek minősülnek az emberek. Míg hogyha meg vannak nevezve, akkor felelősek a tetteikért, az arcukért, az elkövetett és meg nem akadályozott eseményekért.” (Forrás: http://www.replika.hu/system/files/archivum/replika_23-24_19_interju.pdf)

– Az én szerepem lényegtelen. Nekem felelősségem van az emberek iránt, de nem szoktam kérkedni a tevékenységemmel és az elért eredményekkel. A facebookra sem posztolom ki, éppen mit csináltam. Nekem a munkámról nem kell fotók százait feltöltenem. A megcélzott családoknak, diákoknak szeretnénk segíteni, nem kell, hogy ezt sokan lájkolják. A roma holokauszt megemlékezésre is kimentünk, az emlékműnél koszorúztunk, de nem raktam ki róla képeket. Mi kimegyünk, segélycsomagokat, laptopot, számítógépet adunk, megvannak a saját történeteink és mi ezt tudjuk.

– A Facebookon kiküszöbölhetetlen, hogy a rasszista hang mindig megjelenik a kommentekben. A rasszista kommenteket gyűlölöm, hibásnak és kártékonynak tartom. Mivel nem cigányokat is támogatunk, sokaknak ez is szemet szúr, én nem teszem be a tilóba a fejem. Nem fogok zárt csoportot sem létrehozni azért, hogy tíz embernek tudtul adjuk, mit csinálunk. Ez a természetemből fakad. Lehet, hogy közszereplőként rosszul teszem. Majd az idő eldönti. Nem érzem, hogy meg kellene mutatnom, micsoda rendes ember vagyok. Nekem nem kell a rivalda. Ha meghívnak ebédre, szívesebben főzöm az ebédet. Inkább én hívlak meg, ezt adta Isten, ilyen vagyok.

– Az egyénieskedéssel szemben a közösségépítésre helyezem a hangsúlyt. Sok fajta ok mentén alakulhat ki egy közösség, de a lényeg valahol az együttgondolkodás, a résztvevők közös értékrendje.

– Bár a járvánnyal is egyre nagyobb teret nyert az online világ, én fontosak tartom a személyes kapcsolattartást. Továbbra is személyesen értesítem az érintetteket minden ügyben. A személyességben, az emberi kapcsolatokban hiszek. A személyes kapcsolattartásnál nincsen fontosabb. Sokan keresnek engem, olyan ügyekben is, amelyeknek nincsen feltétlenül közvetlen kapcsolata a Cigány Önkormányzattal.

– Az online tér nem befolyásolja a célokat, feladatokat, amelyeket fontosnak tekintek. Viszont egy pályázatot ma már csak online lehet beadni, épp most adtunk be például egy pályázatot egy mesekönyvre. Élünk az online világ adta lehetőségekkel, nem kerülhető ma már ez ki.

– De nem szeretném online térbe helyezni magam. A személyes kontaktusnál, a gesztusoknál semmi sem tud jobban hatni. Az e-mailek, üzenetek helyett inkább felhívom az embereket, szívesen találkozok velük.

Balázs Dávid¹

MINDEN EMELKEDÉS KÜZDELEMMEL JÁR, AVAGY A VILÁG SOKSZOR NEM IGAJSÁGOS, DE A TELJESÍTMÉNY UTAT TÖR MAGÁNAK

Sorsfordítók, a Roma Szakkollégiumok Egyesület

kiadványa az EMMI és az NTP támogatásával, 2020.

*Az interjúkat készítette Gégény István, szerkesztette Veszpré-
mi Erzsébet.*

Kedvezőtlen társadalmi háttér, különböző súlyosságú hátrányos helyzet, hiányos családszerkezet, formális iskolai közeg, diszkrimináció, előítéletek, atrocitások... csak néhányat említünk azokból a tényezőkből, amelyek döntő többségben gátolják az adottságok, képességek kibontakozását, kedvezőtlenül befolyásolják a gyerekek, fiatalok eredményes iskolai pályafutását. A hátrányos helyzetű cigány/roma tanulók között jelentősen gyakoribb a gyenge tanulmányi eredmény, amely a bukáshoz, az iskolából való kimaradáshoz, és végül a lemorzsolódáshoz vezet. A nyolcadik osztály befejezésével gimnáziumba, vagy a munkaerő-piacon is megbecsült szakmát adó szakközépiskolába csak azok a diákok jelentkeznek, akik előnyösebb társadalmi helyzetűek. A kedvezőtlen társadalmi helyzetű tanulók ritkán tanulnak tovább, akkor is szakmunkásképzőben, szakiskolában folytatják tanulmányaikat, a képzés végeztével pedig tanulmányaik befejeződnek. Mindemelllett sok esetben a létminimum alatt élő, hátrányos helyzetű cigány/roma családban a szülők nem tekintik értéknek az iskolába járást, a továbbtanulást, az iskolai végzettséget, ezáltal a tanulást sem. Ezek a gyerekek nem kapnak motivációt otthonról, nem ösztönzik őket tanulásra. Jellemző, hogy ezekben

1 Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Kar hallgatója, a nyíregyházi Evangélikus Roma Szakkollégium tagja

a családokban a szülők jobban örülnének, ha gyermekük tanulás helyett dolgozna, és beszállna a család kiadásaiba, a család létfenntartásába. Gyakran előfordul az is, hogy a gyerekek nem látják értelmét a tanulásnak, hiszen a szüleik alacsony iskolai végzettséggel is jól elboldogulnak, ami persze relatív. Sok esetben általános iskolában a pedagógusok által támasztott követelmények a cigány/roma gyerekek felé alacsonyabbak, ennek következményeként pedig a középiskolában jelentkező magasabb követelményeket nem tudják teljesíteni. A személyes törődés hiánya is negatívan befolyásolhatja a tanulók tanulási motivációját. Az általános iskolában megszokott odafigyelés, törődés a pedagógusok részéről, a személyesebb kapcsolat, középiskolában már nem gyakorta van jelen. Megmutatkozik az is, hogy a középiskolai tanárok egy része nem készült fel megfelelően arra, hogy egy hátrányos helyzetű gyereknek több odafigyelésre, esetleg másfajta oktatási módszerre van szüksége ahhoz, hogy ne maradjon le társaitól, és tanulási motivációját megtartsa. (Szakács 2016) Fontosnak tartom megemlíteni az etnikai kisebbségekkel szembeni idegenkedő viselkedésformákat és nyílt előítéleteket, amelyek, ha csökkentek is az elmúlt időben, helyettük burkoltabb előítéletek jelentek meg, amelyek a tolerancia és egyenlőség értékelvei mellett is képesek fennmaradni. „A tanároknak és a szülőknek nem kell megtanítaniuk a gyűlöletet nyíltan, még ha néha meg is tetszik. A gyerekek eltanulhatják a sztereotípiákat és az előítéleteket egyszerűen azáltal is, hogy megfigyelik és utánozzák az idősebbeket – hallják becsmérő csoportcímkéiket vagy lekicsinylő vicceiket, amelyek helyeslő nevetést váltanak ki; követik a családi szabályokat, miszerint nem szabad játszani azokkal a más gyerekekkel. Az ilyen példákat látva nem csoda, ha a gyerekek véleménye a faji csoportokról nagyon hasonlít a szüleik és barátaik véleményére” (Smith–Mackie 2004).

A romák és nem romák együttélése hazánk jövője szempontjából egy meghatározó kérdés. A roma szakkollégiumok tíz évvel ezelőtti létrejöttének legfőbb célja egy olyan roma értelmiségi réteg felnevelése, melynek tagjai együtt tudnak és akarnak gondolkodni, illetve aktívan tevékenykedni nem roma társaikkal ezen kérdésben. A szakkollégista hallgatók mellett, hogy szakmájukban kimagasló eredmény szeretnének nyújtani, leendő felelős értelmiségként társadalmi küldetést is vál-

lálnak. A szakkollégiumok céljaival azonosulni tudó roma és nem roma hallgatók a szaktudás, az identitás és önismeret fejlesztésén túl lehetőséget kapnak konkrét tevékenységekben a társadalmi felelősségvállalásra. Segítheti a cigányság integrációját, a működő együttélést és párbeszédet mozdíthatnak elő (Forrai 2014). A nemzeti felsőoktatásról szóló 2001. évi törvény 54.§-a rögzíti a szakkollégiumokra vonatkozó feladatokat. A jogszabályban olvashatunk a kettős megközelítésről, amely szerint egyfelől a tehetséges vagy kiemelkedő képességű hallgatók, másfelől a hátrányos helyzetű hallgatók szakmai és tudományos fejlődésének támogatása a cél. Konkrétan a roma szakkollégiumok jellemzőit a jogszabály nem részletezi, viszont 2011 óta a finanszírozó pályázati forrás meghatározza a bevonható hallgatók körét. Az egyik kritérium, hogy a leendő szakkollégistának igazolnia kell hátrányos helyzetét. Amennyiben a hallgató nem tudja a megfelelő dokumentummal igazolni, vagy nem hátrányos helyzetű, nem kap automatikus elutasítást, azaz nem kizáró ok a dokumentum hiánya, inkább előny a megléte. A másik kritérium, hogy a leendő szakkollégista cigány/roma származású legyen, és önkéntesen nyilatkozzon cigány/roma származásáról. Nem roma hallgatók is jelentkezhetnek és lehetnek szakkollégisták, viszont a számuk nem haladhatja meg az összes felvételt nyert hallgató 35%-át (Varga 2013).

Az Evangélikus Roma Szakkollégium tagjaként látom a több száz pozitív példát, olyan felsőfokú képzésben részt vevő hallgatók személyében, akiknek rossz a társadalmi helyzete, esetleg családszerkezetük hiányos, elszigetelt településen élnek, életüket behálózzák az előítéletek, a diszkrimináció, esetleg atrocitások is érik őket, mégis folytatták tanulmányaikat. De akkor mégis mi az, ami akaratot, szorgalmat és kitartást épít egy hátrányos helyzetű fiatalban? Mi teszi lehetővé, hogy az egyén legyőzze a megpróbáltatások káros hatásait? Milyen mértékű lehet ez az ellenálló képesség? Sebezhetetlenné teszi az egyént, vagy egy bizonyos ponton sikertelenné válik a nehézségekkel való megbirkózás? A *Sorsfordítók* című könyvből kiderülhet, noha nem tudományos igényen készült. A kiadvány az Emberi Erőforrások Minisztériumának támogatásával, „A tehetséges fiatalok társadalmi felelősségvállalásának erősítése, valamint a tehetséges fiatalok közösségbe, kiemelten alumni közösségbe szerveződésének támogatása” projekt keretében jött létre

a Nemzeti Tehetség Program részeként. A könyv olyan fiatalokat mutat be, akik teljesen átlagos életet élnek, és éppen ezért válhatnak példaképpé. Közös bennük, hogy szinte mindegyikük roma származású, mindnyájan tagjai voltak valamelyik roma szakkollégiumnak, illetve mindnyájan reziliensek. „Azokat a gyerekeket, fiatalokat, akik hátrányos helyzetűek, alacsony szocioökológiai státuszú családból származnak, és ennek ellenére sikeresek, kimagasló tanulmányi átlaggal rendelkeznek, az angol nyelvű szakirodalom a sebezhetetlen (invulnerable) vagy reziliens kifejezéssel illeti” (Ceglédi 2012: 88). Van köztük tanító, szülésznő, közgazdász, zenész, mérnök, gyógytornász, antropológus, szociológus, tanoda vezető, biológus és PhD-hallgató is, egy, kettő vagy akár öt diplomával a zsebében. Gondolataikat, érzelmeiket őszintén feltárva ők maguk számolnak be a családi környezetükről, amiben felnőttek, az őket ért személyes, származásukból adódó kritikával, előítélettel, atrocitással együtt, valamint válaszolnak azokra az égető kérdésekre, mint: Változott-e az elmúlt évtizedekben a romákkal szembeni társadalmi hozzáállás? A munka világában érik-e előnyök vagy hátrányok hazánkban jelenleg a romákat? Milyen fejlődési lehetőséget, konkrét lépéseket látnak reálisnak a romák és nem romák közötti párbeszéd terén? Tanácsot adnak azoknak, akikben különböző benyomások hatására negatív kép él a romákkal kapcsolatban és üzennek azoknak a roma társaiknak, akik szívesen választanának értelmiségi pályát.

A vallomások által számos kapaszkodót kaphatnak a nehéz sorsú embertársak, különösen a fiatalok ahhoz, hogy ők is fordítani tudjanak saját sorsukon, ki tudjanak törni a rájuk osztott társadalmi szerepekből. Mert képesek rá – ez a Sorsfordítók legfontosabb mondanivalója.

A könyv megjelenése hozzájárulhat a „közös sors tudatának” kialakulásához ebben a fiatal roma értelmiségi körben. Önazonosság(n) k megerősödése azonban csak akkor hozhat társadalmi hasznót, ha a többségi társadalom nyitottságával találkozik. Észre kell vennünk, hogy miközben jelentős energiák és források igyekeztek megtámogatni a romák integrációját (az eredményesség, a hatékonyság vizsgálatától itt most eltekinthetünk), évtizedek óta adós a közpolitika a többségi társadalom előítéleteinek felszámolására, az elfogadó attitűd kialakítására tett kísérlettel. Pedig könnyű belátni, hogy amíg üvegplafon alatt tartja

a többség a kisebbséget, a csoda elmarad. Az állam a legnagyobb foglalkoztató, amíg nem mutat jó példát ebben a szerepkörében az esélyegyenlőség maradéktalan biztosításával, hogy kizárólag a felkészültséget, az alkalmasságot, a teljesítményt tekinti mércének a munkavállaló megítélésében, nem várható áttörés, a romák/cigányok helyzetének radikális megváltozása. Addig be kell érünk apróságokkal: a sorsfordító fiatal pályakezdők szimpatikus szerénysége, állhatatossága, alázata a kihívásokkal szemben bizonyára elég annyira, hogy empátiát váltson ki az olvasóból, hogy szolidaritásra bírja a jobb sorsba született, előnyösebb helyzetből indult, esetleg döntési helyzetben lévő középosztálybelieket. A kérdés már csak az, olvashatják-e ezeket a történeteket? A Roma Szakkollégiumok Egyesület ugyanis csak saját szerény köreiben, reprezentációs célzattal tudja terjeszteni a korlátozott példányszám miatt.

A *Sorsfordítók* című kiadványban közreadott 22 élettörténet hozománya, hogy a nagy összefüggések, a nagy általánosságok alóli kivételekre fókuszálva segít belátni mélyebb rétegekbe, a folyamatok nehezen feltáráható fogaskerekei közé. A társadalomnak, így az iskolának és a szülőnek is felelőssége van abban, hogy a különös figyelmet, törődést igénylő gyerekeknek, fiataloknak a lehető legtöbb segítséget megadja ahhoz, hogy helyzetükön változtassanak. Az átható interjúcsokor kézikönyvként szolgálhat a döntéshozóknak, oktatáskutatóknak, oktatóknak, hallgatóknak és szülőknak egyaránt, hiszen ha tudatában vagyunk a könyvben olvasható hátráltató, gátló tényezőknek, segíthetünk legyőzni a megpróbáltatások káros hatásait, elősegíthetjük a nehézségekkel való megbirkózást, ezáltal az adottságok, képességek kibontakozását, és kedvezően befolyásolhatjuk a gyerekek, fiatalok eredményes iskolai pályafutását, életútját.

Gulyás Klára sorsfordítót idézem: „üzenem a fiataloknak, hogy nagyon sok dolgunk van, és nagyon kevesen vagyunk még, úgyhogy elkél a segítség és számítunk rájuk. A döntéshozóktól pedig azt kérem, hogy azok a programok, melyek most jól működnek, azt minden olyan településre igyekezzenek kitágítani, ahol tudjuk, hogy felülreprezentált a hátrányos helyzetű gyerekek aránya”.

Irodalom

- Ceglédi Tímea. 2012. *Reziliens életutak, avagy A hátrányok ellenére sikeresen kibontakozó iskolai karrier*. http://szociologia.hu/dynamic/szocszemle_2012_2_cegledi.PDF (2021.06.03)
- Eliot R. Smith–Diane M. Mackie. 2004. *Szociálpszichológia*. Budapest: Osiris Kiadó.
- Forrai Tamás Gergely. 2014. *Keresztény Roma Szakkollégiumok/Szakmai Standard*. <http://krszh.hu/szakmaisag/> (2021.06.02.)
- Szakács Ágnes. 2016. *Tanulási motivációk a romák körében*. https://matarka.hu/koz/ISSN_2062-204X/7_evf_1-2_sz_2016/ISSN_2062-204X_7_evf_1-2_sz_2016_192-236.pdf (2020.05.03.)
- Varga Aranka. 2013. *Roma szakkollégium az oktatáspolitikában*. http://epa.niif.hu/02400/02473/00001/pdf/EPA02473_romologia_2013_01_060-071.pdf (2020.05.02.)

Lakatos Ádám¹

A PÉNZHEZ VALÓ VISZONYULÁS EGY ROMA CSALÁDBAN

Esszé

A pénz, az én fogalmaim szerint olyan értékkel bíró tárgy, amely a kereskedelmi forgalomban állandó fizetési eszköz, amelynek átadásával dolgokat lehet megvásárolni, illetve adósságokat törleszteni. A pénznek mindig is hatalmas szerepe volt, lesz is, és körbe öleli szinte az összes emberi tevékenységet, beleértve az oktatást, lakhatást, egészségügyet és a konfliktusok kialakulásában is legtöbbször a pénz áll.

A romák körében az oktatás sajnos nem örvend hatalmas sikernek, a roma továbbtanulók száma a gimnáziumokban és egyetemeken nagyon alacsony, ez azért jelent nagy problémát, mert a későbbiekben az adott illető nem tud jól fizető pozíciót elfoglalni, így a havi bevétele kevés lesz, ami arra enged következtetni, hogy a megélhetés nem teljesen biztosított, tehát instabillá válik. Ami azért jelent még nagy gondot, mert a roma családokra jellemző a több gyerek vállalása is, mondják, hogy akár kilenc-tíz gyerek is van egy háztartásban, de a saját tapasztalataim által tudom azt állítani, hogy elterjedtebb az öt-hat gyerek. Sokszor az ezekhez tartozó családfő sem akar vagy tud dolgozni, és a havi megélhetést az állam biztosítja a gyerekek számára folyósított családi pótlék által. A roma gyerekek ezért sokszor rossz minőségű ruhákban kénytelenek elmenni az iskolába, ami rosszabb esetben ki sincs mosva, továbbá a család rossz anyagi háttere miatt sokszor pénz és étel nélkül kell útnak indulniuk, amiből következik, hogy nem tudnak teljes lelki jelenléttel részt venni az oktatásban, így a későbbiekben ez rossz jegyekhez fog vezetni, ami ugyancsak a későbbi továbbtanulást fenyegeti, vagy az adott iskola elvégzését.

1 A Nyíregyházi Egyetem hallgatója és az Evangélikus Roma Szakkollégium tagja.

A gyerek önbecsülése is veszélyben van. Egy közösségben, például egy iskolai osztályban, ahol szinte a legtöbb gyerek szép, új divatú ruhákban jár, míg az adott személy, akinek a megélhetése sem biztos, szakadt, mosatlan ruhában... Nemcsak, hogy az önbecslése van veszélyben, hanem ez a helyzet konfliktusokat is vonhat maga után, ha az adott osztályban a gyerekek alacsony IQ-val rendelkeznek, vagy az életkoruk, esetleg a szüleiktől hallottak hatására szerintük poén lesz csúfolni társukat... Aminek az lesz a következménye, hogy a gyerek nem akar majd iskolába járni, és ez felnőtt korában fog majd következményeket vonni maga után. Itt jutunk újra vissza a nem jól fizető pozícióhoz és az anyagi gondokhoz. Tehát a pénznek mindenhez köze van, és mindennek köze van a pénzhez.

Ha ez a személy túl tudja magát tenni az általános iskolában keletkezett sérelmeken, és tovább jut a gimnáziumba vagy szakiskolába, itt még több nehézséggel kell szembenéznie.

Számolnia kell a megfelelő anyagi háttér nélküli helyzettel, amiből sok minden következik, a nem roma emberek rasszista megjegyzéseitől, továbbá a nehezebb tanulás veszélyeitől kezdve, ugyanis nagy valószínűséggel nem állnak rendelkezésre az otthoni tanuláshoz szükséges eszközök, értve itt az internet elérést, számítógép vagy laptop hozzáférést, a saját szobát, a fűtés megoldását téli időszakban, akár a világítás hiányát is említhetjük itt, vagy a megfelelő csendet, nyugalmat a családtagjai körében. Ugyanis a pénz hiánya szüli a legtöbb konfliktust, ezért számítható tényezőként kell tekinteni a vitára, ami megnehezíti majd a gyerek tanulását. Továbbá, ha a konfliktus nagyobb veszekedésbe vált át, akkor számítani lehet a rendvédelmi szervek megjelenésére is, ami a gyerek lelki állapotát további sérelemnek teszi ki és veszélyezteti a következő iskolai nap sikerességét is.

A szakma vagy érettségi megszerzése után sem könnyű az adott személy élete, ugyanis a társadalom előítéletessége miatt a munkába állás is nehézséget fog okozni.

Visszatérve a nehéz anyagi helyzethez és a családi háttérhez, sok ember elszomorodik, sokakban sajnálatot, míg másokban ellenszenvet válthat ki az, hogy hogyan is élnek a romák... Fontos itt megemlítenem, hogy ez nem minden roma családra, de a túlnyomó többségre jellemző.

Példaként felhozva a különféle városokban, falvakban kialakult cigány telepeket, ezekre egyfajta szegregált területként tekintenek sokan. Gondoljunk csak bele, mit jelent a napi tisztálkodás ilyen viszonyok között, amiről egy egyszerű polgári életet élő embernek szinte fogalma sincs. Adott a helyzet, hogy nincs víz a házban, se villanybojler, se pedig vezetékes gáz. Tehát marad a közkút, amit persze már megszokottnak vesznek a gyerekek, és a víz melegítése a fürdéshez. Gyakorta a fatüzelésű kályhán kell ezt megoldani, akár a nyári melegben is, ugyanis a kisebb gyerekek hideg vízben nem tudnak fürdeni, mert betegek lehetnek. Viszont a nagyobbak a nyári melegben bevállalják a hideg vízben való fürdést, így megelőzik a sok előkészületet és több idejük is marad...

A pénz hiánya miatt itt generációk születnek és halnak meg, a pénz hiánya miatt nem tudnak „szabadulni”, ez is egy ördögi kör. Az, hogy házat vegyenek egy szebb és jobb környéken, annak az esélye szinte a nullával egyenlő a nem megfelelő anyagiak miatt. A hitel lehetősége keveseknek jelenti a lehetséges kiutat, ugyanis a bankok kizárólag akkor tudnak hitelt adni, ha a havi kereset megfelelő a felvett hitel törlesztéséhez, itt meg megélhetésre sincs. Az esetek túlnyomó százalékában tehát, ez sajnos lehetetlen. Vagyis az adott lakhatási körülmények között kell, hogy boldoguljanak. Kis ház sok lakóval, a tanuláshoz szükséges csend nélkül, a napi étkezési szükséglet töredék részével, és ez mind visszavezethető a pénzhiányra. Mert ami nincs, azt nem lehet beosztani, azzal nem lehet gazdálkodni. A legtöbb roma csak a csodában reménykedhet, de nevezhetjük szerencsének is.

Nézzünk meg egy fiktív történetet kétféleképpen alakuló szituációban, ami igazából valóságosnak is felfogható. A történet alapja, hogy nagyobb összeg kerül a családhoz.

Pénz a családban 1.

Szokásos hétfői napra kelt a család. Hónap eleje volt, pénz ugyan már nem volt a közös kasszában, viszont mindegyikük lelkesen nyitotta ki a szemét és kelt fel az ágyról, amin persze többen is aludtak, nemtől és kortól függetlenül. Tudták, hogy ma családi pótlék lesz, és finomat tudnak enni.

A gyerekek is örültek, tudták, a mai nap olyan lesz, hogy ha hazajönnek az iskolából, akkor is meleg étel fogja őket várni, nem csak az iskolában fognak enni. Emellett bizakodtak abban, hogy egy kis édeséggel is meglepik őket a szüleik. A család nagy létszámnak örvend, ugyanis a hét gyereken, a két szülőn kívül még az egyik nagyszülő is erősíti a családot. A házuk nem volt nagy, két szoba volt benne, a mamájuk részére a fürdőszobának szánt helyiséget alakították át, így, ha tisztálkodni akartak, kénytelenek voltak ezt lavórban megtenni.

Az iskolás korú gyerekek már elmentek, persze reggeli nélkül. Akik már kinőttek az iskolából, otthon maradtak. Kevés iskolával dolgozni nem tudnak a közmunka programban sem, ugyanis hamar betelt a létszám a kis faluban, így kénytelenek voltak az államtól kapott szociális segéllyel beérni, ami persze szinte semmire sem elég.

A családfő és felesége mentek az aznap esedékes családi pótlékért, addig a nagykorú gyerekek és a mamájuk otthon maradt.

Hamar hazajöttek, semmi nélkül. És veszekedtek is. Az otthoniak csalódottak voltak, egyrésztől, mert éhesek voltak, másrésztől nem örültek a veszekedésnek, bár az okát még nem tudták. Nem nehéz kitalálni, hogy a kiváltó ok a pénz. Értetlenül állt az egész dolog előtt a család többi része. Az apa ugyanis kaparós sorsjegyen nyert 5millió forintot, melyet ő és felesége más-más módon akartak elkölteni.

Az apuka új bútorokat, hangfal-szetteket, autót, számítógépet akart venni, és ezen felül egy hatalmas bulit akart tartani. Egyszóval, fenekére csapni a pénznek, minél hamarabb, mert ami könnyen jön, könnyen megy. Felesége ezzel ellentétben, egy szebb és jobb állapotban lévő házat akart venni, hogy könnyebb legyen az életük. Vívezetékekkel ellátott házat szeretett volna, és az új utcában nem volt annyi kiabálás és hangoskodás, mint a jelenlegi utcájukban, ugyanis a falu szélére eső cigánytelepen laktak, szegregált területen.

Sehogy sem tudtak közös nevezőre jutni, a nagykorú gyerekeik is beszálltak a vitába, ki-ki melyik oldalra állt. Így csak feszültebbé vált a helyzet, mígnem dulakodásba csapott át a veszekedés, és egyre rosszabb volt a helyzet, ekkor már a szomszédok hívták a rendőröket, akik előálították a család több tagját is.

Délután, mikor a kisebb gyerekek hazaértek, nem tudták hová tenni az egész helyzetet, hiszen se anyjuk, se apjuk nem volt otthon, mamájuk várta őket és a dulakodás nyomai. Törött poharak, tányárok, felborított szekrények. Mamájuk vigasztalásképpen kent nekik egy pár szelet zsíros kenyeret az előző napról megmaradt kenyérből...

Pénz a családban 2.:

Szokásos hétfői napra kelt a család. Hónap eleje volt, pénz ugyan már nem volt a közös kasszában, viszont mindegyikük lelkesen nyitotta ki a szemét és kelt fel az ágyról, amin persze többen is aludtak, nemtől és kortól függetlenül. Tudták, hogy ma családi pótlék lesz, és finomat tudnak enni.

A gyerekek is örültek, tudták, a mai nap olyan lesz, hogy ha hazajönnek az iskolából, akkor is meleg étel fogja őket várni, ma nem csak az iskolában fognak enni. Emellett bizakodtak abban, hogy egy kis édeséggel is meglepi őket a szüleik. A család nagy létszámnak örvend, ugyanis a hét gyereken, a két szülön kívül még az egyik nagyszülő is erősíti a család létszámát. A házuk nem volt nagy, két szoba volt benne, a mamájuk részére a fürdőszobának szánt helységet alakították át, így, ha tisztálkodni akartak, kénytelenek voltak ezt lavórban megtenni. De ezeken a napokon a fürdéssel járó fáradozáshoz is nagyobb kedvük volt, valahogy lelkesebben hordták a vizet az utcai közkútról, türelmesebben várták, míg a fiúk összehordták a fát melegítéshez... A szerencsésebb családokban már gáztűzhely van, így a víz melegítését meg tudják oldani, viszont sok családban sajnos ez sem lehetséges opció, náluk a fatüzelésű kályhán kell ezt is megtenni, akár a nyári melegben is.

Az iskolás korú gyerekek már elmentek, persze reggeli nélkül. Akik már kinőttek az iskolából, otthon maradtak, várták haza a legalább két nagy bevásárlótáskát anyjuk, apjuk kezében. Nem sokat kellett várniuk és nagy örömmel értek haza a szülők. Sorsjeggyel nyertek 5 millió forintot, megtörtént, amire mindig is vágyakoztak, reménykedtek, csak sose hitték, hogy megtörténhet velük! De hatalmas szerencse érte őket, és most meg tudják változtatni az életüket! A gyerekek és mamájuk is nagyon boldog volt, együtt örült a család.

Házat fognak venni, vízzel, fürdőszobával egy jobb, és csendesebb utcában, és megváltozik az életük. Itt a lehetőség egy jobb életre, határozták el és egymás szavába vágva sorolták, mi lesz másképp ezután.

A Nyíregyházi Egyetem Gazdálkodás és menedzsment szakán marketing tantárgyunk is volt, tanultuk a vásárlói típusokat. Az első történetben a férj az úgynevezett impulzív vásárlók táborát erősíti, akikre az jellemző, hogy számukra a külső tulajdonságok a döntőek. Hamar megtetszik nekik egy adott áru, hamar meghozzák a döntéseiket, szinte abban a pillanatban meg is veszik. Náluk a vásárlás folyamata roppant egyszerű: meglátni, megtetszeni, megvásárolni. Erős hatást gyakorolnak rájuk a reklámok, marketing szövegek, a termékek színei, csomagolása.

Felesége esetén más a helyzet, alpból a női vásárlókat a praktikuság és a gazdaságosság jellemzi. Ő a megfontolt vásárlók táborát erősíti, mindig kutatja, hogy hol olcsóbb az adott termék, nem lehet könnyen befolyásolni, hosszabb válogatás előzi meg döntését, mérlegeli a lehetőségeket.

Az egyetemen töltött első félévemben érintettük a megfelelő pénzügyi költségvetést a közgazdaságtan alapjai és a pénzügyi alapismeretek tárgyain belül, arról tanultunk, hogyan kell gazdálkodni a cég fennmaradása érdekében. Ha jelenleg a családot tekintjük egy cégnek, az lenne a kedvezőbb hozzáállás, amit a feleség gyakorol, vagy gyakorolna.

A pénzügyi tervezés könnyen hangzik, bár nem olyan egyszerű, főleg, hogy ha nem egy ember felel érte, hanem több. Jelen esetben kettő. A közös nevező adhatja majd a megoldást. Nem hoz jó eredményt, ha a két személy nincs egy hullámhosszon, nincs közös gondolkodás, hanem ki-ki mást gondol, milyen úton akarná elkölteni a pénzt. Tehát első lépés a pénzügyben a tervezés maga, vagy inkább ez a nulladik lépés. Következik egy lista összeállítása, egy költségvetési hierarchia lista készítése az alapvető szükségletektől a kényelmi és luxus termékekig.

Jelen családban persze ez az alapvető szükségleteknél megáll, azonban még ezen a lépcsőfokon is kialakulhat egyfajta sorrend a fontosabb dolgok között is, és megtalálhatják a legfontosabbat. Ha kész a lista, akkor áttekinthetőbbé válik a család havi gazdálkodása, esetleg lesz olyan kiadás, ami eddig észrevétlen volt, és jó esély van arra is, hogy felesleges dolgokra nem vész el a pénz. Vagy rálátást adhat arra, hogy honnan le-

hetne lejjebb faragni a költségeket, olcsóbb dolgokat venni, és ez azt eredményezi, hogy spórolt pénzhez jutnak az adott személyek, vagy át tudják csoportosítani a megspórolt pénzeszeget egy fontosabb kiadásra.

A közgazdasági tanulmányok során találkoztam először a Maslow-féle piramissal. Abraham Maslow pszichológus volt, aki az emberi szükségleteket vizsgálta. Megmutatta azt, hogy szükségleteink nem egyenrangúak, hanem különböző fontossággal bírnak, ezt egy piramis formában ábrázolta először az 1950-es években. Így megalkotva az emberi szükségletek hierarchiáját, azaz a Maslow-piramist, ami kezdetben csak 5 lépcsős volt, amit 1986-ban, még plusz 2 lépcsővel egészítettek ki.

A lépcsők a következőek: fiziológiai szükségletek, biztonság és védettség szükséglete, szeretet és valahová tartozás, elismerés és megbecsülés, kognitív szükségletek, esztétikai szükségletek, önmegvalósítás.

Ugyan a család nem tudott erről a fajta megközelítésről a szükségletek kielégítése érdekében, ugyanakkor a második történetben felismerték azt, hogy hiányban szenvednek, mert ami más családokban alapvető, náluk nem volt meg. Ezt a gondolatot vitték tovább, és a családhoz jutó pénzzel úgy gazdálkodnak, hogy az elemi szükségleteiket megfelelően kielégíthessék. Akik előítéletesen gondolkodnak a romákról, csak az első történetet tartják elképzelhetőnek, és soha nem gondolnak bele, mi következik abból, ha már az első lépcsőfok sem biztosított valaki számára.

Ugyan a közgazdaságtanban a pénz semleges, csupán egy csereszköz, viszont a közéletben, a tudományban árnyaltabb a kép. Szociológiai és pszichológiai vonzata hatalmas erővel bír, így tudjuk, hogy sok embernél akár személyiségváltozással is járhat, ha nagyobb összeg kerül hozzá, akár csak az első történetben. Mindegy, hogy ha túl sok, vagy ha túl kevés van belőle. Pénz-vita-vonzata. A gyerekek, akik látták a dulakodást, akár több ilyen is látnak. Számos lelki sérelemmel nőnek majd fel és gondolnak majd vissza ezekre. Esetleg olyanná is válhatnak majd, mint a szüleik és ők is agresszívak lehetnek felnőtt életük során, ami majd csak újra játszódik az ő gyerekük esetében is. Egyfajta ördögi körré válik majd ez is. Ezekre nagyon sok példát látok.

Akármilyen hihetetlen azonban, ebből is ki lehet törni, megfelelő akarattal és a szülők biztatásával. Orsós Zsuzsanna pár gondolatát említeném meg, amivel teljes mértékben egyet értek, miszerint a nulláról kell

kezdeni a nehéz szociális helyzetből való cigány és nem cigány gyerekek segítését, a jobb élet és a több pénz reménye érdekében.

Dr. Orsós Nagy Zsuzsanna egy nagyon szegény beás cigány családból származik, írni és olvasni nem tudó szülők nevelték őt és hat testvérét. A családból csak ő jutott el a lehetetlennek tűnő diplomáig. Általános iskola után érettségit szerzett, majd ezután 5 évig dolgozott, továbbá nappali egyetemi képzésben vett részt. Dolgoznia kellett, hogy tudja finanszírozni a tanulmányait.

Szerinte a cigányság iskolázatlanságát a nem megfelelő anyagi háttér okozza, ugyanis a 14-15 éves cigány gyerekek előtt két út van: segítenek a szülőknek és elmennek dolgozni, vagy elmennének tanulni, viszont ez már nehezebben elérhető számukra. Ugyanis, ha tovább tanulnak, azt finanszírozni kell. Hiába ingyenes az oktatás, a tanuláshoz ára van, pénzbeli áldozatokat kell hozni annak érdekében, hogy tovább tudjon tanulni az adott gyerek, fiatal felnőtt. Például bérlet vásárlás, osztálypénz, zsebpénz, reggeli biztosítása, esetleg osztálykirándulás. Ezeket pedig az a gyerek, akinek a szülei nem dolgoznak bizonyos okoknál fogva, nem engedheti meg magának, mert nem lehetséges, és ha mégis az lenne, több testvére is van, ami további kizáró ok lehet.

Tovább folytatva dr. Orsós Zsuzsanna gondolatát, amíg nincsenek meg az alapvető szükségletek kielégítésének feltételei (lásd: Maslow-féle piramis), addig nem sokan tudnak tanulni, az imént felvetett problémák miatt. Tehát az esélyek nem egyenlőek. Ugyanis, a gyerekek nem tehetnek arról, hogy hová születnek, ezért nem is érdemelnek kevesebb esélyt, mert ez igazságtalanság. Segítségre szorulnak véleménye szerint, amiben ugyancsak egyet értek vele.

Véleményem szerint a tanulás fontossága az élet fontossága, és mindenkinek joga van hozzá, hogy fejleszthesse magát. Az egyenlő esélyeket a társadalomnak kell megteremteni, hogy a cigányok nagyobb százzal lehessenek a gimnáziumokban, majd az egyetemeken. Csak ez biztosítja majd számukra a jobb életet, a megfelelő anyagi háttérrel és a következő generáció jólétét. Ez az egy út van, ez jelentheti a kiutat a nyomorból.

Kubik Dóra

GIMNAZISTA ATTITÜDÖK PÉNZÜGYEKRŐL

Bevezető

Körülbelül fél éve kezdett el érdekelni a pénzügy, ami a gazdaságnak egy olyan ágazata, amely a pénzzel való bánásmódról szól. Ekkor jöttem, hogy nem foglalkozom ezzel a témával eleget, és úgy sejtettem, hogy kortársaim sem.

Eddigi kutatások a témában

Utánanéztam, hogy Szerbiában milyen kutatásokat végeztek ezzel kapcsolatban és rá kellett jönnöm, hogy nem készültek ilyen felmérések. A munkám során főleg magyarországi adatokra kellett támaszkodnom, például a 2020-as OECD kutatás, ahol a pénzügyi tudatosságot, ismeretet, attitűdöt és írástudást mérték fel. Továbbá az Econventio Kerekasztal Közhasznú Szervezet felméréseit használtam fel. Ennek a szervezetnek az a célja, hogy a mindennapi emberek pénzügyi ismereteit bővítse. Szinte minden évben méri a középiskolások, egyetemisták és felnőttek pénzügyi-gazdasági ismereteinek szintjét egy hat témakört érintő teszttel.

Céljaim

Több célt is kitűztem magam elé, amikor elkezdtem a kutatást: megtalálni azokat a tényezőket, amelyek befolyásolják a személy és a pénz közötti kapcsolatot; felmérni, hogy milyen szintű az iskolába járó tanulók pénzügyi-gazdasági tudása; illetve megtudni, hogy hogyan befolyásolta a koronavírus-helyzet a családok pénzügyeit.

Módszer

Az információgyűjtést két kérdőívvel oldottam meg, az elsőben gyűjtöttem demográfiai adatokat, kérdeztem a szülőket, illetve a kitöltő diákok pénzügyi szokásairól, és arról, hogy milyen hatással volt a pénzügyeikre a koronavírus-helyzet. A második pedig a pénzügyi ismereteiket mérő kérdőív volt, amely 10 kérdést tartalmazott, ebből 7-et a 2016-os Econventio teszt kérdései közül vettem át. Mindkét kérdőív anonim volt, és online, zárt térben töltötték ki az iskolába járó gimnazista diákok. A kérdőívek mellé még információgyűjtés céljából kialakítottam egy fókuszcsoportot, 4 évfolyamból osztályonként 3 diákot kértem meg, hogy részt vegyenek egy beszélgetésen, és hozzájáruljanak gondolataikkal, ötleteikkel a munkámhoz.¹

Minta

A mintámat a topolyai Dositej Obradović Gimnázium és Közgazdasági Iskola gimnazistái alkották. 4 évfolyamból fele-fele arányban magyar és szerb kitöltőim voltak, 14-19 éves korosztály. A diákok jellemzően 4-5 fős családokból származnak, a szülők szakközépiskolát végeztek és a magánszektorban alkalmazottak. A tanulók többnyire kitűnő és jeles eredménnyel végezték az előző tanévet.

Hipotézisek

A hipotéziseimet nem és kor alapján állítottam össze, illetve az alapján, hogyan értékelték az anyagi helyzetüket a fiatalok.

1. Az Általános pénzügyi-gazdasági ismeretek kérdőíven: az idősebbek és a fiúk jobban teljesítenek.
2. Azok, akik átlagon felüli vagy átlagon jóval felülre értékelték az anyagi helyzetüket, azok jobb eredményt érnek el az Általános pénzügyi-gazdasági ismeretek kérdőíven.
3. Azok a diákok, akik rosszabbnak értékelik anyagi helyzetüket, azok szoronganak a pénzügyi helyzetük miatt.

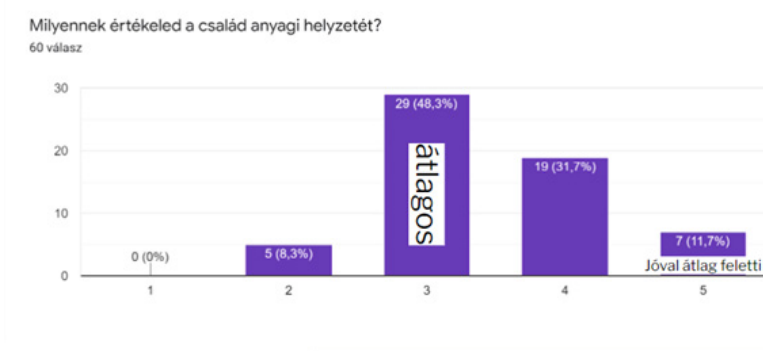
1 Köszönettel tartozom Mengyán Pletikoszity Ildikónak a kutatás lebonyolításában és értékelésében nyújtott szakmai segítségéért.

Eredmények

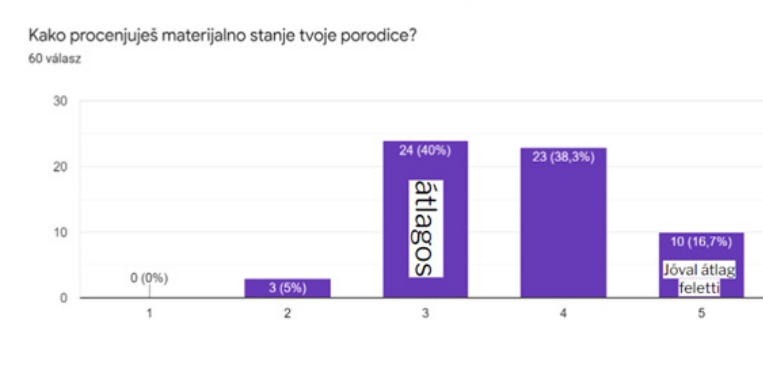
A szerb és magyar ajkú diákok átlageredménye az Általános pénzügyi-gazdasági ismeretek kérdőívén szinte megegyezik, az idősebb évfolyamok pedig jobban teljesítettek.

Tanulmányoztam még azt is, hogy milyennek értékelték a diákok az anyagi helyzetüket, és igyekeztem valamivel összefüggésbe hozni ezt. A szerb ajkú diákok jellemzően jobbnak ítélték az anyagi helyzetüket, mint a magyar ajkú tanulók.

1. ábra: Magyar diákok önértékelése

2. ábra: Szerb diákok önértékelése

Úgy gondoltam, hogy jelentős különbség lesz aközött, hogy hogyan értékelik anyagi helyzetüket, a különböző évfolyamok, illetve a lányok és fiúk. Viszont ez nem igazolódott be, nincs összefüggés.

A diákok nagy része úgy gondolja, hogy a szülők feladata őket a pénzügyekről tanítani, vannak, akik az iskolát tartják felelősnek. Szerintem mindkettő fontos, és ez kis egyéni utánanézéssel és érdeklődéssel kialakulhatnak a pénzügyi szokásaink és megfelelő szintűek lesznek a pénzügyi ismereteink is.

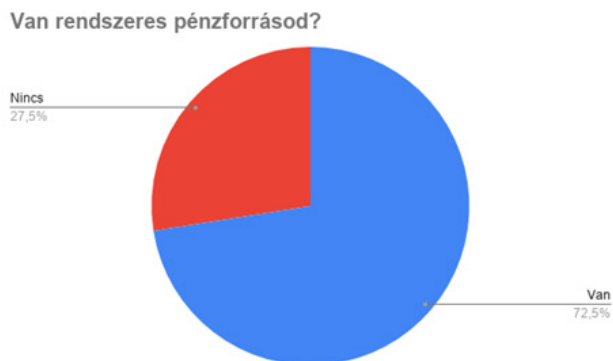
3. ábra: Kinek a feladata a pénzügyi ismeretek átadása?

A kitöltők nagy százalékának van rendszeres pénzforrása, legtöbbüknek pedig nem szólnak bele a szülők, hogy mikor és mire költik a pénzüket. Ekkora szabadság mellett, könnyű elszórni a pénzünket, éppen ezért megkérdeztem a fókuszcsoporthoz, hogy miről tanulnának szívesen az iskolában? A válaszok között szerepelt a megtakarítás, spórolás, mérlegelés, az idősebbek pedig már a befektetések iránt is érdeklődnek.

A diákok közel fele úgy nyilatkozott, hogy családi pénzügyeit nem befolyásolta a koronavírus-helyzet, és közel ugyanennyi diák családjának kis mértékben, negatív hatással volt a pénzügyeire. Amit megtanultak ez a vírusos időszak alatt az, hogy fontos az előre tervezés, mindig legyen vésztartalék és jó átgondolni a kiadásokat, tudatosan kell rendezni a pénzügyeket.

4. ábra: Van rendszeres pénzforrásod?

Következtetés

Következtetésem, hogy a fiatalokkal gyakrabban kellene beszélgetést kezdeményezni ebben a témakörben, mert nem érdeklődnek eléggé. Előadásokat szervezni nekik, evvel is ösztönözve őket, hogy utánanézzenek, kérdezzenek a pénzügyekről.

Felhasznált források

- Albert Attila, Babocsay Ádám, Biró Balázs, Dornai Erika, Dudás Emese, F. Lassú Zsuzsa, Faragó Klára, Hunyady György, Kiss Gyöngyi, Kiss Paszkál, Kovács Attila, Kőrössy Judit, Kulikné Láng Zsuzsanna, Lisznyai Sándor, Malota Erzsébet, Mérő László. 2003. *Gazdaságpszichológia*. https://regi.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_520_gazdasagpszichologia/ch02s05.html (2020.12.16.)
- A fiatalok és a pénzügyi kultúra. *Kutatási eredmények összefoglalása*. 2014. http://www.okkozpont.hu/system/static_assets/static_file/attachment/28/Kutat_si_eredm_nyeket__sszegz__kiadv_ny.pdf (2020.12.16.)
- Hornyák Andrea. 2013. *Pénz, pénz, pénz, avagy a fiatalok pénzügyi kultúrája*. http://epa.oszk.hu/02600/02641/00006/pdf/EPA02641_kep-

- zes_es_gyakorlat_2013_01-04_035-047.pdf (2020.12.16.)
- Kovács Ildikó Éva, Mészáros Aranka. 2015. *Pénzügyi kultúra vizsgálata középiskolás tanulók körében*. <http://www.irisro.org/pedagogia-2015januar/58KovacsIldikoEva-MeszarosAranka.pdf> (2020.12.17.)
- Zsótér Boglárka. 2018. *A fiatal felnőttek pénzügyi kultúrájának vizsgálata*. https://www.penzugyiszemle.hu/documents/zsoterb-2018-1-mpdf_20180411141014_28.pdf (2020.12.22.)
- Zsótér Boglárka. *A fiatalok pénzügyi szocializációja a családban*. <https://docplayer.hu/138167845-Zsoter-boglarka-a-fiatalok-penzugyi-szocializacioja-a-csaladban-osszefoglalo.html> (2021.01.02.)

Major Evelin

KINEK A KEZE VÉRES?

Dolgozatom témája Meráni Gertrúd királyné ellen elkövetett merénylet vizsgálata. Kutatásom alapjául Katona József *Bánk bán* című történelmi drámája, valamint Balázs Atilla *Kinek Észak, kinek Dél* című regénye szolgált irodalmi alapul. A két művet összevetve, valamint történelmi szempontból vizsgálva szeretném bemutatni a merénylet végbemenetelét és irodalmi ábrázolását.

A magyar történelem során talán nem volt példa egy ennyire nem kedvelt királynőre, mint amilyen II. András magyar király felesége, Gertrúd (Gertrudis) volt. A fiatal nő tragikus története nem ismeretlen számunkra, hiszen Katona József *Bánk bán*, vagy Erkel azonos című operája is feldolgozza. Gertrúd a kor egyik legbefolyásosabb nemesi családjába született, a bajor Andechs-házba. Meránia a Német-római Birodalom tengermelléki tartományát, hercegségét jelölte, gyakorlatilag az Isztriai-félszigetet és a mai Kvarner-öböl vidékét. Gertrúd családja itt uralkodott, de a család a 13. századig nem volt voltak különösképp említésre méltók. Viszont Gertrúd apja, Bertold merániai herceg révén egy időre a német nagypolitikában is szerephez jutottak. Nagyszerű házasságokkal rokonságba kerültek a kor meghatározó családjaival. Gertrúd jellemzésére Zsoldos Attila a Magyar Narancs kulturális hetilapnak adott interjújában kapunk választ: „Nem tudjuk pontosan megismerni a jellemét a töredékes forrásokból. Nagyon kevés adatunk van erről, ami nem is meglepő. A középkori felfogásban még az előkelő nők szerepe is arra korlátozódott, hogy az utódok születésén kívül a háttérből segítség férjüket, otthon kézimunkázzanak, és főleg példás vallásos életet élve támogatassák az egyházat. Politikai, közéleti szerepre nem tarthattak igényt, ezért is maradt fenn kevés adat a középkori nőkről. Jellemző módon még a királyné-koronázások sem érték el a magyar krónikák »ingerkűszöbét«. Lánya, Szent Erzsébet egyik életírásában utalnak az anyjára is mint »férfias jellemű« nőre. Többek között ez is erősíti azt, hogy Gertrudis nem elégedett meg a számára kijelölt női, passzív szereppel, és ki-

lépett a keretek közül: férje, II. András király a távollétében többször őt bízta meg az ország kormányzásával. E női szerepfelfogástól a magyar hagyomány különösen idegenkedett, a magyar urakat kiváltképp sértette, ha pereikben a király nevében egy idegen nő ítélezett” (Kovács 2013).

Gertrúd bőkezű adományairól vált hírhedtté, de a baj az volt, hogy ez a „bőkezűség” csak a sajátjai felé nyúlt, főként a német udvaroncokat támogatta. Mivel a király előnyben részesítette a királyné rokonságát a magyarokkal szemben, a főnemesek egy csoportja, (Péter ispán, Kacsics nembeli Simon és Bánk veje, Simon) összeesküvést szőtt ellene. Van olyan források, melyek szerint a merénylet megpróbálták bevonni János esztergomi érseket. A főpap állítólag egy kétértelmű latin nyelvű levelet küldött. Hermann von Altaich, Benedek rendi szerzetes szerint a mondat így hangzott: „Reginam occidere nolite timere bonum est. Si omnes concentiant ego non contradico” A mondás más forrásban is fent maradt, igaz nem mindenhol egyformán. Magyar fordításban talán így hangozhatott: „A királynőt megölni nem kell félnetek, jó lesz, ha mindenki egyetért, én magam nem ellenzem.” Ebben az esetben, ugye egy támogató mondatról van szó, viszont, ha a mondatban említett, „én magam nem, ellenzem” kifejezésbe elhelyezünk egy vesszőt teljesen más értelmet kap. A történet szép, de jó eséllyel nem több, mint a Bánk bán-legenda egyik érdekes eleme. Az 1213 során szerveződő összeesküvés méretéről és résztvevőiről sajnos nincsenek biztos források, azt sem tudjuk pontosan, hogy a pilisi erdőben kik hajtották végre a nevezetes merényletet. A merénylet végbemenetelére ismét Zsoldos Attila ad választ a már említett riportban: „A király 1213-ban, hogy úgy mondjam, szokásos évi hadjáratára Halicsba indult. A király távollétét és a királyné viszonylagos védtelenségét használhatták ki az összeesküvő főurak, akiket több okból bánthatott Gertrúd személye. Rajtuk uralkodó nő volt, aki ráadásul idegen, és az adományozásaival súlyos érdekeket sérthetett. Nincs olyan forrás, ami egyértelműen elárulná, hogy a pilisi erdőben rendezett vadászon történt a gyilkosság, de erre utal Gertrúd temetési helye, ami a mai Pilisszentkereszt területén álló egykori monostorban volt. Csak azt tudjuk, hogy a királynét valamilyen sátorban gyilkolták meg, ami arra utal, hogy Gertrúd a jól őrizhető királyi palotán kívül

volt. A tényleges gyilkos Péter ispán lehetett, aki a drámában Petur bánként szerepel. A merényletnél jelen volt a királyi udvartartás, itt vendégeskedett az osztrák herceg is, aki menekülni kényszerült, és menekíteni kellett a két királyi herceget, Bélát és Kálmánt is, akikben maradandó nyomott hagyott anyjuk, szemük előtti legyilkolása” (Kovács 2013). András király felesége elvesztéséért legbrutálisabban Péter ispánt büntette, akit karóba húzatott majd feldaraboltatott, a többi résztvevőt állat- és birtokelkobzással sújtotta. Az esetnek nagy visszhangja volt a korban, hiszen rengeteg krónika tartalmazza a történetet, igaz másféleképpen, a résztvevőkről is többféle véleményt alkotva.

Katona József leghíresebb műve *Bánk bán* (1815–19) című drámája. Bár a mű színrevitelét nem engedélyezte a cenzúra, 1821-ben könyv alakban megjelenhetett. Közöny fogadta, nem is az irodalom, hanem a színház fedezte fel előbb. Ebben a drámában Katona történelmi köntösben valójában saját kora, azaz a 19. század problémáit boncolgatta, természetesen kellő óvatossággal, nehogy a cenzúrának szemet szúrjon.

A történetet már ismerjük, Gertrúd kegyetlen meggyilkolásáról szól, ám szereplőgárdáján, és történeti síkját Katona tett pár módosítást érthető okokból. Vass Judit szerint Katona rétegesen építi fel művét, reflektálva a zsarnokságra, az idegen elnyomásra, a jobbagyság helyzetére és a szerelmi szálakra. Gertrudis tipikus önkényuralkodó, aki a hatalmat nem szolgálatnak, hanem uralkodásnak tekinti, lezülleszti és nyomorba taszítja az országot. Szélsőséges magatartásformákat vált ki az emberekből, behódolást, illetve lázadást. A főhős, Bánk bán tragédiája a zsarnokságból fakad, Hamlet tragédiájára emlékeztet: itt is a züllött hatalom és az etikusan (erkölcsösen) cselekedni akaró hős áll szemben egymással. A dráma az éledő nacionalizmus korában íródott, az elnyomott magyarság panaszának is hangot ad, de rendkívül árnyaltan. Katona minden nemzeti elfogultság nélkül néz szembe a kérdéssel. A sovinizmust (idegengyűlöletet) mindkét oldalon bemutatja és elítéli. Gertrudisban és a magyar Petur bánban is. Sovinizmus sovinizmust szül, erőszakhoz vezet, ez tehát nem járható út. „Várdán! Belőled most a nemzeti rút gyűlölség beszél!” – mondja Bánk Peturnak. A *Bánk bán* Katona korának másik súlyos problémáját is feszegeti, a jobbagyság helyzetét. Tiborc panaszja az elnyomott jobbagyság panaszja, melyet csak a reformkorban

tűz napirendjére a magyar politika. Katona megelőzi saját korát, a Bánk bán már a demokratikus nemzetfelfogást tükrözi, amelybe beletartozik a nép is (Vass 2019). Bánk bán jellemét Katona fokozatosan bontja ki előttünk, emberi jóságával szerezte tekintélyét, értékrendjének sorrendje Isten, haza, király. Tehát mindenkinek felett a becsületet tartja. „[F]ojtott tűz, mely minden pillanatban kitörni láttatik” – mondja róla a szerző. A tragédiában végigkövethetjük, hogyan lett a békés és igazságos Bánkból mégis gyilkos, mi váltotta ki belőle a lázadást. Bánk Peturék okait jogosnak tartja, de az eszközeikkel nem ért egyet. Tiborc panasza ráébreszti a jobbágyság tarthatatlan helyzetére. Látja a királyné jogtalan tetteit, de meg kell védelmeznie őt, mert a király távollétében Bánk a törvényes rend képviselője. Kettős veszély fenyegeti. Bonyolult helyzete is megnehezíti döntését; tépelődéseit monológjaiban fogalmazza meg. Első monológjában leveti szerepeit, pusztá lélekként, emberként akar dönteni, a tisztesség és becsület nevében cselekedni, a továbbiakban azonban nem tudja mindezt haladéktalanul megvalósítani, a lázadókkal mint a király helyettese beszél, szerelme pedig mindvégig Melindához köti. A megoldást mindenki tőle várja: visszaállítani az erkölcsi értékrendet, orvosolni a nemzet panaszát. Bánkban az államférfi felelőssége és a magánember sérelme viaskodik, ezt tükrözi az első szakasz végi monológja, melyben elhatározza, hogy megőrzi az ország békéjét, higgadtan, érzelmeitől mentesen fog cselekedni, kideríti az igazságot, és törvényes eszközökkel fog küzdeni. Jellemében lovagi vonások találhatók, fontos számára a becsület és a jó hírnév. Lelki egyensúlya, fegyelme mindinkább felbomlik, a dráma vége felé egyre zavartabb lesz, nem tud odafigyelni másokra, szavaikból csak annyi jut el hozzá, ami őt is érinti, saját lelkével van elfoglalva. Olvasóként végigkísértük Bánk bán személyes fejlődését, azaz hanyatlását, ahogy a nyomás alatt megtört. Katona úgy mutatta be előttünk ezt a férfit, aki erőskezü, bölcs és megfontolt uralkodó, mégis hitvese, Melinda iránt érzet határtalan szeretete és országa becsületének féltése, sötét ködként elhomályosította ép elméjét. Megértjük mit, miért tett.

Vass Judit megállapítja, hogy: „a jelenet szimbolikus – örök történelmi parabola. A zsarnokság lényege: a törvényes utakat eltorlaszolja: Bánk előtt nem maradt más, csak a behódolás vagy a lázadás. A gyil-

kosság után Bánk összeomlik, maga mondja ki maga felett az ítéletet: »De te ne örülj, hazám! – Nézd, reszket a bosszúálló.« Amitől Peturékat óvta, maga követte el, kitör a polgárháború, ártatlanok halnak meg. A tragédia egyik befejezése ez a cselekményből fakadó tragikus vég” (Vass 2019).

Mint említettem, a történelmi valóság és a mű között akadt bőven eltérés, ezek közül néhányat említenék. A *Bánk bánnal* foglalkozó szakirodalomban már felmerült a gondolat, hogy a kihagyások, a homályos helyek esetleg szándékosan, poétikai tudatosság eredményeként kerültek be a szövegbe. Ez lehetséges, de annál kétségesebb, hogy a szerző mindig ki tudta számítani a hatást. A felmerülő kérdésre – a drámaköltő víziójának vajon meg tudott-e felelni a színpadi szerző technikája – néhány lényeges ponton a tagadó választ kell valószínűnek adnunk (Bíró 2002). Egy olyan példát idézünk a mű szövegéből, amikor nemcsak fel lehet, de fel is kell tételeznünk az alkotói tudatosságot, ám a tragédia írója bizonyíthatóan nem tudta kikalkulálni a mű befogadójára tett hatást (Bíró 2007). Míg a műben végigkövettük Bánk gyilkossá válását, a valóságban viszont valószínűleg Péter csanádi ispán ölhette meg, vagy az ő környezetéből valaki. Mindenesetre a legsúlyosabb büntetést rá szabták ki. Arra a kérdésre, hogy a valóságban, „ki volt a gaz csábító, aki miatt Gertrúd magára vonta Bánk bán haragját?” Zsoldos a következő választ adta az interjúban: „Valószínűleg senki. A szerelmi történet később kapcsolódott az események elbeszéléséhez, mai ismereteink szerint már az 1270-es években keletkezett osztrák krónikák ismerik. Ráadásul egyre erősebb a kétely, hogy Bánknak, aki a kor nagyon jelentős szereplője volt, egyáltalán köze volt-e a merényletnek. Bánk karrierje Imre idején indult, hogy aztán András egyik legjelentősebb támasza legyen. A királyné meggyilkolása után pályafutása jó ideig töretlen, ami aligha elképzelhető, ha ő lett volna a gyilkos. Talán csak utólag keverték bele az eseményekbe, befeketítve, amikor is erre hivatkozva vette el IV. Béla a birtokait, és tolta őt háttérbe. Jelenlegi ismereteink szerint egész biztosnak tűnik, hogy nem Bánk volt a gyilkos” (Kovács 2013).

Katona sajnos nem élte meg műve fénykorát, csak a reformkorban fedezték fel valódi értékét ennek a drámának. Ekkor válik a magyar szabadság programadó művévé. 1848. március 15-én a Pesti Magyar Szín-

ház a *Bánk bánt* tűzi műsorára, de a forradalmi lelkesedés elsodorja az előadást.

Balázs Attila *Kinek Észak, kinek Dél* című regénye három nagy fejezetből áll: Duna partján Gibraltár, Duna partján Athén és Boldogok hajója. A Duna-parti Athén főszereplője Újvidék város. A Duna partján álló Gibraltár pedig Pétervárad. A boldogok hajója Gibraltár és Újvidék között hánykolódik a Duna folyón. Az első két rész a két város (illetve Pétervárad esetében főként a vár) történetét dolgozza fel a római kortól a második világháborúig. A harmadik a második világháborútól Jugoszlávia felbomlásán át, egészen a kétezres évekig terjedő időintervallumot öleli fel. Az író több formában, sok szempontból mondja el többször is újra ezt a nagy történelmi időszakot. Herédi Károly Gondolatok Balázs Atilla Új(vidék-)regényéről egynéhány apropó kapcsán című tanulmányában így ír a műről: „A könyv gerince a címben felkínált lehetőséget tükörként adja vissza: Balázs Attila és művének címe tükörpozícióban állnak egymással, a tükörben viszont nem mindig azt látjuk, amit szeretnénk. Sőt. Mindannyian mást pillantunk meg benne, így a könyvben is minden olvasó más-más módon láthatja viszont saját magát és a történelmet. Mert a történelem benne van a regényben, metaszinten és az elbeszélés tárgyaként is. A regény műfajának meghatározásában segítségünkre siet az elbeszélő (vagy éppen hátráltat benne?), mikor »Regényes történelemkönyvünk«, »tényes-mesés krónikánk«-ként nevezi meg a művet. Forrásai között humanisták, a költői képzelet, mesék, mítoszok, történelmi »tények«, valódi és kitalált krónikások művei, kisnyugdíjasok vallomásai, internetes oldalak, a wikipédia stb. találhatóak. A legtöbb történetet legalább két-három forrásból és nézőpontok szerint is elénk tárja narrátorunk. Azt, hogy melyik az »igaz«, rábízza az olvasóra, mivel benne nincs meg a vágy az »igaz« történelem megismerésére” (Herédi 2010).

A regény és a Katona-dráma összekötő kapcsa Péter (Petur) ispán: „...fény derül, az a péterváradi, illetve a bélakúti ciszterci apátság alapító, helyesebben adományozó levele. Ebből az okiratból tudjuk, hogy felsorolt településeket hajdanában a szilajságáról híres Péter ispán uralta. Ugyanez a királyi diploma említi Péter birtokainak elkobzását is, mivel az elvetemültje Béla király szeretett anyját, az egyébként valószínűleg

testileg-lelkileg frigid Gertrudot (Gertrúdot, Gertrudist) teketória nélküli galádsággal, apelláta nélkül megölte. Márpedig, ugye, az említett 1237-es évből eredő, idézett királyi diploma szerint Péter Töre fiú volt, boldogtalan családja e földet örökös birtokának tudhatta, s a múlt homályába vesző időkben a legnagyobb valószínűség szerint Turweynek írták nevüket. ... Annak is előtte még más, mert mielőtt a gyilkos Pétert magát is megölték volna – hiszen ki fegyvert ragad, fegyver által vész el néha – kínjában ezt találta a bosszúállók arcába átokképp üvölni:

– Hogy b... meg mindannyiatokat a tatár!

(Kérdés: vajon tényleg kiabálhatta-e ezt Töre sarokba szorított fia, Péter, mielőtt elvették volna hitvány életét?” (Balázs 2007).

Katona a *Bánk bán*-ban a sovinizmust (idegengyűlöletet) mindkét oldalon bemutatja és elítéli. Gertrudisban és a magyar Petur bánban is. Látható ebből is a Bánk és Petur értékrendje közötti ellentét: Bánknak első helyen Isten, azaz a becsület áll, Peturnak első helyen a magyarság, ezért még gyilkosságra is hajlandó lenne. Nemzeti érzelmeit és férfiúi hiúságát előbbre helyezi az ország békéjénél, az idegen elnyomó hatalom sovinsztává tette. „Isten nem segít soha felkent királyok ellen” – figyelmezteti Bánk Peturt a lázadás erkölcsi tarthatatlanságára, a király iránti kötelező lojalitásra. Bánk azt mondja, hogy ahhoz, hogy ő lázadó legyen, „bánki sértődés kíváncsít.” Ezzel azt fejezi ki, hogy a végsőig kitart az etikus-törvényes eszközök mellett. Mikor sikerül Peturékat leszerelnie, megérkezik Biberach, hozva a hírt, hogy Melinda nevét bemocskolták. Ekkor Bánk meginog elhatározásában, s arra kéri a lázadókat, hogy ne oszoljanak szét (Vass 2019).

A gyilkosság eseményét és az irodalmi műveket összevetve úgy összegezném a történetet, hogy sok mindent tudunk, mégis keveset. Mi volt Gertrúd valódi bűne? Az, hogy „keményebb” volt néhány magyar főúrnál, ami nyilvánvalóan szemet szúrt, vagy pedig saját népe felé irányuló nagylelkűsége? A királynő korruptségát leszámítva a merénylet további okaira nem derül fény, ahogy arra sem, hogy ki tette. Szinte az egyetlen biztos tényező az az, hogy nem Bánk bán volt a tettes. Peter ispánt kivégezték, de az ő valódi bűnössége sem bizonyított, csupán a bűncselekményhez való kapcsolódása. Pétervárad névadójának történetét Balázs Atilla mutatja be részletesebben a regényben. Katona József drámájában

sokszor eltért a megtörtént eseményektől, ezeket nem szeretném ismételni, irodalmi szempontból viszont sikerült újat alkotnia, ami sokkal, de sokkal többet képvisel a cselekmény elmesélésénél. Arany János elsőként írt tanulmányt a műről, úgy fogalmazott „egyetlenünk, a maga nemében”. Számomra csupán az a kérdés merült fel, hogy vajon, ha Katona József nem írta volna meg a *Bánk bán*t, ma, kicsit több mint 800 évvel a merénylet dátuma után, foglalkozna-e még valaki a történettel? A válasz valószínűleg, az, hogy igen, mivel a korabeli „világsajtót” annyira megrázta az esemény, hogy rengeteg írásos emlék foglalja magába. Viszont, őszintén bevallhatjuk, hogy Katona is sokat hozzátett a történet népszerűségén és fent maradása érdekében.

Irodalom

- Balázs Attila 2007. *Kinek Észak, kinek Dél. Vagy a világ kicsiben.* (Duna partján Athén.) *Híd* 8.
- Balázs Attila: 2008. *Kinek Észak, kinek Dél vagy a világ kicsiben.* Budapest: Palatinus.
- Bíró Ferenc 2007. Javaslat a „Bánk bán” tragikumának értelmezéséhez. *Holmi* (2).
- Herédi Károly. 2010. Gondolatok Balázs Attila Új(vidék-)regényéről egynéhány apropó kapcsán (Balázs Attila: *Kinek Észak, kinek Dél, vagy a világ kicsiben*). *Híd* (4): 118–122.
- Katona József. 2003. *Bánk bán*. Budapest: Talentum Kiadó Kft.
- Kovács Péter. 2013. Egészen biztosan nem Bánk bán a gyilkos. *Magyar Narancs*. <https://magyarnarancs.hu/tudomany/egesz-biztosan-nem-bank-ban-a-gyilkos-87813> (2021. január 5.)
- Vass Judit. 2019. *Bánk bán*. <https://www.tbhg.hu/wp-content/uploads/2019/01/Katona-J%C3%B3zsef-B%C3%81NK-B%C3%81N-elemz%C3%A9s.pdf> (2021. január 5.)

Béni Brigitta Anett

A STREET ART „TÉRHÓDÍTÁSA”

*Lehetőségek és paradoxonok az utcaművészet
értelmezésében*

Honnan hová?

Az a szókapcsolat, hogy „falra festeni” számos asszociációs lehetőséget kínál annak függvényében, hogy milyen kontextusban találkozunk vele az ember. Egy művészeti folyóiratban többek között utalhat a graffiti készítés aktusára, ugyanakkor a történelem tankönyvet lapozgatva megidézheti az őskori barlangrajzokat, az ókorban a hieroglifákat, a középkorban és az újkorban pedig a templomok belső terében elhelyezkedő, gyakran óriási területet beborító falfestményekről olvashatunk.

Az emberiség történelmét vizsgálva a legelső művészeti alkotások egy része falakon maradt fent, de ahogy halladunk előre az időben, az információátadás és a művészeti törekvés kettőse állandó szerves része az alkotási folyamatoknak. Elméleti alapú kutatásomban – amelyet a későbbiekben szeretnék általam készített kérdőívek elemzésével és alkotókkal készült interjúkkal összevetve vizsgálni – többek között arra keresem a választ, hogy a street art műfajok milyen szerepeket tölthetnek be a jövőben annak fényében, hogy az adott területen az emberek hogyan viszonyulnak a művészeti produktumokhoz. Milyen érvek és ellenérvek szólnak az utóbbi alkotások ellen és mellett? Milyen dinamizmus figyelhető meg az alkotásban? Hol húzódik a vandalizmus és az elismert alkotás határa? Milyen szempontok alapján tekinthető a street art népszerűnek és ellenszenvesnek a befogadó szemszögéből? A kérdések sora számos értelmezési lehetőséget kínál, ennek fényében egy adott szituációhoz többféle hipotézist szeretnék felállítani.

Irányok és műfajok

A fogyasztói társadalom kulturális igényének kielégítése elsősorban városi keretek között tud megvalósulni a különböző galériák, múzeumok és egyéb kulturális intézmények keretei között, de természetesen ez nem kizárólagos, ha a különböző tájházakra vagy nagy tiszteletnek örvendő személyek korábbi hajlékaira gondolunk (pl.: költők, írok), amelyek intézményesített formában látogathatóak. Ezzel szemben tanulmányomban olyan irányzatokkal, műfajokkal szeretnék foglalkozni, amelyek nincsenek zárt keretek közé szorítva, ugyanakkor ez egyáltalán nem jelenti azt, hogy az alkotók kizárólag csak az utcai, városi művészeti irányoknak hódolnának, és abszolút kerülnék például a galériák világát. Sokkal inkább beszélhetünk két halmazról, amely közös metszésponttal rendelkezik. Az egyikben azok az alkotók helyezkednek el, akik munkáikat kizárólagosan a már említett „zárt keretek közé” szorítanák, a másikon pedig azok, akik kizárólag a közösségi terekben alkotnak. Ezek metszéspontja jelöli azt a csoportot, amelynek tagjai mindkét irányba végeznek alkotói folyamatokat. Ezt a közösséget erősíti a francia származású elismert művész, Philippe Baudelocque, aki egy alkalommal azt nyilatkozta, hogy szerinte „nem nehéz művésszé válni (...), csinálj valamit az utcán, és az újságírók vagy a járókelők utcai művésznek fognak nevezni... Szóval igen, érintem a street artot, de nem kizárólag csak azt” (Mattanza 2018). Egy másik alkalommal elmondta, hogy nem tartja magát utcaművésznek, mivel mindig engedélyt kér a munkák elkészítése előtt, illetve alkotási felületként nevezte meg a pólót, üveget, lépcsőházat, erdőt és a galériát is (Mattanza 2018).

A két nyilatkozatban van valami, ami számomra paradoxon: ha az alkotás helyszíne az utca, az utcaművészet, tehát street art. Ugyanakkor az egyik fő oka annak, hogy Philippe Baudelocque nem tartja magát utcai művésznek, az a legális munkafolyamat, az által, hogy engedélyt kér a festés előtt. Ebben az értelmezésben tehát azt tekinthetjük street art-nak, ha az alkotás aktusa illegális? De ez alapján akkor azok a firkászok, akik a legálalra fújnak a graffiti műfajai közül bármilyen stílusban, már nem tartoznak bele a fenti kategóriába?

A NUNCA néven elhíresült brazil származású művész, Francisco Rodrigues da Silva, arra a kérdésre, hogy mi a művészet, azt a választ adta, hogy „mit nevezünk valódi művészetnek? Csak azt, amit a múzeumokban láthatsz? Valaki pusztán azért lesz művész, mert pénzt keres a művészete által? Készítettem alkotásokat múzeumi kiállításokra, valamint galériáknak, és az egészből azt értettem meg, hogy teljesen más hozzáállás szükséges az utcán végzett munkához, és teljesen más, ha egy intézményi térben dolgozunk, és mindkét közegben teljesen mást várnak el tőled. Ugyanarról a különbségről van itt szó, amely azok között az emberek között is fennáll, akik csupán olyan művészeket ismernek, akiknek a műveit múzeumokban és galériákban állították ki, és azok között, akik viszont jobbra a nyilvános tereken dolgoznak. Végül mindez politikai kérdés: azt jelenti, demokratikusnak, szabadnak és tiszteletteljesnek kell lennünk minden művészeti alkotással szemben. Bárki, aki tagadja, hogy ezeket az alkotásokat művészetnek lehet nevezni, csupán azért teszi, mert azt akarja, hogy a művészet csupán egy bizonyos kulturális elit belülye maradjon. (...) már jóval azelőtt az utcán festettem, mielőtt ez az egész probléma felmerült volna, és az évek alatt a művészeti intézményrendszer egyetlen kísérlete arra vonatkozóan, hogy megértse, mi mindenünk van, az a 'művészet' fogalmába való skatulyázás volt. Szóval nem, nem tekintem magam utcai művésznek” (Mattanza 2018). Ez alapján a megítélés sokkal inkább társadalmi és politikai irányú a korábbihoz képest, azzal a különbséggel, hogy itt inkább a tér fontossága válik mérvadóvá, és többek között a művészet intézményesülését veszi alapul.

Zahorján Ivett (2013) tanulmányában úgy látja, hogy „napjainkban a street art fogalmát sokan gyűjtőfogalomként jegyzik, ami alá bevonják az utcai művészetek minden formáját,” és ezzel a megállapításával én is maximálisan egyetértek. Meghatározásában „a street art munkák azok a lingvisztikai vagy nem-lingvisztikai, grafikailag komponált vagy számítógépes szerkesztéssel készült, önállóan jelentéssel bíró, vagy csak kontextussal értelmezhető szimbólumok és feliratok, melyek elsősorban nem a graffiti módszereivel állítódnak elő. Kidolgozásukban, jelentésükben, indíttatásukban eltérnek a graffiti festményektől, amelyek sokkal inkább részletesebbek, megmunkálásuk több időt igényel, s létrehozá-

sukat elsősorban a szórakozás, s nem a kritikai megnyilvánulás indukálja” (Zahorján 2013). Ebben az esetben a graffiti – sajátosságait tekintve – jelen van, de a kategóriák szintjén külön kezeli a szerző, kiemelve a munkafolyamat hosszúságát és részletgazdagságát, de ezzel így, ebben a megfogalmazásban nem egészen tudok egyetérteni.

A graffiti esetében olyan alkotásról beszélhetünk, amelynek eredménye falra írt/rajzolt szöveg, magyarra fordítva a kifejezés a „betűírás” vagy „betűfestés” szavakkal adható vissza. Gyökere az afro-amerikai gettókultúrából származtatható, indulását New York városához kötik. Kezdeté nagyjából az 1970-es évekre tehető, Magyarországon a rendszerváltás után indult hódító útjának (Gyarmati).

Azok, akik szeretnének graffitivel foglalkozni, először úgynevezett tegeket készítenek, ezt nem is kell feltétlenül fújni, elég filcet használni vagy karcolni. Ez a legegyszerűbb része a tanulás folyamatának, amelyet az elnagyolt felirat, vagyis az úgynevezett *throw up* követ, a kellő rutin megszerzése után készül a *piece*, amely már egy teljes kép megalkotását jelenti (Gyarmati). Jellemzően ezek a tipikus lépcsők, amelyen egy firkásznak végig kell mennie, illetve a szakirodalom is elsősorban ezekkel foglalkozik, gyakran kihagyva azt a festékfújással falra készült munkát, amely a legrészletgazdagabb változatnak tekinthető: a fotorealisztikus ábrázolást. Többek között ez is egy olyan irány, amely óriási különbséget mutat a graffiti történetének kezdeti és modern változatai között, különös tekintettel arra, hogy az ilyen alkotások gyakran felkérés által jönnek létre, vagy különböző fesztiválokon tekinthetőek meg.

A nemzetközileg elismert magyar származású művész, aki TakerOne néven vált ismertté, hírnevét többek között a Steve Jobs és Bud Spencer alakját megidéző alkotásoknak köszönhetette, ezen falfestményeivel vált széles körben ismertté, amelyek a két férfi halálát követően készültek. Az alkotások felfedezését követően rövid időn belül a tiszteletadás helyszínévé vált a terület, a falak elé az emberek többek között mécseseket és virágokat vittek, ezzel emlékezve a két férfi alakja előtt. Erre reflektálva az alkotó 2014-es TEDX Youth előadásában úgy vélekedett, hogy „nincsen jobb vagy rosszabb módja annak, hogy az ember kifejezzon valamit,”¹ tehát az ember megválaszthatja a tradicionális tiszteletadá-

1 <https://www.youtube.com/watch?v=SXeXiYBk2gg>

si formát, ahogy azt sokan tették a fal előtt, illetve egy egészen új fajta mód is: megfestheti azokat, ahogy TakerOne tette. A modern falfestés – graffiti – többek között ebben is más, mint kezdetben, miszerint az alkotó ugyan saját indíttatásból készített valamit, de a kész produktum a közösség számára fontossá vált, megkezdődött a legálfalat övező tér új értelemben történő használata. Míg korábban a műfaj jellemzője az volt, hogy csak azok számára volt jelentéssel bíró jel, akik a szubkultúra tagjai voltak, ebben az esetben ez egy bárki számára érthető művészeti alkotás, egyértelmű üzenettel. Tehát a graffiti készítői egy szubkultúra tagjai, de a XXI. században a falra került produktum már nem csak a csoport tagjai körében értelmezhető, hanem – ebben az esetben legalábbis biztosan – globálisan, hiszen a Bud Spencerről készült kép eljutott az elhunyt családjához is, akik a közösségi felületükön osztották meg a képet.

Fontos különbség továbbá, hogy az alkotók anonimitásra törekedtek, ugyanakkor létrehoznak egy álnevet, amelyet jellemzőn a kész alkotás mellett szerepeltetnek kisebb-nagyobb formában. A brit származású Banksy kilétét ma is titok övezi, noha munkássága körülbelül két évtizedes időintervallumot fed le, ezzel szemben más alkotók neve ismert, és önként vállalják azt, hogy kik ők, és mivel foglalkoznak. Magyarországon elég a fent említett, nemzetközileg elismert TakerOne nevére gondolni, de a XXI. században számos olyan fesztiválon lehet részt venni, ahol összegyűlnek az alkotók és érdeklődők. Ilyen többek között például a kölni Cologne Urban Art Festival (Mattanza 2018, 26), a katowiceai Street Art Festival (Mattanza 2018, 29), illetve a moszkvai Outline Festival (Mattanza 2018, 174) is.

Periféria művészet nyílt és zárt keretek között

Kresalek Dávid (2000) a „legpublikusabb tárlatnak” nevezi a graffiti műfaját, véleményem szerint azonban ez az egész street art jelenségre igaz – egészen addig, míg a rendfenntartó szervek vagy azok alkalmazottjai el nem tüntetik azt, vagy a természeti hatások, vagy más alkotók által nem rongálódik a produktum. Addig azonban, amíg a közösségi térben látható az alkotás, az bárki számára szabadon megtekinthető, tehát az egész műfaj alapjának tekinthetjük a közösségi jelleget és a könnyű

hozzáférhetőséget. Zahorján Ivett meglehetősen komplex módon foglalja össze az ide tartozó műfajok sajátosságait, miszerint „a street art könnyen rögzíthető, fogyasztható, remixelhető és különböző csatornákon újra szétosztható voltából adódik, hogy e művészeti törekvés maga is közösségi platformmá válik, mialatt eltérő gondolatok és vélemények hordozójává lesz. Az idők folyamán a művészetek kommunikációs eszközként is funkcionáltak, amennyiben különböző fontos üzeneteket adtak át az egyénnek; voltaképpen így használják ma a brandek is a social mediát, deklarálva értékeiket a fogyasztóknak. (...) megmarad egy illegális, utcán realizálódó, underground művészeti mozgalom részeként, amelyet az online aktivitás nem felszámol, hanem dekódol” (Zahorján 2013). A street art képes komplex érzelmeket, élethelyzeteket, bírálatot stb. felmutatni mindössze akár egyetlen stencillel, és ez a tulajdonsága nagy előny azokban a modern kultúrákban, amelyekben az emberek szimbólumokkal fejezik ki tetszésüket (like) vagy éppen nem tetszésüket (dislike) egyetlen szó nélkül; de nem szabad megfedkezünk a különböző mémekről, mozgóképekről (GIF), illetve az egyén vonásait tükröző avatar matricákról sem (pl.: Messenger), ahol nem csak konkrét érzelmek kerülnek felszínre, lesznek reprezentálva vizuális formában, hanem azok mértéke/mélysége is megjeleníthető. Ebben a „vizuális kommunikációban” az utcaművészet produktumai különösen nagy hatást gyakorolhatnak a befogadókra, mindezt úgy, hogy az alkotás megtekintése nem igényel (gondos) tervezést (pl.: múzeumi nyitvatartáshoz való alkalmazkodás, várakozási idő a bejutáshoz, tárlatvezető igénylés, jegy- és foglalás stb.), nem kerül pénzbe, ezáltal minden társadalmi réteg számára elérhető, illetve nincs mellette tábla előzetesen szűrt információkkal, ami válaszokat adhatna a miértekre, helyette a befogadó a saját belső világára, intuíciójára kell támaszkodjon az értelmezés során.

Ugyanakkor bizonyos street art műfajok – különösen a graffiti – kapcsán megkerülhetetlen téma a vandalizmus és az illegalitás. Sokat idézett gondolat a híres bristoli művésztől, Banksytól egy olyan város elképzelése, „ahol a graffiti nem illegális, (...) ahol mindenki azt ír, fest, rajzol, amit csak akar. Ahol minden utca csupa színekavalkád és szövegecske. Ahol egy buszmegállóban álldogálni sosem lehet unalmas. Egy várost, ami olyan, mint egy buli, amire mindenkit meghívtak, nem csak

az ingatlanügynököket és a nagykutyákat. Képzeld el magad egy ilyen városba, és ne dőlj a falnak – frissen festve” (Mattanza 2018, 1). Ha eljátszunk a gondolattal, hogy ez a fiktív város valahol létezik a világban, akkor számos problémával szembesülünk alkotóként és befogadóként egyaránt.

Egyfajta szabályszerűségként figyelhető meg, hogy akik komolyan foglalkoznak például falfestéssel, azok a templomok és műemlékek felületeit szabadon hagyják (Kresalek 2000). Ha erre a gesztusra úgy tekintünk, mint a szakrális terek tiszteletben tartására, akkor mi történne azokkal a falakkal, amelyek a privát teret ölelik körül, például a kerítésekkel, üzletek és boltok külső falaival? Vehetjük ezt úgy, hogy különbséget kell tenni fal és fal között? Ez számos morális kérdést vet fel: ha az illető azért fúj le egy üzletet látványos üzenetével, mert nem ért egyet a fiktív város fiktív bolttulajdonosának embereket kizsákmányoló vezetőségével, akkor ezt elfogadhatónak találhatjuk, de ha valaki, tegyük fel, kreatív hobbiboltot nyit a hosszú idők alatt összespórolt pénzéből, és annak a fala kerül megrongálásra, az a közvéleményt is abba az irányba billenti, hogy a graffiti műfaját vandalizmusként fogja fel.

Mi történik azonban akkor, ha egy település úgy dönt, hogy teret biztosít az alkotók számára? Ha számolunk azzal, hogy a kezdő firkászok először csak „tagelnek” és throw up képeket fújnak, akkor a legálisan festhető falak kiváló gyakorlási lehetőséget biztosítanak azoknak, akik szeretnék elsajátítani piece-ek készítésének fortélyait, amelyek már többféle színből álló, 3D-kivitelű, de akár fotorealistikus képek is lehetnek.

A fiktív város emberei a tehetséges firkászoknak lehetőséget biztosíthatnak az által, ha a bolt külső design és reklám feladatait az alkotókra bízják, ez azonban akár egy érdekes paradox helyzetet is szülhet, hiszen az alkotók számára nem csak maga a produktum fontos, hanem az alkotás aktusa is, mint az elkészítés módja ideje és helyszíne.

Magyarországon a jelenlegi törvények szerint falfirkának minősül minden festékszóróval, filctollal vagy bármilyen más felületképző anyaggal létrehozott képi, grafikus vagy szöveges felületbevonat, amely nem a vagyontárgy rendeltetésszerű használatához szükséges.² De mi minősül rendeltetésszerű használatnak? TakerOne 2014-ben a „kedvenc

2 <https://www.parlament.hu/irom39/06958/06958.pdf>

rajzom” státuszban emlegeti azt a jégmadárról készült képet, amely az érligeti vasútállomás egyik üzlethelyiségét díszíti. Ennek létrejöttét egy megállapodás előzte meg, mely szerint a tulajdonosok – akik korábban már az üzlet festése kapcsán feladattal látták el az alkotót – szabad kezet adtak a street art művésznak, hogy fesse meg azt, amit szeretne, előzetes megbeszélést követően. Ezáltal az üzlet figyelemfelkeltő reklámot nyert, az alkotó pedig olyan felületet, amely – tekintettel arra, hogy a vasútállomáson található – széles körben láthatóvá vált.

Magyar viszonylatban ugyanakkor megkerülhetetlenek a Színes Város Csoport alkotásai, melynek tagjai jellemzően tűzfalakra készítenek monumentális remekműveket, illetve több köztéri projektjük is van.³ Az alkotási tér pedig nem redukálódott le pusztán a fővárosra, vállaltak már munkát Kiskunfélegyházán, Sopronban, Pécsen, Tatabányán, Budakeszin stb. is. Többek között klasszikus magyar rajzfilmek alakjait láthatjuk viszont tőlük, mint a *Szaffi*, *Vuk*, *A nagy ho-ho-ho horgász*, illetve a *Macskafogó* esetében, de készítettek már emlékfalat Tóth Miksa előtt tisztelegve, továbbá a híres magyar festőművész, Somogyi János *Nők galambokkal* festménye is látható Budapesten újrafeldolgozásukban (Matolcsi 2020). Ebben az esetben – ahogy TakerOne munkáiban is láthattuk – megjelenik az emléknyilvánítás gesztusa, illetve ezek a produktumok széles körben képesek megszólítani az embereket, ugyanakkor ebben az esetben számolnunk kell egyfajta hagyományőrző szereppel is az által, hogy tipikusan olyan figurák kerülnek a falakra, amelyek nagy jelentőséggel bírnak a magyarság számára.

Összegzés

Az, hogy a street art alkotások művészetnek minősülnek-e, bárki számára szabadon bírálható, különösen abból a szempontból, hogy egy olyan irányról beszélünk, amelyet elsősorban nem anyagi érdekek mozgatnak, bárki számára szabadon elérhetőek, és értéküket nem befolyásolják művészetkritikusok, akik döntenek a közösség helyett arról, hogy mely alkotások kerüljenek méltatásra és melyek nem. A street art ebben az értelemben egy lehetőség, hogy a közösségi terek színessé váljanak, hogy

3 <https://szinesvaros.hu/>

újfajta módon tisztelegjünk hazai és nemzetközi viszonylatban a nagy nevek előtt, illetve, hogy szabadon nyilvánítsuk ki a véleményünket a közösség számára fontos témákban. Hiszek abban, hogy ha a közösségi terek megtelnek művészettel, akkor a jövő generációja jobban fog nyitni a múzeumokban, galériákban fellelhető alkotásokra is. A fogyasztói társadalom prioritási listáján fontosabb helyet foglalhat el hazai és nemzetközi szinten a „művészetfogyasztás,” mint korábban.

A kutatás következő lépcsőjeként arra szeretném keresni a választ, hogy az alkotók és a „fogyasztók” hogyan vélekednek arról, hogy miként lehetne teret engedni a közösségi területek művészi szempontból történő kihasználásának, és azokat összevetve megalkotni azok metszéspontját, mert hipotézisem, hogy van ilyen. A street art összetett gyűjtőfogalom, amelybe semmilyen módon nem tartozik bele a vandalizmus és a rongálás, ugyanakkor a társadalom dolga, hogy eldöntse, mi minősül annak, és mi nem, de ennek a társadalomnak az alkotók is a részei, akikkel közös nevezőre kell jutni a konfliktusok minimalizálása érdekében.

Ben Eine brit művész egy alkalommal arról mesélt, mi történt, mikor festés közben a hatóság nyakon csípte: „Illegálisan festettem ki pár falat Londonban és környékén, amikor egy nap rendőrök jöttek oda hozzám, és kérdezték, hogy mit csinálok itt, mert amin dolgoztam, nem tipikus graffiti volt, így nem tekintették vandalizmusnak” (Mattanza 2018, 102). Úgy gondolom, hogy surlódások mindig is lesznek, de fennáll a lehetőség arra, hogy az alkotók is kiteljesedhessenek, és a közösség is jól érezze magát az általuk díszített terekben, és a fenti rövid történet az ebbe az irányba történő haladást jelentheti, amelyben az utcaművészet „teret hódít” magának, és ezáltal mindenkinek, aki abban él.

Irodalom

Alessandra Mattanza. 2018. *Street art. Híres művészek beszélnek vízióikról*. Budapest: GABO Kiadó.

Gyarmati Andrea. *Graffitik, firkák a Budai Várban és környékén*. <https://docplayer.hu/1903937-Gyarmati-andrea-graffitik-firkak-a-budai-varban-es-kornyeiken.html> (2021. 05. 11.)

- Kresalek Dávid. 2000. *A város, mint kiállítóterem, avagy a legpublikusabb tárlatokról. A graffiti Magyarországon.* http://epa.oszk.hu/03100/03125/00005/pdf/EPA03125_tabula_2000_2_316-327.pdf (2021. 05. 11.)
- Matolcsi Viktória. 2020. *Retro rajzfilmfigurák színesítik Budapest lakóházait.* https://csodahelyek.hu/2020/09/20/retro-rajzfilmfigurak-falfestmenyek-budapest/#Nok_Galambokkal (2021. 05. 11.)
- <https://szinesvaros.hu/> (2021. 05. 11.)
- T/6958. számú törvényjavaslat a Büntető Törvénykönyvrő. <https://www.parlament.hu/irom39/06958/06958.pdf> (2021. 05. 27.)
- <https://www.youtube.com/watch?v=SXeXiYBk2gg> (Letöltés: 2021. 05. 27.)
- Zahorján Ivett. 2013. *Street art és/vagy graffiti?* <https://www.avorospostakocsi.hu/2013/05/15/street-art-esvagy-graffiti/> (2021. 06. 01.)

Marton Kevin

HOLOKAUSZT GYEREKSZEMMEL

*Sárdi Mária holokauszt-monodrámája
a Fészek Művészklubban¹*

„1944. december 24.-én érkeztünk az egyik utolsó magyar transzporttal Bergen-Belsenbe. Magyarországon már harcok folytak, és Budapest az én szülővárosom három hét múlva felszabadult. Ezt természetesen akkor nem tudhattuk, és azt sem, mi lesz a mi sorsunk. Megérkeztünk a Pokolba!” – Sárdi Mária kislánként került a haláltáborba és élte át a legbrutálisabb szörnyűségeket...

Nyitott Zsinagógák
75. Holokauszt Emlékév jegyében
Országos programsorozat
2019-2021

15:30 Budapest holokauszt emlékei
Dr. Róbert Péter történész előadása.

16:00 Ávinu Trió együttes koncertje

17:00 Gyászima (Kádís) a holokauszt áldozataiért

Sárdi Mária: **Kislány a pokolban** holokauszt monodrámája
Kislány: Gunyecz Anna
Zene: Secret Garden
Grafika: Pásztor Attila
Dramaturg-rendező: Kriszt László
Projekt menedzser: Rosenfeld Dániel Imre Kántor

Helyszín: Fészek Művészklub (nagyterem)
1073 Budapest, Kertész u. 36.
Időpont: 2021. 06. 06.
Kapcsolódó programrészt: Zsidó értékek c. vándorkiállítás

Az eseményen való részvétel előzetes regisztrációhoz és visszajelzéshez kötött!

Regisztrációs Email:
elnok@mazsiszem.hu, kazaristvankamaraszinhaz@gmail.com

A részvétel feltétele az oltási kártya igazolása és szájmasczk viselése.

www.kazaristvankamaraszinhaz.hu

1 Az előadáson készült fotóanyagot Telegdy István készítette.

Már az iskolában tanultunk valamennyit a zsidóüldözésről és a kegyetlen mészárlásról, de igazából most vasárnap, 2021. június 6-án döbbenett meg, és értettem meg, hogy milyen szörnyű lehetett embertársaink élete ebben az időben.

A Nyitott Zsinagógák – 75. Holokauszt Emlékév jegyében országos programsorozat, a Fészek Művészklubban megtartott záróeseményére kaptam meghívást, és igazából nem tudtam, hogy mennyire fogom érteni gyerekként a lényegét. A házigazda és főszervező Rosenfeld Dániel Imre kántor volt. A meghívottak között jelen voltak Michael A. Blume nuncius, vatikáni nagykövet és Johannes Haindl német nagykövet urak is. A rendezvényen több Holokauszt túlélő is a meghívottak között ühetett.

Rosenfeld Dániel a köszöntőjében elsőként hálát adott Istennek, hogy együtt lehetett végre emlékezni, majd beszédeben, idézve a MAZSI-SZEM (Magyar-Zsidó Szabadságharcosokért Emlékbizottság) szervezte által kiadott MTI közleményből, felhívta a figyelmet arra az aktuális politikai ösztársadalmi problémára, miszerint amíg a Covid vírus elenszerét helyes kezelését keresik a szakemberek, addig az antiszemitizmusra, az egymás iránti gyűlöletkeltésre már régen a kezünkben van a megoldás: a nevelés, az oktatás és a kultúra, amelyek eddig nem voltak megfelelően használva.

A rendezvény Dr. Róbert Péter történész érdekesztő előadásával folytatódott Szenes Hanna magyar-zsidó hősről, akinek ebben az évben ünnepeljük 100. születésnapját.

Az Izraelben nemzeti hősként tisztelt Szenes Hanna költőnő a Hagna nevű zsidó fegyveres védelmi szervezet tagja volt, aki társaival együtt az 1944-es német megszállást követően a magyarországi zsidóság deportálásának megakadályozását tűzte ki céljául. Miután egy csendőrként elfogta, a Margit körúti fogházban raboskodott és brutális kínzásokat követően 1944. november 7-én lőtték agyon a börtön udvarán...

Az első programrész az Ávinu Trió együttes liturgikus dallamaival zárult.

A szünet után a programsorozat hagyományos részeként gyászimát mondott gyertyagyújtással Rosenfeld Dániel Imre kántor úr, a 6 millió európai és közte a 600 ezer magyarországi zsidó, cigány, embermentő mártír emlékére.

Az est fénypontja a *Kislány a pokolban* c. monodrámája volt, ami Sárdi Mária írónőről szólt, aki akkor 15 éves volt, és tulajdonképpen a saját történetét írta meg. A darabot Kriszt László teológus rendezte, a főszerepet Gunyecz Anna színésznő játszotta el, bár egyszemélyes előadásban (monodrámában), de hihetetlenül jól! A darab kiválóan érzékeltette a szörnyű tragédia megélését. Az angol fordításban Pinczés Balázs szinkrontolmács segédkezett.

Gunyecz Anna a haláltáborba került kamaszlány szerepében

A képen balról Kriszt László dramaturg-rendező és a darabot 15 éve játszott korábbi szereplők, Budai Tünde, Szabó Eszter és most Gunyecz Anna színésznők

Dombrádi Alina, a darab legutóbbi szereplője, aki most nem tudott eljönni.

Gunyecz Anna színésznő Michael A. Blume, nuncius vatikáni nagykövet úrral.

A 15 éve a Kazán István Kamaraszínház produkciójaként eddig 4 főszereplővel játszott mű kifejezetten gyerekkompatibilis, azaz 14 éves kortól ajánlott, hiszen a ma élő holokauszt túlélő maga is 15 évesen járta és élte meg a szörnyűségeket. A főhősnőt eddig megszemélyesítő huszoneves lányok is a 15 éves kislány szerepébe bújva, ahhoz a szöveggörnyezethez igazodva adják elő a monodramát, szinte gyerek nyelven.

A nyíregyházi születési kiváló színésznő, Gunyecz Anna felemelő szerepformálást nyújtott a haláltáborba került kamaszlány szerepében. A művész korábban így nyilatkozott a szereppel való azonosulás kihívásairól: „A könyv elolvasása után fel kellett dolgoznom, meg kellett értenem az Auschwitzban történeteket. Nem könnyű egy mai fiatalnak elképzelni, amit az akkori tizenéves fiatal magyar zsidó gyerekeknek át kellett élniük. Mondhatom nyugodtan, hogy az én generációm, fel sem tudja fogni a vészidőszakban történeteket. Éppen ezért duplán-triplán nehéz kihívás színészként ez számomra, hiszen itt egy olyan lélektani állapotot kell majd a színpadra vinnem, hogy azok a vészidőszakot megélt nézők, akik élnek még Nyíregyházán, akik átérték Auschwitz borzalmait, azok el tudják majd mondani az előadás után, hogy „igen, ez így volt, ez történt Auschwitz-ban”! Ez lenne számomra a legnagyobb öröm!” (Forrás: <http://mazsiszem.hu/2019/01/25/interju-gunyecz-anna-szinesznovel/>)

Sárdi Mária holokauszt túlélő író

A rendező, Kriszt László mestere a Színház- és Filmművészeti Főiskolán a korszakalkotó Kazán István volt: az egykori tanítvány az ő tiszteletére alapította meg a nevét viselő kamaraszínházat, amelynek 2006-os „megalakulásakor ... került a kezébe Sárdi Mária könyve, s amikor elolvasta, úgy sírt, mint egy gyerek. Úgy érezte, ezt a történetet be kell mutatni, mert tükröt állít a mindenkori gonoszság és az emberség kettősségének, ebben az esetben a koncentrációs tábor és egy 15 éves kislány relációjában.” (Forrás: <https://mindenamiszhaz.hu/?p=455> , <https://mazsihisz.hu/hirek-a-zsido-vilagbol/mazsihisz-hirek/kislany-a-pokolban>)

A jó stílusú, lényegi meglátásaival publicistájaként is jelentős Sárdi Mária a II. világháború magyarországi lezárásával kapcsolatban is figyelemre méltó gondolatokat fogalmazott meg:

„A budai Várban rekedt (bekerített) katonai erők, a Várba zárt német katonai vezetők döntésére pusztá életüket mentve kitörtek az ostromgyűrűből. A kitörés útvonalába esett a Vérmező és a Déli pályaudvar. Ám ezt a területet már a Variházy ezredes vezette, többezresre növekedett magyar alakulat birtokolta. Igen, magyarok, akik rohamsisakjukra, sapkájukra nemzetiszín szalagot tűztek, amelyet egy vörös szalag egészített ki, jelezve, hogy ők nem a Várból menekültek közé tartoznak. Az igazsághoz az is hozzátartozik, hogy a harcokat irányító szovjet hadvezetés később a Várba kitűzött szovjet győzelmi lobogó mellé a magyar nemzeti zászlót is felvonatta, Variházy ezredes – később az új demokratikus magyar hadsereg tábornoka – katonáinak hőstetteit elismerve.

A Budai Önkéntes Ezred, szembefordulva a fasisztákkal, az SS alakulatokkal és nyilas gyilkosokkal sok-sok életet vesztett. Hőseikre ki, hol és mikor emlékeznek? Egy szerény megjegyzés: a hősök hozzátartozói közül még sokan itt élnek közöttünk!” (Forrás: https://nepszava.hu/1125253_kiegeszites-egy-kiegesziteshez)

Sárdi Mária gyermekként együtt raboskodott a haláltáborban Kertész Imrével és 2002-ben a Kislány a pokolban naplóját szintén Nobel-díjra jelölték, amelyet végül Kertész Sorstalanság c. regénye nyert meg. A szerző 2003. június 16-án vehette át a Béke Inter-Lyra díjat, amelyet a műve első kiadásával érdemelt ki.

A monodrámával kapcsolatban Rosenfeld Dániel Imre azt hangsúlyozza: „nem lehet eléggé kiemelni ennek a darabnak az egyetemes üzenetértékét, amely vallástól, származástól függetlenül mindenkit megérint. Ez a monodráma olyan holokauszt előadás, ami egy antiszemitát is filoszemitává változtat.” Az előadások után, így most is, a nézők percekig még taps nélkül, csendben maradnak, mert annyira mélyen megérinti őket a dráma.

Az alábbi, Gunyecz Anna színésznővel és Rosenfeld Dániel Imre kántorral közösen készített élő interjúkra szeretném felhívni a figyelmet:

- ATV Start Plusz: <https://www.youtube.com/watch?v=Z-hZrTsw8sFU>
- SPIRIT FM Rádió: <https://soundcloud.com/spiritfmbp/bistro-hadobas-bernadette-rossenfeld-daniel-imre-gunyecz-anna-20210603?fbclid=IwAR1V-wmxaID31deOr67Cq3Mh-QCj-dX42p3eDyyc5ui6xnh5n9GU4OPSVK0>

Az írásom személyes lezárásaként, mesélek egy kicsit a nagypapámról. Nagypapám, akit Lukács Ivánnak hívtak, 1944-ben született és zsidó családból származott. Az apukáját, azaz a dédpapámat, Lukács Pált nem ismerhette, mert sajnos fél éves korában 1945-ben veszítette el, a zsidó származása miatt. A dédpapám vegyészmérnök volt: a Kalmopyrint jóbarátjával, Richter Gedeonnal találták fel és egyben társtulajdonosok is voltak a cégben. A papámat a vészkorszakban Kostyál Iván néven egy árvaházban bújtatták el. Az üldöztetés után, fiatalabb korában kapta vissza eredeti nevét. Családunkban néhány dokumentum is van ezekből az időkből.

Sárdi Mária:
Kislány a pokolban – napló, holokauszt-monodráma
Összefoglaló részletek

Amikor ez a napló megjelenik, haladéktalanul elviszem a Munkácsról származó Ági néninek. Nemrég temette el fiát, gyászában vigasztalni próbáltam, ő azonban szomorúan legyintett: a vészkorszakról írtak már sokat. Egy hiányt mégis érzek: Rólunk, nőkről, asszonyokról-lányokról nem esett elég méltányolható szó. Pedig mi valami pluszt vittünk magunkkal a lágerba.

Női mivoltunkat. A megaláztatás erősebben égetett minket, mint a férfiakat. Velünk kísérleteztek, biológiai létünket gyógyszerekkel, ételnek nevezett kotyvalékok manipulációjával megzavarták. Később a lelkiismeret is furdalt minket: talán nem is lett volna szabad a történetek után családot alapítani, gyermeket szülni. Számos példa igazolja, hogy utódainknak átadtunk valamit, vagy gyenge csontrendszert, vagy érzékeny idegrendszert, esetleg lassan kialakuló gyógyíthatatlan betegséget. Mi ezt nem tudhattuk, az orvostudomány még ma is csak találgat. Van erre bizonyíték? Talán igen, de nem annyira egyértelműen, hogy a hiányérzet az érintettekben megszűnjön.

1943. október 17.

Szervusz Kedves Naplóm! Ma kaptalak anyutól a 14. szülinapomra. Mivel is kezdjem? Hát mivel is? Éppen ma egy éve, amikor a 13. Születésnapom volt, akkor jött meg Öcsi! Fogalmunk se volt róla, hogy haza jön. Rózsi azt mondogatta, hogy ő már soha nem fogja látni a fiát, ám egyszer csak betoppant. Persze nem a maga jószántából, hanem mert a németek az elfoglalt Marseilles-ből – Genfen át - , mint idegent, mint magyar állampolgárt, hazatoloncolták.

De most nem róla akarok írni, majd talán máskor...

1944. március 19.

Ma vasárnap van. Anyuval megnéztük a Fekete Pétert Ajtay Andorral a főszerepben. Amilyen pechünk volt, a szünet végén, amikor visszaültünk a helyünkre Ajtay kijött a függöny elé, és azt mondta: „Hölgyeim

és uraim! Elnézésüket kérjük, Az előadást nem tudjuk befejezni, mert a németek megszállták Magyarországot. Jobb, ha mindenki hazamegy”. Nem volt pánik. Csend volt. Mindenki felállt, és indultunk kifelé. Ott-hon Rózsi már nagyon várt, mert ő is hallotta a hírt és attól félt, hogy nem jutunk át a Lipót körúton. Körgangos házunkban, itt a Lovag utca 7-ben, már nagy volt az izgalom. A még otthon maradt férfiak a SAS behívótól félnek, a zsidók meg úgy általában a németektől.

1944. március 28.

Nincs már rádiónk, be kellett adni minden zsidónak, de szerencsére a szomszédunk, aki keresztény, kirakta a rádióját az ablakba, hadd halljuk mi is.

Anyu már szabja, varrja a sárga csillagokat. Nem értem az egészet. Én mindig magyar voltam. Az is vagyok. Hát zsidónak lenni, az nem csak egy vallás?

Az egyik magyar zsidó, a másik katolikus, vagy evangélikus. Nem? A másik kérdés, amit nem értek, hogy kost akkor én mi vagyok? Zsidó vagyok, vagy magyar vagyok? Vagy zsidó vallású magyar? És miért baj ez?

1944. április 23.

Hát, egészen otthon nem maradhattunk.

Folyton új rendeletek születnek. Most például az, hogy kijelölnek csillagos házakat, és aki ott lakik és zsidó, az átadja a lakása egy részét olyan zsidó családnak, amely nem kijelölt csillagos házban lakik. Hát, sajnos, a mi házunkat nem jelölték ki, és most pakolnunk kell.

1944. november 8.

Nagyon nagy baj van! Ma bejöttek a házba a nyilasok, és azt mondták, hogy a 16 évnél idősebb és 55 évnél fiatalabb nők, és a 60 alatti férfiak sorakozzanak az udvaron.

– Minden vagonba ötven embert – ezt ordítozták, és számoltak is minket, szépen sorba állítva. Mi mind az ötvenen nők voltunk, így csoportosítottak bennünket. Próbáltunk helyet keresni a vagon csupasz földjén, és hármunknak sikerült is egy sarokba fészkelődnünk. Már órákat lehetünk így, amikor bekiabáltak:

– De kényelmesen elterpeszkedtetek mocskos zsidók!
Szorulatok összebb, mert másoknak is kell a hely!
Már, hogy elterpeszkedtünk volna?! A lábamat sem tudtam kinyújtani,
de most valahogy, mégis muszáj volt összebb húzódni.

1944. december 10.

Harmadik napja ülünk a vagonban. Ma van Hanuka első napja, a zsidó ősi naptár 5705-öt mutat. Gyertyát gyújtani csak gondolatban tudunk, de Rózi nagymamám elmondja az áldást és ott a vagonban sokan mondják vele együtt.

Örömrre most nincs sok okunk, csak az – és ez nagyon sokat jelent – hogy hárman együtt vagyunk...

1944. december 24.

Kora délután volt, amikor megérkeztünk. A láger kapujában akkor zenekar játszott, csupa csíkos ruhás nő. Mi még a sajátunkban voltunk. Én, gyerek fejfel, úgy gondoltam, hogy ahol zenével fogadnak, ott talán nem is lesz olyan rossz. Rosszul gondoltam.

1945. február.

Meztelenül megyünk a jéghideg betonon, a fürdőbe. Ránk csukják az ajtót. Itt mintha kicsit melegebb lenne. Néma csendben állunk és nézzük a tetőt, a zuhanyrózsákat. Senki nem szól, de várjuk a gázt. Essünk túl rajta! És egy szer csak megindul a tetőről a víz.

Meleg víz!!!

Istenem, mikor fürödtünk utoljára?

Vége a fürdésnek, a másik oldalon engednek ki bennünket, nem ott, ahol bejöttünk.

De a ruhák ott vannak, ugyanolyan sorrendben, mint ahogy leraktuk azokat.

Most már kedvünk van mókázni is: Német precizitás!

És most mi lesz? Megyünk vissza a barakkba?

Nem megyünk.

Irány a főbejárat, a pályaudvar, ahova érkeztünk. Ötös sorokban megyünk, és most is szól a zene.

1945. április 11.

Estefelé jár az idő. A vonat megáll, most érkezik a Brotsuppe. Csajkákat, kanalakat is hoznak. A vagonban alig néhányan tudunk felállni és járni. Mi megyünk oda a nyitott vagonajtókhoz, ahol egy kápó osztja a levest, és hordjuk a többieknek. Nem vagyunk sokan, csak 30-an... A végén a magamét leteszem anyu mellé a helyemre, és viszem az övét is. Szólok, hogy itt a leves, de anyu nem felel, pedig nyitva a szeme. Kiabálok, rázom... odajön, hozzám a Straussz néni. Ő a másik, aki ugyanúgy a lányával van itt, mint mi vagyunk anyuval.

Vagyunk? Voltunk. Straussz néni lesimítja anyu szemét, és azt mondja: –Anyukád már nem él. Edd meg kislányom az ő levesét is...

Megettem anyu levesét. Nem sírtam, már nem tudtam sírni sem.

1945. május eleje.

Elvittek egy fürdőbe.

Már el is felejtettem, milyen jó érzés tisztának lenni.

Le is mértek minket.

Én pontosan 37 kiló voltam...

1945. június vége felé

Megkaptam a papíromat, és annak a vagonnak a számát is, ahová majd felszállhatok. Straussz néni és a lánya, Ági is jön, végre együtt utazhatunk.

Haza?? Együtt? Kivel együtt? Anyut és Rózsit elvesztettem.

Hogyan mondom majd ezt meg Öcsinek?

Epilógus.

Én láttam Theresienstadtban gyerekeket, de azt csak utóbb tudtam meg, hogy esztendők folyamán, mintegy 15000 gyermeket hurcoltak oda. Gázkamrába nem kerültek, mint Auschwitzban, csak éppen hagyták elpusztulni legtöbbjüket.

A sok ezer gyerek közül, alig százan éltek meg a felszabadulást.

Egy vagyok közülük.

Kriván Renátó

EGY BORSODI FIÚ A FŐVÁROSBAN...

Monológ

Szuper volt vidéki közegben felnőni: nem volt könnyű. Hát, mint minden vidéki családi háztartásban, volt földművelés, állattartás: disznótartás, csirkék... Olyan is előfordult, hogy mentünk fociezésre, és a fiúk kint vártak. Nekem házimunka volt, és itt kezdődik a barátság. Nem azt mondták, hogy majd jössz, hanem bejöttek és megfogtak egy szerszámot és segítettek. Sokan lenézik a vidékieket, pedig szerintem nincsen igazuk. Így gondolom. Amikor végeztünk a munkával, mentünk focizni, kézilabdázni. Kézilabdáztam, kispályás csajcsapatban és én voltam a kapus. Már eleve a közeg. Szerettem nagyon. A megbecsülés – tudod. Ezt is megnyertük – ez király. Kevesen mondhatják el. Aztán jött a pingpong, aztán a tenisz, sok gyakorlással. A lényeg, hogy szerintem ne felejtse el, honnan jöttél. Vonzott egy darabig a sport, de mivel fizikai munkát végeztem sokszor, kevés idő van a sportra. De hiányzik. Nem biztos, hogy a futás, inkább az edzés, a súlyemelés, itt a városban. Ezt egy borsodi fiú mondja...

A disznóvágás. A disznó háziállat volt nálunk, olyan, mint a kutya vagy a macska. Anyukám odament a disznóhoz és megvakargatta a hátát. A disznó lefeküdt. És ekkor jött a disznóvágás. Kijött a disznó, anyukám megvakargatta ugyanúgy, a disznó lefeküdt, nem is sejtette, hogy baj van. A vágásnál anyukám sírva ment be a házba. Anyukám sajnálta, mivel úgymond barátkoztak egymással. Az ember és az állat közti kapcsolat... Sokan azt mondják, az csak egy állat. Az állatoknak is vannak érzelmeik.

Én általános iskolás voltam, jött egy új lány, egy új család. Senki nem mert vele barátkozni, ismerkedni. Nem lehet egy olyan fura lány, gondoltam, én elkezdtem vele beszélgetni. A többiek csúfoltak ezért... Nagyon tetszett a csaj, az tény. Aztán összejöttünk. Diákszerelem, ennyi.

De valahogy ez a hülye baráti kör, ami félreviszi az embert. Ez mindig egy baráti próba, hogy leszólítod a lányt. Egy hülye hecc, hogy mindig húzza az ember a másikat. De én kiálltam a próbát.

A barátaim a faluban számíthattak rám, én kevésbé a barátaimra. Mindegyiknek volt sürgős, súlyos dolga – ha nekem volt bajom, akkor általában várni kellett valakire. Ezt rossz dolog megtapasztalni.

A motorozás – most is éppen arra gyűjtök. 13 éves voltam, általános iskolában indult egy segédmotorkerékpáros tanfolyam, ahol lehetett vizsgázni. Sikeres vizsga volt, aztán megkaptam az első motort. Egy retro motor, pedálos Komar, kéziváltós, nagyon büszke voltam rá. A baráti kör többségének már Simpsonja volt, de nekem ez is megfelelt. Első motor! Az első túrák nem voltak olyan hosszúak, átjártunk a közeli tóra, szerettük a tájat, aztán később sikerült megvenni az első Simpsonsot az összegyűjtött zsebpénzből. Azért ehhez kellett majdnem egy év. Sok barát csak úgy motorozott, mert megkapta a motort. Nekem más volt, mert saját pénzből kellett megvenni. Szerintem ez nagy dolog. Nem olyan, mint az iPhone-t nyomkodni. Apu, anyu jól keres, megkapja a telefont, el van szállva mindenki. Aki megkeresi a rávalót, nyomja büszkén.

Egy kicsit túlkanyarodva, egy kicsit másabb a pesti élet, de én azt gondolom, hogy az ember mindenhol feltalálja magát. Én már csak tudom. Érzem az emberek segítőkészségét itt.

Másabb a közlekedés, mint Borsodban-Szabolcsban. Másabb a kultúra, itt jobb. Ha le sem lépek a zebra elé, már megáll az autó és átenged. Borsodban tudod mi van? Leáll, kiabál, dudál, anyázik... Talán ha 20 év múlva Kelet-Magyarországra is eljut ez a hozzáállás... Lehet szó autós-ról, biciklisről, gyalogosról, teljesen mindegy...

10 éve már voltam Pesten, hídon hegesztettem, a Kis-Duna felett, egy elkerülő szakaszon. Akkoriban Borsodban a volt párom keresett 70.000 Ft-ot. Én hazavittem 220.00 ezer forintot. Egy hét múlva felhívott, nincs pénz. Játékgép. Én mennyit dolgoztam azért, 12 órátam. Én voltam a szponzor, ő játékos. Úgy alszol, mikor törik rád az ajtót. Én ennél nyugodtabb életet akartam. Nem jó, de így alakult. Úgy gondolom, hogy a hibáiból mindenkinek tanulnia kellene: másként kellene csinálnia a dolgokat, ne legyen túl késő, mert akkor már baj lesz. Ezt nem kellene.

Én is sokat tanultam, én másban vagyok tanultabb. Én be tudok olyan helyre ütni egy szeget, amit kevés ember tud megcsinálni. Ez egy élet-tapasztalat. Sokan vannak olyan szerelők, kijött, kiszállási díjat kérnek,

javítás nélkül. Igazából ez csak felmérési díj, feltárja a hibát, de semmit sem csinált. Én megcsinálom: ha jó embereknek csinálom, akkor elfogadok annyit, hogy köszönöm... Ez nekem megnyugtató. A lelki békém rendben van.

Még annyit hozzátennék, hogy mindenki nyugodt lelkiismerettel feküdjön le az életben. Ez nem könnyű, nekem nem.

De barátokra találtam. Sok felől kaptam segítséget, és azt mondom, innen fel kell állnom, újra kell kezdenem. Egy ember – egy élet. Ez megmaradt bennem. Bármi is történik, fel kell tudni állni. Nem könnyű, rohadtul nehéz, talán sikerül. Jó emberek vesznek körül, ez sokat segít.

Szeretek itt lenni. Hiányzik az otthoni családom, de ahogy tudom, szeretném őket is segíteni. Sokáig volt távkapcsolatom. Mikor megismerkedtünk, már előtte is az volt. Én nagyon sokat dolgoztam vidéken, brigádokban, általában jó fejekkel, nem mindig.

Volt egy balesetem, amire senki sem számított, és hála az Úrnak, még van velem valami célja. Talán ezért éltem túl és köszönöm a segítő kezeket! Nem könnyű kimondani, de nagyon hálás vagyok. Ugyanis az életben én nagyon sokat adtam és nagyon keveset kaptam. Ezért is volt fura....

Kalmár Edina

ROHANÓ

Állj meg világ, miért rohansz,
Miért sietsz?
Szóra bírod a némát
És mindenért te okolod Évát
Felháborító volt a tiltott gyümölcs?!
Most felháborító vagy te is, világ!
Ne lepődj meg, s ne csodálkozz,
ha a mezőn nem nyílik több virág
Elvárásokkal vagy tele,
s nem tűröd a nem megfelelést
Ezért indult meg nem egy és nem kettő,
vért ontó, nagyobb felkelés
Állj meg világ, miért nem számít,
az átlagember élete?
Vagy mindenki jó, vagy rossz
Nem látsz mást, csak a két végletet
Nézd meg világ, most mi lett
Elhervadt a maradék virág
Akinek eddig nem voltál gondjára,
annak is sok vagy már, világ

FÜGGÖNY MÖGÉ BÚJVA

Az ablakra lehelek és beleírom a gondom
átlátszó a függöny, ami mögé bújok
Hangzavarban ordítok,
ha csend van, én sem szólok
Tömegben vegyülök,
ahol senki sem áll, ott én is csak ülök
Tükörbe hazudok,

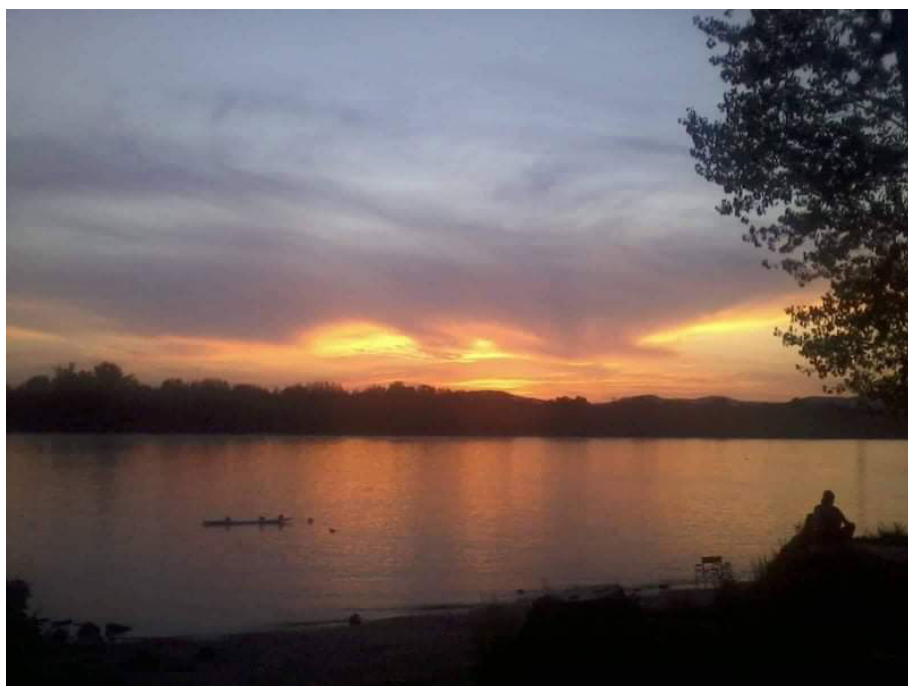
arcomra mosolyt rúzsozok
Az órakattogást csendben megszokom,
a monoton dolgokat unottan folytatom
Esőben sírok,
szobám sarkában írok
Máraitól idézek,
sokszor csak a semmibe nézek
Papírmadarat hajtogatok
az ég felé fordulok és feldobom
Nézném ahogy száll, messze a szélben
Nézném de fáj, hogy ő szabad én nem.
Maradj meg feleslegnek

Nélküled is létezne világ
téli lenne hó,
tavasszal meg virág
lenne csillag az égen,
s ülne az ágon madár
felesleges vagy,
hisz nélküled is létezne világ
álmod megálmodnák,
és elmennének a helyre,
hova oly régóta vágysz

Kimondaná más a szépet, a jót
és valaki megszámolná,
a sirály hány tengert lát a magasból
nézné más, hová száll,
és kívánná ő egy új csodát
nézné más éjjel az eget,
és gondolná valaki más azt,
hogy ő rá vajon gondolnak-e.

Deliága Eszter

I.

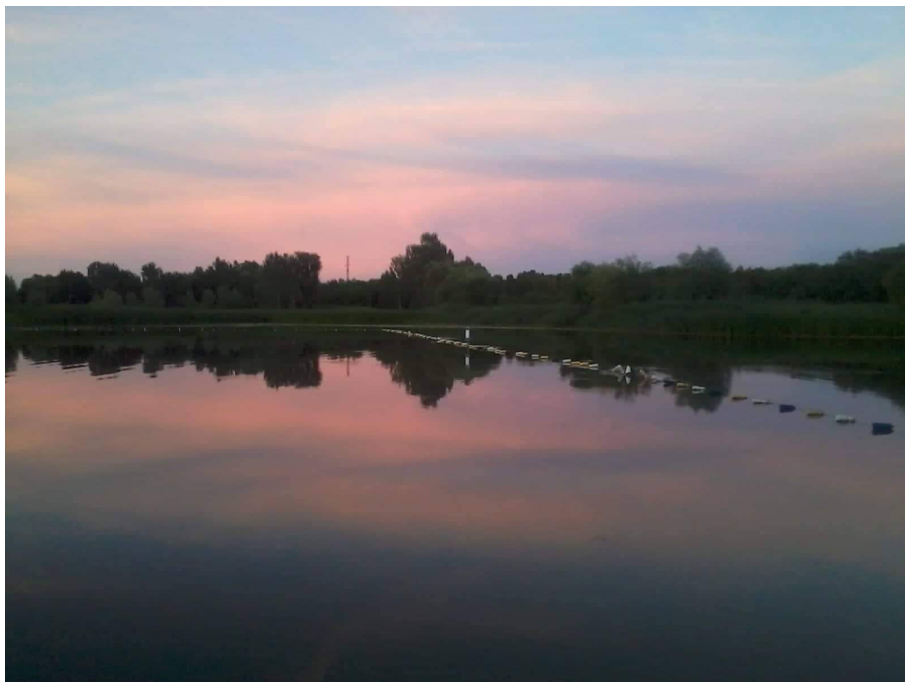
az ég kasmír tüze,
a part sziluettje,
vízzel összekötve
(s megörökítve)

II.

Égszínkék selyem simul
Vattacukor felhők felett
A természet zöldje virul
Simogatva lelkemet
A nap lefelé jár
Közelít a víztükör
Más szemszöget elem tár
Színkavalkád tündököl

III.

A sokadik naplementémet csodálva rádöbbenem s kimondtam:
„Isten a legkiválóbb művész.”

Azóta eme kijelentés szinte mottómmá vált, de arra is rájöttem, hogy mi emberek tudjuk bekeretezni és megörökíteni műveit; és ez alatt nem csak az ég csodálatos színeire gondolok... Mindenre ezen a világon! Mi magunk is az Ő gyönyörű alkotásai vagyunk; jó lenne, ha elkezdenénk ennek megfelelően foglalkozni egymással és önmagunkkal.

ÉN A MŰVÉSZETBEN

Színek özöne
Szívek öröme
Zengés-bongás
Lengés, ugrás
Ecset siklik
Festék csöppen
Elmém nyílik
Cinke röppen
Ihlet szárnyal
Fogalmazom
Hangulat árad
Oltalmazom

A BENNEM LÉVŐ SZERETETRŐL

Ha ekkora mennyiségű szeretetet nem tudok kiadni, belül ez a keserédes méreg elkezd rohadni, s felemészti lelkem... Mentsd meg Életvidám Cinkét! Már fáj. Szabad életem lett, de egyedüllétet érzek. 20 embert tudtam összeszámolni, ki talán szeret; De én? Igénylem a törődést (oda-vissza). Szeretni szeretnék. Én is segíteni, szívből. Szívem némán kiált. Eddig csak éreztem, rezzenéstelenül lefékeztem e gondolatokat, mondván: STOP, Isten megsegít! De realizáltam; mire várok?! Emberre vágyom, kivel osztozhatom könnyeken s öleléseken. A zene sem javít; néha megnyugtat, de érzelmileg felerősít és így fáj. Fáááj a tudat. Azt mondtam jól vagyok, próbáltam nem felfogni, mibe kerültem. Mibe löttem önmagam. De rosszabb volt. Ezzel nyugtatom magam. Igaz. Mert már túl sok volt a fájdalom. Így kevesebbet gyűjtök. A legtöbbet otthon ülök egyedül. Kavargatom a gondolataimat, s az érzelmeimmel együtt tökéletes receptjét alkotják a méregnek, melyen, ha osztozhatnék, éltető elixír lehetne. Hagyjátok Cinkét élni, adjatok társakat mellé, s képes lesz megváltani a világot.

HALÁLOM

Egy vágyat-
Egy vágyálmot kergetek.
Lelkem fáradt.
Követnek a fellegek...

De én
Futok mindezzel nem törődve,
Feléd!
Mindjárt az életből kitörölve...

A talaj
Lassan kicsúszik talpam alól...
Egy hangal
Jelez neked Cinke, dalol.

E hang
Volt a végső:
Cinke meghalt,
S eleredt az eső.

FELTÖRŐ VERS

Most minden csak úgy feltör belőlem
Most minden olyan halvány
Most gondolkozni sem tudok talán
Ez egy talány?

Most minden csak úgy feltör belőlem
Hagyom hogy folyjon
Az élet egy folyam, gondolom folyton
Csak a vérem ne forrjon

Most minden csak úgy feltör belőlem
Könnyem csöpög szüntelen
,Művész vagyok' hebegem
Csak élni szeretném az életem

Most minden csak úgy feltör belőlem
A sírás
A kacagás
A halálvágy
A ragyogás
A szorongás
A szabadság

ESTI MERENGŐ

Éjjelenként szeretek kinézni az ablakon.
Olyankor csak a tücskök ciripelését hallgatom
 És felnézek az égre,
 Ki a világmindenségbe.
Csillagok milliói kacsintanak rám,
 Jelevén: mindig figyelnek ám.
 Ők a végtelenben laknak;
 S bár nappal elhalványulnak,
 Akkor is őszinte barátok.
Ha köztük lennék, nem hatna rám átok.
 De hogyan juthatnék oda?
 Ami kell hozzá, az a csoda!

Verebes Grácia

*„A múltuk feldolgozása
a jelenben a művészet eszközeivel
egy gyógyult jövőt biztosíthat...”*

Verebes Grácia vagyok, művészetterápia szakon szeretnék tanulni. Legelső élményem, amikor a művészetterápiával közelebről megismerkedtem az 2013-ban egy két napos konferencia volt, amit az idősgondozásban dolgozó munkatársak részére szerveztek. Részt vettünk különböző drámaterápiás játékokban és előadásokat hallgathattunk. Ekkor kezdtem el érdeklődni a szakma iránt.

Amikor az életem egy megpróbáltatásokkal terhelt időszakát éltem meg, a nappali kórházi ellátás keretein belül, mint résztvevő tapasztalhattam meg a művészetterápia gyógyító erejét és áldásait. Két éven keresztül az alábbi programok aktív résztvevője lehettem: Drámaterápia, Fotó szakkör, Festés, Zeneterápia, Meseterápia, Mozaikkészítés.

Mindezek sokat segítettek az önismeretben és önkifejezésben, valamint a koncentrációban. Csökkent a szorongásom és a stressz mértéke.

A gondolkodó nő – Az önmagát elvesztett nő – A sokat szenvedett nő alkotása közben megéltem, hogy van olyan fájdalom, amit szavakkal nem lehet kifejezni, de a színek és a formák ezt mégis lehetővé teszik. Frida Kahlo festőnő a gyermekei elvesztését vetette vászonra. Az ő festményei mutatják, hogy fájdalomból művészet születhet, és egyszerre gyógyítja az alkotót és a befogadót.

10 év idősgondozói tapasztalat alapján látom, hogy mennyit segíthetne a művészetterápia az időseknek érzelmi és mentális egészségük visszanyerésében. Ezért szeretnék művészetterapeutának tanulni.

A másik célcsoport, akiknek a lelki gyógyulását szeretném segíteni: a bántalmazott nők, akik poszttraumás stressz szindrómában szenvednek. A múltuk feldolgozása a jelenben a művészet eszközeivel egy gyógyult jövőt biztosíthat...

VIRÁGFÜZÉR HAJAMBAN

Virágfüzér hajamban,
harmatcsepp poharamban,
szivárványt eszegetek,
hótakaróban hempergek.

Remény, öröm, életerő,
az ritkaság, de jellemző.
Láthatatlanná tévő szoknyát hordok,
ölelésbe fúródok, halkán dorombolok.

Lila párta fejemen,
nem vagyok a helyemen.
Vízesésben fürdök,
tengerből jót főzök.

Messzelátó kaleidoszkóp a vállamon,
Fényesékes Hold a legeslegjobb barátom.
Zebra, zsiráf és párduc,
mind fogadom szolgálomul.

Ezüsttéglás házacska tornácán
gondolkodom az élet folyásán.
Rozoga ketrecből szöktem,
boldogságom épp megfestem.

A gondolkodó nő

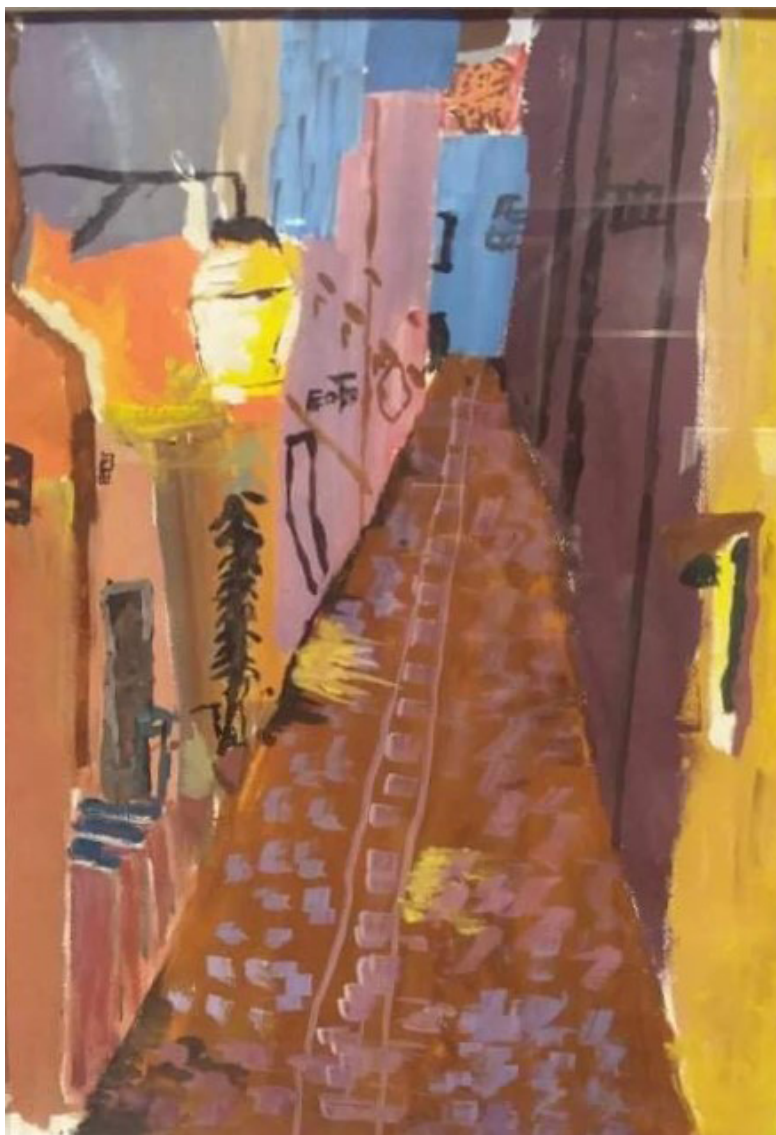

Az önmagát elvesztett nő

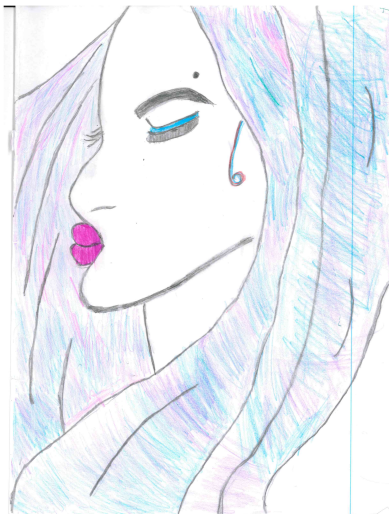
A sokat szenvedett nő (Frida Khalo-interpretáció)

Bartos Gellért Vince
AZ ÉJSZAKAI FÉNYEK

Bódi Ráchel Sanel
RAJZOK

Vicska Gergő

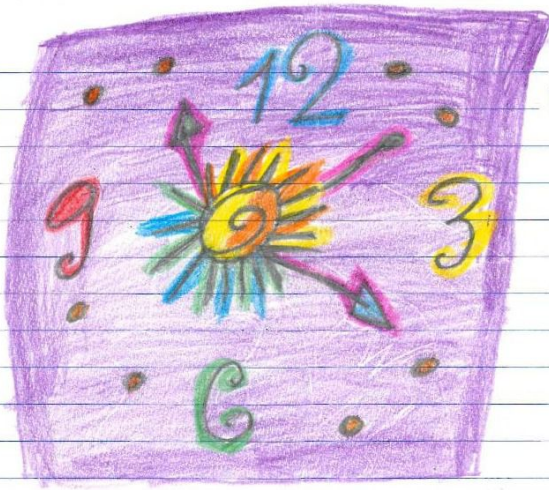

B. Ráthel

Egri csillagok
Illusztrációk

Rose ♡

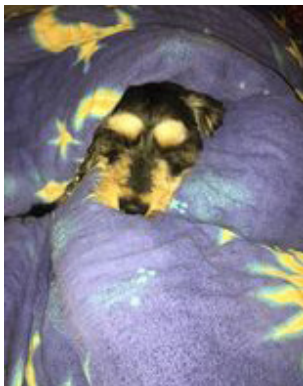

11:25

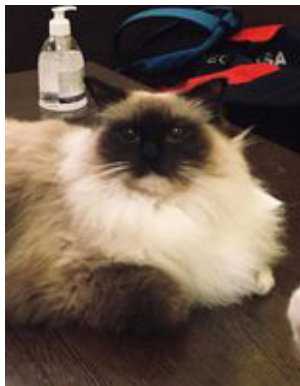
Bíró Márton ÁGOSTON
FÉNYKÉPEK

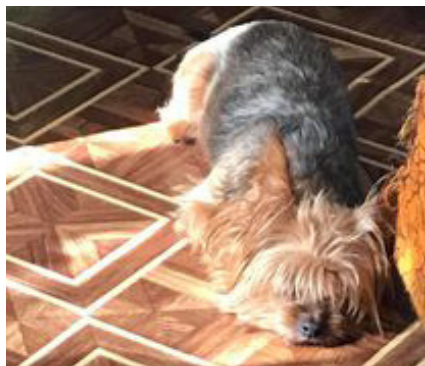
Budafok teliholdkor

Csillagok között

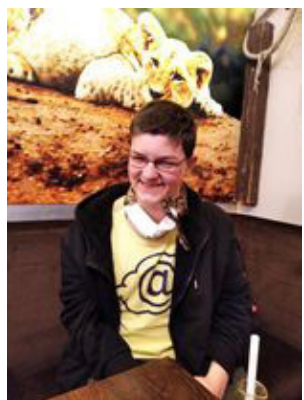
Már mostam mancsot

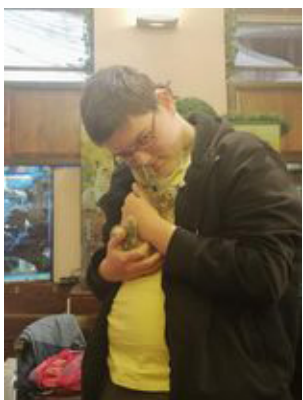
Padlóba olvadva

Csákó

Élő nyaklánc

Szeretet

Toni és Cami a barátaim

BÍRÓ MÁRTON ÁGOSTON FÉNYKÉPEI

Bíró Márton Ágoston sikeresen abszolválta a mentorprogramot: figyelemre méltó, kiváló fényképeket készített, és bátorítom, továbbra is művelje ezt a hobbiját.

A különféle tájképeket és háziállatokat ábrázoló képek mély bensőségessége az igazi érték, amelyet érdemes továbbra is kiaknázni, építeni rá.

A fotók döntő többsége az ember-állat közti barátság személyiségformáló erejét közvetíti. Az énerő rejtett tartalékai törnek így felszínre, amelyekkel egy teljesebb életet lehet élni.

A tájképek egy belső állapot letükröződései, a lélek és a külső környezet egymásra találása. Az ember és a természet harmóniája. Bíró Márton Ágoston alkotásait ez az igazi harmónia hatja át.

Dr. Nagy László

Dr. Nagy László
ACÉLLUFI LEGYŐZVE!
Waskito Sastra Jindra influenszer videója

A performanszok, happeningegek, a body art, sőt már az influenszerek és youtuberek világában Franz Kafka nem sokkal a halála előtt, 1924-ben írt utolsó, Josefine, az énekesnő, avagy az egerek népe c. novellájának sorai különös aktualitással bírnak: „Abban, ha valaki feltör egy diót, valójában semmi művészet nincs, ezért aztán senki sem merészelne közönséget toborozni, hogy szórakoztatására diókat törögessen. Ha mégis megteszi, és eléri célját, ebben az esetben mégsem lehet pusztán diótörésről szó. Vagy ha mégis diótörés, ebből az derül ki, hogy a diótörésről mint művészetről eddig nem vettünk tudomást, mert valamilyen nagyon egyszerűen értettünk hozzá, és ez az új diótörő tárja fel először a művészet igazi lényegét, aminek aztán a hatás érdekében még hasznára is válhat, ha nem ért olyan alaposan a diótöréshez, mint a legtöbben közöttünk.”

Lehetne sorolni a példákat az utóbbi fél évszázadból Kele Judit I am a Work of Art 1979 és 1984 közötti performansz-létformájától (önmeghatározás műtárgyként) kezdve... Ma már az influenszerek hatása megkerülhetetlen, az ún. „magasművészetben” (tetszik, nem tetszik, még mindig bevett a kategória) is. Példa erre a Katona József Színház Monológ c. produkciója, melyben a teátrum művészei internetes influenszerek szövegeit adják elő. És bebizonyosodik: az őszinteség és az ötletesség (még ha l'art pour l'art is) csodákra képes – van létjogosultsága ennek a fiatalok körében példátlan népszerűségű műfajnak.

A mentorprogramot Waskito Sastra Jindra az influenszerek és a youtuberek iránti érdeklődésével gazdagította. Ebből kiindulva, végül egy rendkívül kreatív, sokrétű, már-már a performansz határait megközelítő filmet készített. Spontaneitása, humorérzéke, helyzetmegoldási stratégiája: ahogyan a kisebb gyermekeket bevonta a saját filmjébe, szinte alkotótársakká avatva őket, mindenképpen méltánylandó. A lufis játéknak és ennek megörökített, levideózott változatának legfontosabb jellemzője az önfeledtség, amelynek révén mind az alkotó, mind a részt vevő gyer-

mekek kinyíltak, személyiségüknek egy varázslatos oldalát mutatva be.

Adekvát címet keresve a filmhez egy jól ismert példa jutott az eszünkbe: a kisgyermek és szülei által kedvelt youtube-csatorna, a CKN Toys. Az ausztráliai testvérpár, a talpraesett-gondoskodó-vagány nagyi, Calvin (jelenleg 9 éves) és cukiságbomba kisöccse, Kaison (5 éves) jelenleg világszerte 17,4 millió hivatalos követővel rendelkezik, akik naponta várják az újabb és újabb játékokat bemutató feltöltéseket. Egyes videókat százmilliós nagyságrendben lájkolják! A Waskito Sastra Jindra által készített „magyar változat” a sikerreceptet kis hazánk viszonyaihoz adaptálja. A védjegy a JDZ Toys lett, a filmben szereplő három fiú keresztnéve kezdőbetűinek összeolvasása: Jindra (14 éves) mellett a jelen sorok szerzőjének fiai, Dávid (7 éves) és Zéti (5 éves). Az eredmény: frenetikus.

A film őrzi még a házi videók báját, ugyanakkor egy sajátos ritmusa is van. A kezdeti aprólékos előkészítést az elején megakasztja ugyan a játszótéren a mászókan kalandozó testvérpár (akik még nem tudják, hamarosan jön a nagy meglepetés), de utána folytatódik a lufik felfújása, vízzel való feltöltése, ill. az ablakhoz és a zsinaghoz való rögzítése. Ahogy a kicsik betoppannak, felgyorsulnak az események, lendületessé válik a narratíva. A film egyik szervezőelemévé válik a két „félidő” közötti kontraszt, dinamika, a címadó slusszpoénban való kiteljesedés. A gyermekek abszolút vevők az ötletekre: kipukkantják a vizes lufikat, utána pedig spontán játszanak a felfújott lufikkal. Az ablakot rácsukva pukkasztják ki a ballonokat, míg végül marad egy lufi, amin semmi sem fog. Hiába a próbálkozás, nincs eredmény. Jön az ötlet: talán a forgófotel... Jindra ráül, a lufit az aljára helyezi és rányomja a fotel súlyát. Győzelem! Acéllufi legyőzve! – Dávid öröme leírhatatlan... Már ezért is megérte a játékdélután.

Jindra, csak így tovább!

A MENTOROK TOLLÁBÓL

Dr. Koncz István

A DIÁKOK FELKÉSZÍTÉSE AZ ÖNMENEDZSELÉSRE

A környezet gyors megváltozása idején, váratlan - eddig nem tapasztalt - helyzetekben, s olyankor, amikor a probléma megoldásához semmiféle kész recept nem áll rendelkezésünkre, szinte semmi másra, mint saját személyes/személyiségbeli tőkére, nem támaszkodhatunk. Ahhoz, hogy mesterien szervezzük meg önmagunkat – felsőfokon menedzselve személyiségünket – számtalan készség, jártasság szükséges.

Vajon megtaníttuk-e diákjainkat mélyen megnézni önmagukat (önismereti készségek), saját, kommunikációs eszközeik (személyiségközlésük) pontos ismeretére és használatára (hiteles személyiségközlés), énjük hatásának tudatos vezérlésére?

Tudják-e felnőtt korukra a mai tizenévesek azt, hogy fő munkaeszközük (személyiségük) folyamatos megismerése, fejlesztése és karbantartása, mekkora tőke? Ha nem tudják, segíthetünk nekik a "rend belüli hatás kifelé" alapelv követésében, s abban, hogy minden helyzetben a leghatékonyabban érhessék el céljaikat. Segítjük őket abban, hogy természetükké váljon a reális önismeret, önreflexió, önértékelés, vagyis: tartós, rugalmas és igazi sikereket hozzon önmenedzselésük. Mindezek azért fontosak, mivel a belső energianyerés egyetlen lehetséges módja az, hogy (nem reális önismerettel, önértékeléssel, nem integrált - ösz-szerendezett személyiségünkkel) nem veszítünk energiát. Erre építve, – lendületteremtő módszereinket jártasság szintjén birtokolva – a cselekvéssel járó előnyöket önmenedzselési készségeink erősítésére használhatjuk fel.

A diákok önmenedzselésre való felkészítésében számos kutatási eredményre és módszeregyüttesre támaszkodhatnak az érdeklődő, segíteni, személyiséget építeni akaró tanárok. Röviden tekintsük át ezt a hátteret.

Önismeret, önreflexiók, önváltoztatás

Amit mindenki jól-rosszul megismerhet magából, az a külső megnyilvánulások sorozata. Mindenki tudhatja, hogy milyen a megjelenése, magatartása, modora, stílusa, a másokra gyakorolt hatása stb.

De a belső történéseket belülről lehet a legjobban megfigyelni. S az önmagunkról való tudás, érzelmi reakcióink, viselkedésünk pontos regisztrálása elmélyíti önismeretünket és fokozza önkontroll funkciónkat, egyre kevesebb gondot okoz az önmagunk és éniideálunk közötti szakadék. Az önismeret eredménye az is, hogy világossá válik számunkra, mit tudunk, s mit érdemes magunkban fejleszteni, hogyan lehetünk olyanok, amilyeneknek képzeljük magunkat, segít a szociális alkalmazkodás a megfelelő magatartás s érzelmi egyensúlyunk megteremtésében is. Ezzel szemben a nem megfelelő önismeret, önértékelés nem más, mint önámítás, s beilleszkedési zavarokat és pszichikus károsodásokat okoz. A személyek reális önismerete és a mások iránt tanúsított türelmes magatartás (tolerancia) általában együtt fordul elő. Ennek az az alapja, „hogy az önismeret elmélyülése egyre jobb emberismerővé tesz minket, hiszen mások megismerésének legnagyobb akadálya hiányos vagy torz önismeretünk” – írja Popper Péter.

A saját lehetőségek feltérképezésének képességét jelentő önismere-ti jártasság biztos támpontot ad az egyénnek a gyorsan változó feltételek, viszonyok megértéséhez és befolyásolásához. A reális önismerettel rendelkező ember – bár magához, mint „mércehez” viszonyítja embertársait – rugalmasan felfedezi más személyiségek egyedi jellemzőit is. Ugyanakkor az önismereti technikalitás azt is jelenti – s ez erősíti az emberismereti képességet –, hogy felismeri mások metakommunikációs kódrendszerét és saját hatásának erősítésére, saját eszköztárába be is építi azokat. Mindezek a készségek alapvetően a mindennapi társas kapcsolatokban is előnyt jelentenek.

Mivel a serdülő a helyes önismeretben azt tanulhatja meg, hogy a lehetséges és a jellemző viselkedési, cselekvési készség mögött milyen rejtett, ismeretlen mozgatórugók húzódnak meg – ma a reális önismeret az egyik fontos „menedék” a fizikai, szellemi és lelki megpróbáltatás sűrűjében. Ennek az az alapja, hogy az önismereti jártasság hozzájárul az

„erős én” megteremtéséhez. Az ilyen személyiség pedig „gazdaságosan” tud alkalmazkodni a változó feltételek, s a váratlan társadalmi-emberi átalakulásokra megfelelő reakcióval képes válaszolni. Ha ma elérjük azt, hogy nem keverednek bennünk saját konfliktusaink pl. a környezet konfliktusaival, nagyobb objektivitással fogunk rendelkezni, nyitottabbak, rugalmasabbak is leszünk, s aktivitásunkat a követelményeknek megfelelően tudjuk szabályozni. Ahhoz, hogy bárki képes legyen pszichikus potenciáljának hatékony kibontakoztatására, ismernie kell önmagát, tisztában kell lennie saját értékeivel, tudnia kell, hogy képes uralni élete eseményeit. Véleményem szerint itt a „Mit bírok?”, „Mit merek?”, s a „Mire vagyok képes?” kérdések reális megválaszolásán van a hangsúly.

„Az önismeret a személyiség védelme” – írta gyakran Mérei Ferenc. A serdülőnek, akinél az énazonosság válságát a mai ingerhatások zápora még inkább elmélyíti, a bizonytalansággal szemben kínál védelmet az önismereti jártasság.

Több évtizedes kutatások során eljárásokat dolgoztunk ki, amelyek alkalmasak a serdülők önazonosulásának (identitásának) erősítésére, a serdülőkori válságból kivezető lehetőségek jelzésére, az önfelmérés és önépítés segítésére. Az önismeret-fejlesztő eljárások célja is az, hogy közvetlen csoportbeli élmények segítségével

- minél többet megtanuljatok a serdülők saját magukról, viselkedésük mozgatórugóiról, és a többiekhez való viszonyukról,
- (önmegismerés után) tanuljátok meg vállalni önmagukat, s tudatosan-hitelesen közöljétek személyiségüket,
- elsajátítsátok az őszinte, határozott és egyértelmű (kódolható) kommunikációt,
- az emberek közötti kapcsolatokat tudatosan kezdeményezték, alakítsátok, tartsátok meg és használjátok fel saját fejlődésükre,
- legyenek képesek a kooperációra, önmaguk és mások menedzselésére, a korrekt együttműködésre, s az aszerinti (sikeres) viselkedésre,
- problémafeltáró- és kezelő képességeikre építve veszteség nélkül tudják megoldani én- és személyközi konfliktusaitokat.

A serdülőket könnyen billenékennyé teszi az énközpontiság megnövekedése és az önértékelés bizonytalansága. Mindezek hatására – a korábban leírtak előterében – ingataggá válik az önbizalmuk. A korábbi egyensúly visszaszerzése érdekében intenzíven méri fel önmagukat. Fokozottan vizsgálják (ösztönjellegű) késztetéseiket, a velük született adottságaikat, szerzett jellemzőket (tulajdonságok, tapasztalatok, ismeretek, intellektus), élményeiket, érzelmeiket, személyiségük, s kapcsolataik hatását, s nem utolsósorban testük változásait (ne feledjük el azt, hogy az önismereti tájékozódás első kisgyermekkorai tárgya is a saját test).

Ezekben az önfelfedezésre irányuló saját mozgásokban igen nagy szerepe van a tükrözéses ismereteknek. (Milyen vagyok a barátom, a szerelmem szemével? Hogyan látnám, ha ő lennék?) S mindenki szeretne oda is eljutni, hogy – Ágh István szavaival – másoknak legyen tükre, hogy megláthassák magukat benne S közben mindig ott motoszkál a serdülőben – összehasonlítva a belső és a külső tükör jelzéseit – a nyomasztó sejtés élménye: a belső tükör nem jól működik (vagyis irreális az énkép). Az is mindinkább nyilvánvalóvá válik, hogy a másik nemtől független én (vagy a külső másiktól független énazonosságtudat) nem képzelhető el, nemkülönben az is, hogy embertársait is csak az tudja szeretni, aki önmagát is elfogadja, akinek önmagában is öröme telik.

Már serdülőkorban is mindenki fél az éneltevédedéstől (tudathasadás), az éavesztéstől, s attól is, hogy esetleg – mások kezében – eszközlénnyé válhat. Igen sokan tartanak attól is, hogy gurgulázó-dadogó én-artikulációjukat félreértik. Nem véletlen az, hogy mindenki „self-made-men” (a maga erejéből felépített személyiség) szeretne lenni. Végülis senki sem szeretne - más stílusát lemásolva - rossz utánzattá válni. Minden serdülő azért harcol - térképezi fel, s próbálja alakítani önmagát -, hogy ő önma-ga legyen. Minden kamasz rengeteg (személyiség) stílust kipróbál azért, hogy tudja (felfedezze), melyik illik leginkább őhozzá, melyikkel fejezi ki - megmásíthatatlan - egyediségét.

(Mindezeokról az arculatformálásnál külön szólnunk.)

Összefoglalva elmondhatjuk azt, hogy a serdülő önismereti törekvéseiben mindig szerepel a „Milyen vagyok?” kíváncsisága, azaz milyennek látják mások. Az ember valakihez képest lehet ilyen vagy olyan, önma-

gában nem ítéltető meg, csak tetteiben, viselkedésében. Éppen ezért az önismereti érzékenység nem az önmagunkkal való foglalkozásban jut kifejezésre, hanem a másokon át való önreflexiókban kaphat érvényt. Amit önmagunkról tudunk, annak egy részét mások is tudják, ismerik vagy tudhatják. Van, amit leplezni próbálunk. Bizonyos részeket mások jeleznek ugyan, de mi nem szívesen ismerjük el magunkénak. Sokféle rejtett, teljességgel ismeretlen (tudattalan) erő munkál bennünk, amelyre önkéntelen viselkedésünkben csodálkozunk rá, vagy amelyeken szégyenkezünk.

Az önismereti munka a társas tükörben láttatott viselkedés háttértényezőinek felkutatása, megismerése, tudatosítása, az okok, történések megértése, kontrollálása, saját lehetőségeink kreatív potenciáljainak fel szabadítása, az ideális és a reális közti lehetséges, kiegyensúlyozott belső viszony kimunkálása olyan folyamatban, amelyet társas (csoportos) önismereti útnak nevezhetünk. Ennek végigjárása során nem pusztán ismeretet, tudást, hanem eszközt is adhatunk ahhoz, hogy az egyéniség, az autonómia és a közösség konfliktusában egyensúlyra találhasson a személyiség, ellenállóvá váljon a körülményekből fakadó manipulációs hatásokkal szemben.

Ma a reális önismeret az egyik fontos „menedék” a fizikai, szellemi és lelki megpróbáltatások sűrűjében, hiszen az önismereti jártasság hozzájárul az "erős én" megteremtéséhez. Az énerős személyiség pedig "gazdaságosan" tud alkalmazkodni a változó feltételekhez, s a váratlan társadalmi – emberi átalakulásokra megfelelő reakcióval képes válaszolni.

Ha ma elérjük azt, hogy nem keverednek bennünk saját konfliktusaink pl. a szervezet konfliktusaival, nagyobb objektivitással fogunk rendelkezni, nyitottabbak, rugalmasabbak leszünk, s aktivitásunkat a követelményeknek megfelelően tudjuk szabályozni.

Ahhoz, hogy bárki képes legyen pszichikus potenciáljának hatékony kibontakoztatására, ismernie kell önmagát, tisztában kell lennie saját értékeivel, tudnia kell azt, hogyan képes uralni élete eseményeit. Ez persze nem könnyű dolog, tizenéves korban segítség kell hozzá.

Ma is – mint mindig – a felnőtteknél intenzívebb segítséget várnak a serdülők, akiket könnyen billenékennyé tesz az énközpontúság megnövekedése, az önértékelés elbizonytalanodása. Nekik még nehezebb meg-

őrizni viszonylagos lelki egyensúlyukat és egészségüket, hiszen az ingerhatások záporain túl a testforma alakulása, az indulatok fellobbanása, az új helyzetek megoldásának feladata is az állandó változás élményét keltik a számukra. Még optimális körülmények között sem zökkenőmentes ennek a kornak az átvészélése, mit várhatnánk el akkor segítség nélkül a „tizenévesektől” zűrzavaros világunkban.

Az énképem – az én-képem?

Ismétlésként nézzünk meg részletesebben néhány fogalmat. Ahhoz, hogy viszonylag áttekinthető képet alkothassunk az énképpel összefüggő fogalmakról, célszerű a testvázlatból (testséma, testi én érzete), kiindulni.

A testvázlat magába foglalja az ember testét a maga egészében, érzékelhető részeivel és szerveivel, jellemző sajátosságaival. Továbbá a közvetlen környezetével való kölcsönhatásának élményét, alkalmazkodó képességeinek átélését. Segítségével - az én azonosságának és folytonosságának élménye nyomán - alakul ki a személy állandóságának tudata, ami feltetele annak, hogy az egyén képessé válhasson önmaga megismerésére.

Az önmagunkról való tudás, az éntudat eredményeképpen válunk képessé önmagunknak másoktól, a külvilágtól való elhatárolására. A más emberektől való különállás és különbözőség következtében alakul ki az egyediség tudata.

Tizenéves korban válik képessé az egyén arra, hogy megfogalmazza magában énídeálját, vagyis azt, milyen szeretne lenni, mit hallana, tapasztalna szívesen magára vonatkozóan.

Az önértékelés is fontos fogalom, általában a saját én ideális elképzelésének és aktuális állapotának egybevetésével definiálják.

Az éntudatból hosszas fejlődés során alakul ki az öntudat, „amely az állandó énélmény mellett egy viszonylag hosszabb múltra visszatekinteni tudó ember önmagáról való reflexióinak, önértékelésének eredménye”. Az önismeret, az önértékelés és az öntudat az alapja az önnevelésnek. Az az ember képes az önnevelésre, önmaga sorsának irányítására, értékeinek kibontakoztatására, személyiségének védelmére, aki megfelelő önismerettel és önértékeléssel rendelkezik.

Az egyén önmagáról kialakított összképe alkotja az énképet. Az énkép irányító funkcióval rendelkezik. Az énkép rugalmas: egyidejűleg változó és állandó. Miközben a szűkebb és a tágabb környezet nagymértékben alakítja, módosítja az önmagáról alkotott képet, az egyén az életkor előrehaladásával egyre inkább a régi fenntartására törekszik.

Ahhoz, hogy énkép stabilizáló „fegyverünk” lehessen, nem elég csak sejteni, hanem tudni is kell, hogy milyen személyiségtulajdonságokkal rendelkezünk, mi a státusunk e világban. S ennek megtudására törekszik a serdülő emberpalánta, páncélként felöltve önismereti törekvéseit.

Az ember születésekor környezetével diffúz egységet alkot, s csak fokozatosan válik képessé arra, hogy a külvilágtól el tudjon határolódni. Ebben a folyamatban az énkép fejlődésének egyik meghatározó tényezője az aktív, önindította mozgás, mely a testséma kialakulását eredményezi. Ez a belső kép. A másik tényező a szociális feed-back, amely elvezet „ahhoz a fejlődési ponthoz, hogy a gyermek önmagát - a tárgyi világon túl – másoktól is képes lesz elhatárolni.”

Az ember énjét – persze kissé erőszakoltan – a születéstől a halálig 3 részre lehet bontani: a gyermeki, a felnőtt és a szülői énré.

Az aktuális énkép különböző szférái megismerésére, az én meghatározására és fejlesztésére számos gyakorlatot lehet alkalmazni, pl.:

- én-térkép készítés,
- interaktív viselkedés,
- verbális önkifejezés,
- kommunikatív készségfejlesztés,
- szociális készségfejlesztés,
- életút-térkép,
- komplex énközlés.

Ezeket a gyakorlatokat tesztvizsgálatok (amelyek pl. tudósítanak a serdülő érzelmi életéről, ösztönvilágáról, kapcsolat-készségéről, pszichés energiaháztartásáról, intellektusáról stb.), önmagafigyelésen alapuló eljárások (pl. Q sort self-teszt, empátiavizsgálat, önportré, identitásmérés stb.), valamint (a személyiség eszközrendszerét leltározó) videós felmérések készíthetik elő.

E felsorolás is sejteti, hogy mennyire bonyolult az énkép-önkép felmérése és fejlesztése.

Az emberi életciklus Erickson-féle szakaszolása szerint az ötödik fázisban – a serdülőkorban – jelenik meg a saját azonosság (identitás), a saját egyéniség érzése. Ez az életszakasz – amellet, hogy az énazonosság kialakulásának döntő szakasza – az énkép válságos időszaka. A serdülő legfőbb törekvése: önmaga megtalálása, ezért komoly önismereti erőfeszítéseket tesz. Az önismereti készségek kialakulásában, önmagunk „megtanulásában”! – megítélésében kiemelkedően fontosak a társas tükrök. Saját énünkről (testi és lelki valóságunkról) tükrökből szerzünk információkat. A tükör persze lehet konstruált (pl. csoport-videó) is. A visszatükrözés én-erősítő, de óvatosan kell vele bánni. Nem szabad elfelejtetni Babits Mihály mondását: „Mindenki annyi, amennyinek látják, tükörénjeink éppúgy fájnak, mint a valóságos.” Azt is tudni kell, hogy – a serdülőkor előrehaladtával – mindinkább megszűri az egyén a tükröktől - rávonatkozó - információkat. Ahogy Mohás Livia írja: átbecsátja azokat saját prizmáján.

Persze a konkrét – csoportban végezhető önpercepcióra és tevékenységre együtt építő – felmérő eljárások mellett számos individuális módszer is van. Ilyenek például a kérdőívek, önportrék, önleírások, minősítőkártya-válogatás, identitásrács kitöltése, tulajdonságlista minősítése stb. Ide sorolható az önismereti mérleg készítése is.

Készítsünk önmagunkról rendszeresen (hetente, havonta stb.) önismereti mérleget.

Önismereti mérleg

A mérlegkészítés annak megítélésével kezdődik, hogy csak átfutottunk-e a kérdéseken, vagy alaposan átrágtuk magunkat rajtuk. Talán nem is hisszük, de ebből a válaszból az is kiderül, hogy mennyire fontos valaki önmagának. Ha alaposan belemélyedünk a dologba, egy kicsit biztosan meg is könnyebbül a lelkünk. Talán olyasmit is kimondunk, ami nehezünkre esett... Végezetül rendezzük, összegezzük még a gondolatainkat. Vizsgáljuk meg a következőket:

Milyen tulajdonságok a legfontosabbak számunkra?

- testi tulajdonságok,
- akarat erővel kapcsolatosak,
- erkölcsi tulajdonságok,
- teljesítményekhez vezetőek,
- értelmi képességek,
- adottságok és képességek.

Kiknek az értékelése van a legnagyobb hatással énképünkre?

Ide mindenki tetszés szerinti kategóriákat és rangsorokat állíthat fel. Nagyon fontos az, hogy őszinték legyetek!

Az önváltoztatás

Hogyan lehet az önerőt feltárni, az önazonosulás útjait megtalálni az önbizalmat erősíteni és az önváltoztatást, s a saját hatásismeretét megalapozni?

A csoportmódszerekkel lehetőség van az önmagunkról való tudás lehető legtöbb szintjének figyelembe vételére, az önmagunkról alkotott kép sokoldalú kontrollálására, s a másokban hatást kiváltó személyiség-eszközrendszer felmérésére. A serdülő számára a reális önismeret megalapozása, folyamatos karbantartása, az önmagáról való tudás elmélyítése és az önkontroll - önkorrekciós funkciók fokozása, s a saját hatás ismerete jelentheti a legfőbb (ön)erőt.

Az önazonosulást segíti a testkeret elfogadása, a viselkedés, s mozgatórugói ismerete, a pozitívna, vagy negatívna tartott tulajdonságok pontos számbavétele és elfogadása.

Az önelfogadás, ennek kinyilvánítása, s a saját hibák ismerete alapja az önbizalomna és az objektív önértékelésnek.

Az önazonosulásban nagy szerepe van a folyamatos tükröknek (kezetben csak a szülői, családi és óvónői-, tanítói-, tanári visszajelzések, s azok kritika nélküli elfogadása, később a baráti- korosztályi és tágabb környezeti, valamint a másik nem részéről érkező információk), a viszonyítási alapna és - személyeknek (minta-, példakép, referenciaszemély stb.), valamint a kudarcoknak és sikereknek.

A serdülő – szinte kódoltan – vágyik arra, hogy saját személyiségstí-

lust alakítson ki („Nem akarok rossz utánzat lenni”), s miközben számtalan stílust kipróbál, felfedezi azt, amelyik legjobban illik egyéniségéhez. A felnőttéválás során mindenki rájön arra, hogy így nézni, gesztust használni, szaladni, testét tartani stb. csak ő tud – ez a saját tulajdona. Az önmagunkkal való azonosulás, önmagunk keresése és vállalása során mindenki kipróbálja a mindenben keresztülgázoló és előbb-utóbb kudarcba fúló agresszivitást, valamint a „nyuszi” (engedelmeskedő, alárendelő) viselkedést. S miközben a valóság számtalanszor orrba vágja, rájön arra, hogy a határozott, egyértelmű, átütő (de rugalmas) viselkedés a legcélravezetőbb. Az is nyilvánvalóvá válik, hogy - bár azok ismerete nélkül nincs reális önismeret - jobb nem mutatni az ember gyengéit, hiszen a társadalom egyre inkább az erősekre és a sikeresekre épül.

Nagyon fontos megmérni azt is - szinte provokálva a kipróbálást - hogy mennyire lehetek nyitott vagy zárt, s mikor kell rámenősnem, tartózkodónak, vagy éppen alárendelőnek lennem. Társas kapcsolatokban kell kipróbálni azt is, hogy hogyan hatnak a határozottságomhoz, átütő hatásomhoz alkalmazott verbális (beszédbeli) és nem verbális (nem hangzó) megnyilvánulásaim.

Az önazonosulás során megtanulja az ember azt is, hogy hogyan hallgasson meg másokat, hogyan vigye keresztül akarátát, vagy hogyan tud visszavonulni, illetve eredményt elérni a legképtelenebb helyzetekben is.

Az nagymértékben erősíti az önbizalmat, ha tudjuk, hogy milyen személyiségjegyek segítik (vagy gátolják) céljaink elérését, milyen személyes „viselkedéstechnikák” teszik lehetővé azt, hogy képesek vagyunk kezelni a legkülönbözőbb helyzeteket is.

A serdülő – az Én-kipróbálás során – úgy szerez saját személyisége kezeléséhez jártasságot, hogy a szociális tükörtől sikeresnek jelzett megoldásokat - saját prizmáján keresztül megszűrve - elfogadja és alkalmazza, a nem sikeres megnyilvánulásokat pedig igyekszik elkerülni.

Összegezve az eddig leírtakat, a következőkre érdemes figyelni: Az életkorral együtt növekednek az önismereti készségek, s tudatosabban alkalmazzuk a saját személyiségeszközöket. Mindehhez hozzájárul a saját személyiség-eszközrendszer fokozatos felmérése és folyamatos kar-

bantartása, önkifejezésünk – próbapályán történő – gazdagítása és hitelesítése, továbbá a másokban hatást kiváltó saját eszközök felfedezése és – szituációknak és személyeknek megfelelő – használata.

A reális önismeret pedig megalapozza az önerő feltárását, az önbizalom erősödését, s komoly háttérrel teremt az önváltoztatáshoz, önmenedzseléshez és a másokra hatás tudatos megszervezéséhez.

Az objektív önértékelés gyakorlata

A serdülő – saját erejének felmérésére, kipróbálására, s Én-határainak megismerésére motiváltan- vagy önpercepcióval (önészleléssel) és önreflexiókkal (önmagára való reagálással), vagy tesztekkel (a tesztben való kifejeződést mérve) vagy (visszacsatolásra épülő) egyéni, csoport- vagy videós tükrökkel tudja magát „bemérni”.

A reális önismeret és pozitív önértékelés képességei kialakítását önismereti - önfejlesztési eljárások is segíthetik. E módszerekkel fokozni lehet pl. az önbizalmat (s erre építve az önerőt), az önkifejezés képességét, bővíteni az én-közlési repertoárt, realisabbá tenni a saját hatásismeretét (meta-nyelv ismeret, olvasás mások jelzéseiben stb.). Mindezek elősegítik az objektív önértékelést. Buda Bélától érdemes megtanulni azt, hogy különösen nagy az önérték és az önértékelés szerepe a serdülőkorban. Ekkor a személyiség tudatosan többet foglalkozik önmagával, különböző társas viszonyait jobban átéli. Az önmagát fokozottan figyelő serdülő következetesen figyeli azt, hogy környezete hogyan értékeli, minősíti az ő viselkedését. Számára nagyon fontos az, hogy környezete értékelje, elfogadja.

Az önértékelés pozitívvá és objektívvá válását segítik a társas próbálkozások, kapcsolatkötések sikerei és az Én-ideál lehetséges megközelítése is. A személyiség önértékelését pozitívabbá teszi az, ha a magára vonatkozó elképzeléseit meg tudja valósítani, s „feszültséget kelt, ha az ideálok igényénívójából le kell adni”. Az is biztos, hogy az egészséges önértékelés alapjait a szülők – nemcsak a pozitív – minősítései teremtik meg. Ezért is rendkívül fontos az, hogy milyenek a serdülő szülőkapcsolatai.

Az objektív önértékeléshez a serdülő számára nagyon fontos, hogy megtudja a következőket:

- mi az a személyiségében, ami a leginkább jellemző rá, ami legjobban megkülönbözteti másoktól,
- mennyire reális az Én-képe,
- mekkora a különbség a szubjektív (saját) Én-képe és a mások által jelzett objektív kép között,
- milyen előítéletei vannak, milyen az alkalmazkodóképessége, milyen a beleélő képessége,
- milyen hatást (s mivel) kelt másokban,
- képes-e változtatni, megoldási variációkat találni, felcserélni a sikertelen modellt egy másikkal,
- felismeri-e a konfliktushelyzeteket, s tudja-e kezelni azokat, hogyan viseli a frusztrációt?

A pozitív önértékelés kialakulásához hosszú út vezet, amelynek állomásait elsősorban az ezekre a kérdésekre adott hiteles válaszok jelenthetik. Ezen az úton - az önmagunkról való tudás bővítésével - ki tudjuk küszöbölni azokat a torzításokat, ki tudjuk kerülni azokat a zsákutcákat, amelyek hiúságunkból, félelmeinkből, tükörhiányból, kudarckerülő törekvéseinkből stb. fakadnak.

Popper Péter szerint így egyre kevésbé fogjuk önmagunkat össze téveszteni Én-ideálunkkal, megtanulunk különbséget tenni az ilyen vagyok és az ilyen szeretnék lenni között. Ez az eredmény kettős arcú lesz. Egyrészt megjelöli azokat a területeket, ahol érdemes önmagunkat fejlesztenünk, másrészt - éppen emiatt - nemegyszer kellemetlen tüköröt tart elénk, megmutatja, mennyire mások vagyunk, mint amilyennek képzeljük magunkat.

Önmenedzselés

Gyakran hallható az, hogy „kommunikációs redőny van rajtad” (nem lehet kiolvasni azt, amit közölni akarsz, s nem ül meg rajtad mások közlése sem), s az is, hogy "hajlíthatatlan az arcod" (nem tudunk az arcod-

ban olvasni, mivel nincs mimikád). Az is sokszor előfordul, hogy nem tudja valaki „kihasználni” a beszédhelyzetet, nem adnak külön (vagy egyértelmű) információkat szavai jelzése, mondatai lejtése, arcjátéka, gesztusai stb.

Mindez a metanyelv, s az önbizalom gerjesztő szavak – egyebek között – eszközei az önmenedzselésnek.

Tegyünk egy kis kitérőt! Nézzük át röviden eddigi életünket és terveinket. Nevezzük ezt egyszerűen most életút-térképnek és életpálya-tervezésnek.

Gondolja végig egész eddigi életét: mikor, milyen tervei voltak eddig, mi valósult meg belőlük? A siker, vagy kudarc ösztönözte-e, vagy éppen elvette kedvét a további tervezéstől és erő kifejtéstől. Minden tervezés, megvalósulás (vagy kudarc) esetén írja össze egy listára, hogy mit kapott, milyen értéket teremtett, vagy mit veszített (az a célszerű, ha minden egyes külön periódust egy összehajtogatott lapon külön sávba írunk). Végül külön lapokon összegezze azon terveit, amelyek megvalósultak és azokat, melyek nem, s írja mindegyik mellé azt, hogy melyek történtek önerőből, vagy önhibából.

Ezek után csináljon életút-térképet! Egy sima A/4-es lapon húzzon egy vízszintes vonalat, a kezdőpont az az év, amire legelőször emlékszik gyermekkorából. Mindebből következik az, hogy mindenki eddig életének megfelelő egységre osztja a lapot. A kezdő és végpont meghatározása után gondolja végig azt, hogy milyen csúcsok és mélypontok voltak az életében és mikor. Ha mindezt bejelöli a vízszintes vonal alá és fölé, úgy már meg is kapta („domborzatban”) az életút-térképet.

Ezek után azon érdemes elgondolkodni, hogy mi miatt voltak a hullámvölgyek. A papíron jelöljük meg azt is, hogy milyen ön-erőfeszítés, vagy milyen saját hiba okozta az adott sikert vagy kudarcot. Érdemes felidézni azt is, hogy milyen élet-szeletben (család, hivatás, társas kapcsolatok stb.) érték bennünket jó, vagy rossz dolgok, s a kudarc esetén mi volt a megváltoztathatatlan, objektív ok (esetleg vis maior). Minden esetben számba kell venni az önstratégiát, önerőfeszítést, a mások bevonásának lehetőségét, s - kudarc esetén - a lehetséges megoldási variációkat. Így visszagondolva vessünk számot azzal, hogy eszünkbe jutott-e mindegyik megoldás, s éltünk-e személyiségünk sokoldalúságával: küz-

döttünk-e, vagy hagytuk, hogy sodorjon bennünket az ár, s kértünk-e segítséget. Mindezeket végiggondolva, elemezve, átrágva helyezzük az utólagosan készített életpályaterveink mellé az így elkészített életút-térképet, s vessük össze őket!

Ezek után vegyük elő életutunk kedvenc fényképeit. Ismételten gondoljuk át a korábbi eljárás során készített produktumaink egyező és eltérő pontjait, s korrigáljuk: vajon melyik eljárás során emlékeztünk és dolgoztunk rosszul, vajon hol hagyott cserben emlékezetünk (vagy miért hagytuk – esetleg akartuk – hogy cserbenhagyjon)? Mire jó emlékezni és mire nem? S rájövünk arra (szinte újra átéljük), hogy milyen jóleső érzés volt produkálni, alkotni, mennyire megerősített, magabiztossá tett, új erőt adott az eredmény, s mennyire próbáltuk hárítani hibáinkat, sőt bujdokolni előle (talán most is?).

Mindez a munka – a saját személyiségünk, személyes egyéni sorsunk történetének, történetiségének felidézése - nagyon komoly önelemző/önértékelő tevékenység. S ezt sokféleképpen lehet folytatni.

S ezek után gondoljuk azt végig, hogy képesek vagyunk-e magunkat (ön)menedzselni. Eközben az alábbi kérdések mentén gondolkozzunk:

Milyen a fellépésünk, mekkora az önbizalmunk? Tudunk-e győzni és éppúgy vereséget elviselni? Mennyire tudjuk saját lehetőségeinket felmérni és számba venni a realitásokat? Képesek vagyunk-e elvetni egy modellt és felcserélni (egy adott esetben nagyobb eredményt ígérő) másikkal?

Mennyire pozitív az önértékelésünk? Mennyire vagyunk előítélet-mentesek és teljesítménymotiváltak? Ismerjük-e az embereket, s képesek vagyunk-e kezelni a személyek közötti konfliktusokat? Minde mellett: milyen a fellépésünk, s tudunk-e eredményeket elérni bármikor és bárhol?

Ilyen – s ezekhez hasonló – kérdéseket tehetünk fel akkor, ha önmagunkat akarjuk "eladni", személyiségünket, tetteinket menedzselni.

Mi a titka az önmagunk hiteles prezentálásának, s hogyan tudunk másokra nagy erővel hatni?

1. Ne blöffölj! Csak azt mond, ami már produktum, vagy amit rövid időn belül meg tudsz valósítani!

2. Légy képes önmagadat adni! (Ha hamis vagy, akkor a verbális és nonverbális közléseid aszinkronja elárul.)
3. Harcolj a túlzott verbális közlés ellen! Tudd kifejezni gondolataidat beszéd nélkül is (pl. rajz, mozgás, zene stb. segítségével), s találj alternatív kifejezési formákat (pl. arcjáték, váll, fej, gesztusok, fintor, testtartás)!
4. Küzd le szorongási készenléteidet!
5. Ne azonosítsd a másságot az abnormitással, légy toleránsabb!
6. Tudd kezelni és eladni saját ötleteidet!
7. Ne félj a képzeletedtől, engedd szabaddá fantáziádat!
8. Ne légy eszközlény, vigyázz egyediségedre!
9. Ne légy mimióza!
10. Ne légy elbizakodott!
11. Légy énerős, tetteidért felelősséget vállaló személyiség!

Énképed legyen pozitív: az önbizalmat ad!

A „+” és a „-” énkép fejlődésmenetét Ranschburg Jenő és Popper Péter alábbi vázlata alapján gondoljuk végig:

TEHETED	NEM TEHETED
Az önbizalom és az önértékelés erősödése	Az önbizalom és az önértékelés gyöngülése
Pozitív énkép	Negatív énkép
Belső kontrollra irányultság	Külső kontrollra irányultság
A felelősség vállalása	A felelősség áthárítása
Önállóság	Függőség
Énerős ember	Éngyenge ember

Mindezt továbbfejlesztve, az önmenedzseléshez a következő folyamatra tudunk támaszkodni:

- TEHETED?
- Komplex énközlési eszköztár
- reális énkép
- hiteles közlés
- önkontroll és önkorrekción

- közölt belső kép megfelelése (adekvátsága) a tükörképpel
- „+” önértékelés
- önbizalom
- (helyzetkezelő és döntőképesség
- Taktikus, és eredményes repertoárhasználat)
- Szuggesztív, és hiteles hatás.

Énerős ember

Az énerős ember merész, tetteiért felelősséget vállal, belső kontrollja jól működik, szándékai teljesülnek – önmagát jól menedzseli, s mások számára elfogadható egyéni arculatot (imázst) alakít ki.

Az önmenedzseléshez fontosak a társas – elsősorban a kommunikációs – készségek. Önmagam valódi „eladásához” ismerni és alkalmazni kell a beszélgetési szabályokat is.

Egyéni arculatformálás (imázs) – út a sikeres önmenedzseléshez

Az egyén önmenedzselési/önváltoztatási lehetőségei mindig (legalább) két tényezőn alapulnak: a környezeti (külső) feltételeken és a személyiség képességein, ezek kibontakoztatásának mechanizmusán. Ezekre a belső feltételekre, s ezek ismeretére lehet építeni a saját stílust, az egyéni arculatot (imázs, imidzs, imágó).

Formálható-e az egyéni arculat?

Számos kérdést kell feltennünk önmagunknak akkor, ha személyiségünk összerendezettségét, saját egyéni arculatunkat és a másokra gyakorolt hatásunkat vizsgáljuk.

Nézzük meg sorban az egyéni arculat, hiteles hatás (személyiségbeli) háttértényezőit.

A lelki tényezők, az ember belső világa, harmóniája, világképe és érzékeltetett, – közzétett – világlátása nagymértékben befolyásolják az összképet, a személyiség vonzerejét és hatását.

A belső tulajdonságok, a lelki egyensúly, a belső tartás, a közvetlenség, a kapcsolatteremtő készség stb. kivetítődnek és megalapozzák az esztétikus megjelenést.

A személyiségeszközök felmérése és tudatos használata, az egyéni

stílus, a belső izgalmat, gátlásosságot, félelmet kísérő fiziológiai jelenségek (pl. pirulás, izzadás, remegés, hangváltás, összerendezetlen mozgás stb.), leküzdése fokozza, hitelesíti hatásukat. (Minderről részletesen lesz szó a személyiségsikerről szóló fejezetben.)

Saját egyéni arculatunk (elemi-gyakorlati, erkölcsi-politikai és intellektuális) alapján és lefolyásuk szerint (indulat, hangulat, szenvedély) is kezelni tudjuk.

Nagyban segíti a – szándékunknak való – önkifejezést és a hiteles hatást az, ha tisztában vagyunk azzal, hogy hogyan jelennek meg érzelmeink (pl. viselkedésben), vagy hogyan zavarják meg (esetleg erősítik) verbális közlésünket stb. Sokszor előfordul az – s látható is rajtunk – hogy pl. mosolygunk, s közben (hideg, agresszív, gyáva stb.) tekintetünk elárulja azt, hogy mi játszódik le bennünk, s mit tennénk legszívesebben.

A tekintet mellett talán a kezünk árul el a legtöbbet a belső történésekről. Jelezheti pl. az unalmat, az érdeklődést, a hálát, a félelmet, az örömet, a gondot, a szeretetet, a tehetetlenséget stb.

Az egyéni arculatunk kimunkálásához tartozik az is, hogy eltérő módon tudjuk használni személyiség - eszközeinket a páros viszonyban, a tartós és alkalmi csoportokban, és a közéleti szerep során, vagy portrénkat bemutatva, kinyilvánítás, reagálás, rosszallás stb. esetén. Emiatt is tudatosodnia kell bennünk annak, hogy melyek egyéni arculatunk állandóan (bármely szituációban használható) és melyek csak időszakosan (csak konkrét személyeknek és szituációban alkalmazott) ható eszközei.

Összességében azt kell mondani, hogy mindennek az az egyik alapja, hogy „a lelket” vizuálisan fejezzük ki. A hang nélküli közlésben a jelzések képekben jelennek meg, a belső tartalom és a kifejezésre szánt információ látványként hat másokra. Személyiségünk jelzéseiben benne van az érzelem, a gondolat, a mások számára szánt jelentés is. S az egyéni arculatát kiépítő, saját eszközrendszerét tudatosan használni képes egyén mindezt a látványt „gondolkodtatva”, saját tervezett hatása kiszolgálójaként is képes adagolni. (A látvány gondolkodtatva adagolását mesterien tudták pl. az ókori Rómában, azt takarja a szpektákulum fogalma.)

Az egyéni arculat formálásához és folyamatos működtetéséhez tehát a legnagyobb tőke a saját személyiség – eszköztár ismerete, s az eszkö-

zők variálásának képessége. Jó az pl., ha tudjuk szavakkal, mondatok lejtésével hitelesíteni, gazdagítani gesztusainkat, arcjátékunkat stb. Jó az, ha meg tudjuk tervezni külső megnyilvánulásainkat (pl. megjelenés, modor, stílus, magatartás), s a másokra gyakorolt hatásunkat.

Arról már korábban volt szó, hogy a serdülőknél az önmegvalósítás, mint növekedési motívum jelenik meg, s ez az önfelmérést is szinte „kódolja”. A belső történéseket belülről lehet megismerni, s ehhez nagyon fontos az önismereti jártasság megszerzése. De a saját hatás külső eszközeinek megismerése és tudatos alkalmazása is ennyire fontos. Ezekre alapozható az összerendezett egyéni arculat és az ennek nyomán megvalósítható hiteles személyiségközlés.

Önmagunk megvalósításához, a személyiségsikerhez nagyon fontos az, hogy ismerje az egyén

- belső történéseit és ezek kívülről való észlelhetőségét,
- a spontán megnyilvánulásait, megnyilatkozásai pozitív, vagy negatív visszatükrözését,
- közlési eszköztárát (verbális, nonverbális stb.),
- beszéde, hangja, metakommunikációs jelzései variálhatóságát,
- az optimális (szándékainak és egyéniségének megfelelő) test- és távolságtartást,
- a másokra gyakorolt hatását stb.

Az önmagát közlő személyiség befolyását sok minden határozza meg: pl. testi jellemzők, intelligencia, fellépés, kifejező-koncentráló- és reakcióképesség, a kiegészítők (pl. ruházat, hajviselet stb.) „illése”. És így tovább.

Gyakran a pusztá megjelenéssel is hatunk, szimpátiát, vagy ellenszenvet ébresztünk. Ezen a téren fontos tényező a testtartás, a járás, az öltözködés, a gesztusrendszer stb. mindezek hatására személyiségünk vonz, taszít, szórakoztat, leköti az érdeklődést, vagy untat, dominánssá válik, vagy a perifériára szorul stb.

Az emberek érdeklődését általában mindennapi, „földhözragadt” témák (mint, pl. a pénz, a divat, az étkezés, a szexualitás stb.) töltik ki. Ezért azonnal felfigyelnek a sajátos egyedi arculatú, érdekes, az átlagtól eltérő, sokszínű egyénre.

Befolyásolja a társaság középpontjába kerülést, megalapozza a sikert az önbizalom, a magunk körül szimpatikus légkört teremtő képesség, az akaraterő helyes használata, érzésvilágunk (és megjelenésének) szabályozása, az idegesség leküzdése. Ugyancsak sokat segít a fegyelmezett koncentráció, a megnyerő modor, a beszélgetési szabályok betartása, a sokszínű (+ és -) közlési és reagálóképesség, az egyénekre szabott – csak nekik szóló - jelzések, gesztusok, s ha kell – bókok és az udvariasság.

Nemkülönben egészítik ki (s gyakran varázssossá is teszik) egy egyéni közlést és arculatot az életképesség látszata, a társasági- és gondolkodástechnikák közötti brillírozás, a sokirányú koncentrálóképeség, a választékosság, a lelki világ ismeret, s a magunk személyisége megerősítésére vonatkozó képesség. Önmagában is nagyon hatásos – ez csak az összerendezett arculatú és a reális hatástudattal rendelkező ember sajátja - a lelki önépítés képességének objektív látszata, a saját arculatformáló (image-maker) képesség nyilvánvaló volta és (a magát megépítő ember) érezhetősége. Az egyéni arculatot megtervezni (és építését megkezdeni) tizenéves korban lehet és kell, ugyanis ekkor alakulnak ki az önfelmérés alapjai (– a külső tükrök állandó feldolgozása során – ekkor ismeri meg a serdülő énje hatásait, kiterjeszthetőségét) ekkor kezdi átlátni a személyiségeszközök és -hatás lehetőségeit, s ekkor sejtheti meg és tudja elkezdeni személyiségvarázsának megalapozását.

Mesteri önszervezés, a személyiségsiker alapjai

Ha személyiségünk sokoldalú, hiteles hatásának hátterét, az átütő személyiség „megcsinálásának”, s a személyiségsiker alapjait próbáljuk vizsgálni, akkor három nagy kérdéskör gyakorlati vonatkozásairól kell először részletesen szólnunk.

Ezek: az önismeret „mélyrétegei”, a kommunikációs alapmechanizmus működése, a személyiség komplex hatásának alapelemei. Ismétlésként nézzük át ezeket.

a) A „tőkeképző” önismeret

Ha az önismeret kérdéskörét vizsgáljuk, akkor az önismeret-önértékelés-önmenedzselés, az emberismeret, a másokra való maximális hatás személyiségbeli jellemzői azok a kérdéskörök, amelyekről mindenképpen szólni kell.

Az önismeret-önértékelés kérdéskörnél fontos aláhúzni azt, hogy ha azok reálisak, akkor megalapozhatják az eredményes emberismeretet és meghatározóak a személyiségfejlődésben, fejlesztésben.

Az önkép – énértékként – szerepet játszik a viszonyításban és a folyamatos korrekcióban. A folyamatos és ad hoc csoportok pedig szerepet játszanak az énkép jellemzőinek változásaiban, s azok tükrözésében. Jó tudni azt is, hogy az erős Énnel rendelkező, „önvezérelt” személyiség kialakulása felé haladva nem kerülhetjük ki (s így meg kell azokat haladni) a lelki önérvényesítés csapdáit sem. Mindezt persze tudták az önismereti iskolák, irányzatok már az ókortól kezdve. Az archaikus iskolák, az „eretnek” tapogatózások, s a - csoportterápiát is megalapozó - tréningcsoportok nyomán napjainkban megteremtődnek a személyiségfejlesztés tapasztalati alapjai s további differenciálódásának feltételei. Különösen nagy lépést jelentett a vizualitás produkálhatósága, s a karbantartást csoporttechnikai módszerekkel (is) lehetővé tevő empating learning és living learning formák.

A komplex hatás pontos körülírása előtt - röviden - nézzük meg azt, hogy mit fontos tudni saját hatásunk megértése és alakítása érdekében a kommunikációról.

b) A hasznosítható üzenet (a kommunikációs alapmechanizmus működése)

A saját kommunikáció képességek feltérképezése, a kommunikációs gétek, torzítások üresjáratok felfedezése és kiiktatása, a hibák kiküszöbölése, a kapcsolatteremtési készségek fejlesztése, mind-mind az egyéni hatás növelését, növekedését segíti elő. A személyközi kommunikációban (amikor két vagy több ember egymással kapcsolatba kerül) személyiségünk kommunikációs eszközként funkcionál. Így egyáltalán nem mindegy, hogy hogyan - mennyire tudatosan, mechanikusan, összetetten stb. - ismerjük és „használjuk” a kommunikáció összetevőit. Az írás, beszéd- és interakciós elemek sokoldalúan variálhatók, s az sem mindegy, hogy hogyan használom szavaimat, mozdulataimat, mit fejezek ki tekintetemmel, hangommal, hogyan – s mennyire saját szándékom, saját hatásom növelésére hasznosítom a köztem és a partnere(i)m közötti távolságot. Saját magam „eladásához” és a partner (esetleg ki nem mondott) szándékai megértéséhez segítséget adhatnak az úgynevezett kommunikatív mozgások is.

c) A komplex hatás alapelemei

A személyiség sokoldalú: vannak automatikus reakcióink, vannak konstruált viszonyulásaink, s – többek között – vannak csak konkrét szituációnak, vagy konkrét személynek szóló megnyilvánulásaink. Bármilyen partnerszituációról van is szó, bármi is a tét, az egyén igyekszik összerendezett, komplex hatást elérni.

Ha a komplex hatás alapelemeit – a személyiségsiker szempontjából – vizsgáljuk, akkor mindenképpen meg kell azt néznünk, hogy milyenek a nonverbális hatáselemek, milyen a személyiség megjelenése, kiállása, esztétikuma, térhasználata, kódolási és dekódolási készsége stb.

Nézzük meg most egyenként azt, hogy személyiségünk (ható) eszköztárából mit (és hogyan) használhatunk a mind sikeresebb személyiségközlés-hatás érdekében.

1. A megjelenés: A megjelenés jelentheti azt, hogy hogyan nézek ki (alkalomhoz illő-e a ruházatom, a sminkem, a hajviseletem stb.) ezek mind befolyásolhatják az „első benyomást”. De megjelenéséhez tartozik az is, hogy hogyan lépek, „vonulok” be valahova, elvegyülök-e, vagy (a középpontba kerülés szándékával is) felhívom magamra a figyelmet. A tervezett hatás szempontjából az a fontos, hogy a külső, a megjelenés, a bevonulás az alkalomhoz illő, szándékainknak megfelelő legyen.
2. A térhasználat: Alapvetően megkülönböztetjük a személyes (fizikai közelség) és a társasági közéleti (távolabbi elhelyezkedés) térhasználatot. Az első a gyakoribb: ebben az esetben a bizalmas hangvétel, a „félszavakból is értő...” halk, csak neki szóló beszéd a jellemző. Itt kiemelkedő szerepe van a tekintetnek, a mimikának és az érintésnek. Ekkor a térhasználatot, a távolságtartást a személyes kapcsolat foka, mélysége szabályozza. A társasági-közéleti tér használatkor a hivatalos közlési módok a jellemzők, általános a gondosabb nyelvi megformálás, a normális hangerő, a lassúbb beszédtempó. Ilyen esetben nő a testtartás, és a gesztusok jelentősége. Ekkor a térhasználatot elsősorban szokások, konvenciók, normák szabályozzák.
3. A testtartás: A testtartás is fontos közléseket hordoz: jelezheti pl. az énképet, az érzelmi állapotot, a gátlásokat, a hangulatokat, az

indulatot, de a jelenlevők iránti attitűdöt is. A testtartás közlései közül - bár sokfajta helyzetben adhatnak számunkra információkat - mi elsősorban a partner állásának, ülésének (pl. lezser, görcsös stb.) vagy járkálásának (pl. lépkedő, táncoló, hintázó stb.) megfigyelését ajánljuk. A testtartáshoz kapcsolódóan említjük meg a kifejező mozgásokat (kinémák) jelentőségét is. (Ide tartoznak a gesztusok és a mimika is.)

4. A gesztusok és a mimika: Ezek is – az előzőhöz hasonlóan – a nemverbális kommunikációs elemek közé tartoznak. A gesztusok pl. figyelmet keltenek, illusztrálnak, hangsúlyoznak, jelzést adnak, vagy éppen utasítanak. Gondoljuk csak végig, hogy ki van ránk jobb hatással: az, aki fűrésze a levegőt, vagy pl. az, aki kézfejét vállmagasságban tartja. Azt hiszem, hogy valamennyiünkre az utóbbi. A mimika: Az értelmi megértésről és az érzelmi átélésről a száj és környéke jelzi a legtöbbet. Persze biztosabbak lehetünk az üzenetben, ha az arcon fiziológiai kísérőjelenségeket is felfedezünk (ilyen pl. a pirulás, a sápadtság, az izzadás stb.). A mimikával együtt vegyük figyelembe a tekintetet is. A hiteles hatás „hátszaga” az, ha a résztvevők mindegyikével, vagy (legalább) legtöbbszörrel biztosítjuk a folyamatos tekintetkapcsolatot. Ha több személy van körülöttünk, akkor igyekezzünk mindenki-vel kapcsolatot teremteni és tartsuk is meg azt. A tekintetkapcsolat alapján azonnal észrevehetjük az intellektuális villanásokat (érti, nem érti stb.) és az emocionális jelzéseket (szórakoztatja, unja, akarja, nem akarja stb.). Itt külön szólnunk kell – a személyiség komplex hatását nagyban rontó – lámpalázzról.

A lámpaláz mindenfajta (de elsősorban nyilvános) szereplés előtti és alatti fokozott feszültség, szorongás, sokféle háttére lehet. Okozhatja pl. a viselkedés, a katlan-érzet („szellemi vetkőzés”) a szokatlan eszközök (pl. mikrofon, kamera stb.).

Tünetei (bár személyenként más struktúrában és sorrendben) általában a következők:

- fiziológiai kísérőjelenségek (pír, izzadás, sápadtság),
- reszketés, görcsösség (kéz, láb, hang),
- tekintet (üveges, repdeső, lesütött),

- bágyadt, hangsúlytalan artikuláció,
- az emlékezet, koncentráló képesség, gondolkodási teljesítmény csökkenése,
- felvett póz, cinizmus, nemtörődomség stb.

A lámpalázat - személyenként másféle módon - lehet és le kell küzdeni. Ennek háttere lehet az alapos felkészültség, a fizikai kondíció (frissesség) biztosítása, de nagyon fontos a pszichológiai kondicionálás (lazítás), vagy adott állapot elismerése is.

5. A vokális és verbális elemek: A kommunikáció összetevői között általában együtt említjük a vokális (hang és a verbális (szavak, beszéd) elemeket. A személyiség komplex hatása értelmezés érdekében - talán kissé erőszakoltan - most különválasztjuk ezeket.
 - a) Vokális elemek (a tervezett hatás eléréséhez tudatosan változtathatók). Ide tartozik a hangszín (magasan, mélyen, vagy telten, fedetten, illetve felvetten-fejhangon, vagy öblösen beszélünk), a hangerő (hangosan, csendesen beszélünk, vagy motyogunk, esetleg rikácsolunk), a tagolás (pl. milyen a hanglejtésünk, a hangsúlyunk; itt meg kell jegyezni azt, hogy a hangsúly rendszerint az első szótagon, vagy a mondat legfontosabb szaván van, s azt is, hogy az úgynevezett „éneklés” mindig elkerülendő), a beszédtempó (gyors vagy lassú) ahogy az alkalomnak és szándékunknak megfelelő (itt a hadarásra, az akadozásra és a monotóniára kell elsősorban vigyázni). A vokális elemek között említhetjük meg a szünettel való mesteri bánás fontosságát is (szünetnek lehet intellektuális, kényszer- és hatáskeltő oka is).
 - b) A nyelvi megformálás, a szövegalkotás közben számos - szóváltási, mondat szerkesztési és nyelvtani szabályt kell betartani. Nagyon fontos a közérthetőség (tisztá fogalomalkotás, szakszerű kifejezés stb.), a tömörség (de mindig tudni kell azt, hogy mennyi a kellő mennyiségű információegység), az élénkség (ezt biztosíthatja pl. a kifejezésbeni gazdagság, amivel intellektuális élményt adunk), és a szemléletesség (példák, hasonlatok, jelzők alkalmazása, az emlékezet és a képzelet – képszerű megjelenítéssel való – mozgósítása). Ha tudatosan alkalmazzuk a vokális elemeket, akkor a közlés valóban a hatáskeltés fő kerete lesz. A személyiség hiteles hatá-

sának megtervezésekor nagyon fontos a mondanivaló tartalmi előkészítése (a téma és a mondanivaló eltervezése, az anyaggyűjtés és rendszerezés, a közlemény – üzenet – megformálása stb.). A közlési műfaj (írás, beszéd) megválasztása után, pl. közszereplés, vagy tanítás-nevelés esetén, a mondanivaló előadását nagymértékben hitelesítik a közlés sorrendje, kódolása (a szavak mellett jelek, képek, életszerű megjelenítés) a kontaktus (szerveződés), s a közlő személyiség (hallgatókkal, közleménnyel, önmagával kapcsolatos) attitűdje is.

Korábban már volt szó arról, hogy a személyiség komplex hatásának megtervezéséhez tudni kell azt, hogy nagy szerepe van a másokra hatásban a mondandó és a látvány gondolkodtató adagolásának is. A hallott információk tartósan mintegy 20%-ban maradnak meg, a látottak 30%-ban, a hallott-látott információk 50, a feldolgozottak mintegy 70%-ban. A közlő-ható személyiségnek azt is be kell „kalkulálnia”, hogy a közlési környezet és szituáció, vagy éppen a látható lámpaláz is befolyásolhatja a „produktumot”. Ennek hatására a „vevőnél” befogadott közlemény az eredeti szándéktól és közléstől eltérő elemeket is tartalmazhat. Mindez feltárással, képzéssel tudatosítható és fejleszthető.

Ajánlott irodalom

Dr. Koncz István:

Az önkifejezés gazdagítása. Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola, Budapest, 1992.

Önkifejezési- és kommunikációs készségfejlesztés (egyetemi jegyzet). KLTE, Debrecen, 1994.

Kamaszkapaszkodó. Budapest, 2013.

Sajátos kommunikáció. Budapest, 2006.

Viselkedéskultúra I-II. Hunfalvi, Budapest, 1996.

Sikeres Trénerek Nagy Kézikönyve. FITT IMAGE, Szentendre, 2015.

Sikeres, mert hiteles. Fapados Kiadó, Budapest, 2011.

Dr. Nagy László Bálint

A TEHETSÉGGONDOZÁS ÚTJA BÉKÉS ITALA KONCEPCIÓJÁBAN

Szubjektív emlékek a Gondolatiskoláról

A mentorcsoportom vezetőjeként mintha tizenéves önmagamát láttam volna a diákjaimban. Utólag visszagondolva, számomra Békés Itala Gondolatiskolája jelentett életre szóló élményt, mely mind a mai napig alapjaiban meghatározza a világról és a művészetről való felfogásomat.

Békés Italára mint „mentorra” és a saját tapasztalatomra gondolva még inkább az fogalmazódik bennem, mekkora felelősséget jelent tizenéves gyerekekkel foglalkozni. Ehhez elengedhetetlen a bölcsesség: hiszen életek vannak a kezemben, személyiségek formálódnak, keresik magukat és a legtöbb, amit megadhatok, hogy támpontokat keresve, mindenki a saját tárházából hozza a felszínre, mutassa meg a világnak a benne rejlő értékeket.

Békés Italának zseniális érzéke van ahhoz, hogy kiben-kiben meglássa azt a tehetségterületet, amiben később megtalálhatja önmagát. 14-15 éves kiskamasz voltam akkor, aki a világban nem találtam a helyem – mély benyomást hagyott, hogy Békés Itala akkor meglátta bennem, amivel ma is foglalkozok: megkért, menjek az OSZK Színháztörténeti Tárába és nézzek meg neki darabokat, szerepeket. Tulajdonképpen a tudományos kutatómunkára tanított: betekintést kaphattam így egy gyűjteménybe; olyan művek színházi sűgőpéldányait láttam, amelyek Magyarországon soha nem jelentek meg könyv alakban...

A Gondolatiskola arra tanított, mindenki csak saját maga lehet (és ennek megvalósítása egy életen tartó folyamat): csak arra építkezhet, ami benne van, ami implicit belé van kódolva. „Azt csináltam magamból, amit nem lehetett” – Fernando Pessoa sorainak üzenete a mostani mentorprogramban is előkerült. Akárcsak anno a Gondolatiskolában, most is egy izgalmas együttgondolkodási folyamatban néztük meg ennek konzekvenciáit.

A Gondolatiskola – középiskolásként megélve és mai élettapasztalatom tükrében, utólagos reflexióként – felért egy egyetemi szak elvégzésével. Az alapkoncepció: mindenki tehetséges valamiben, csak meg kell ezt a területet találni. A Gondolatiskola – nagyon helyesen – nem színészképző, hanem arra ösztönzött, csak akkor lehet a világ felé kiállni, ha van valakinek mondanivalója és ezt közvetíteni tudja. A fejlődést pedig nem általánosítva, hanem saját magunkhoz képest kell nézni.

Akkor még nem mentem végig az azóta megtett életútamon, de ma már személyesen is azonosulok Békés Itala *Hogyan lettem senki* c. könyvének üzenetével: az ember akkor lesz valaki, akkor érkezik el minőségi változás az életében, amikor kiszakad az énközpontúságból, amikor eljut oda, hogy senki legyen. Sokszor a világ szemében haszontalan dolgok az igazi értékek – és ehhez, az énközpontúságból kiszakadva a lemondás, a másik ember felé fordulás és a most megélése elengedhetetlen. Még a saját szakmánkat sem tekinthetjük „bálványnak” – amikor erre a pontra elérkezünk, ott kezdődik az alázat:

„Úgy döntöttem, hogy haszontalan leszek! Nem csinálok semmi hasznosat! Csavargok, mint gyermekkoromban! Kószálok, bámészkodom, az egyik moziból ki, a másikba be, tökmagot veszek, pattogatott kukoricát, leülök egy padra az utcán, beszélgetek, „életképeket” gyűjtök, főzök, szeretem, szolgálom a párom, rendezgetem az otthonomat és egyre jobban érzem magam.

Kiderül: AZ ÉLETET JOBBAN SZERETEM, MINT A SZÍNHÁZAT! – élvezettel élek! Otthon, az utcán és mindenütt teljes értékű embernek érzem magam! ... Felfedezem minden bánatom, keserősége, örömöm, minden a javamra válik. Gazdagodom mindattól, ami történik velem, amin keresztülmegyek.” – fogalmazza meg a fordulópontot, a lényegi szemléletváltást Békés Itala a könyvében.

Tizenévesként akkor még nem éltem át, hogy csak úgy lehet megtalálni önmagam, ha elveszítem önmagam. Ezt az utat nekem kell végigjárnom, végigélnem...

A Gondolatiskola az önkifejezésre tanított. Alapkoncepciója, hogy a művészeti ágak kölcsönösen hatnak egymásra és nem lehet önkényesen szétbontani ezeket. A művészet lényege pedig a „láttatás” – csak ennek révén lehet hiteles az önkifejezés.

A Gondolatiskola személyiségformáló hatását sokkal inkább utólag, tágabb perspektívában látom, mint akkor, a folyamatban való résztvevőként.

Természetesen, a Gondolatiskola egy zseniális pedagógiai módszer, nem egyik pillanatról a másikra eredményt hozó „varázsszer”, amelynek esetében a helyes alkalmazás a legfontosabb...

Haraszi Bence

ÖNBIZALOM-ERŐSÍTÉS TESTÉPÍTÉSSEL

Az utóbbi 30 év (fiatalok magabiztosságára vonatkozó) szakirodalmának /Illyés S., Kozéki B., Koncz I., Kovács, Mérei F., Nagy K. P. Soós M., Popper P, Ranschburg J. és mások/ átolvasása után egyértelmű, hogy a fiatalok, különösen a kamaszok kisebbségi érzéssel küzdenek, kicsi a magabiztosságuk, zárkóztak, nagy többségük nem elégedett a testével, testképével. Ennek csökkentésére különféle kompenzációs mechanizmusokat próbálnak ki. Ezek közé tartozik a testépítés is. Kutatásom-melynek alap módszere a kérdőív és tesztek kitöltése- a testépítés önbizalom erősítő lehetőségeivel foglalkozik, mérve az induló és érkező állapotot, az eredményeket kontrollcsoporthoz is viszonyítva.

Kulcsszavak: erő személyiség, énkép-testkép, önbizalom - magabiztosság, zárkóztak, kompenzáció, testépítés és hatása a testre és a pszichikumra, önmegépítés, fittség-érzet, modellhatás, közösségi érzés és individualitás, a túlzás veszélyei.

Bevezetés

A vonatkozó szakirodalom folyamatosan és egyértelműen bizonyítja, hogy a fiatalok több évtizede gondokkal küzdenek: elégedetlenek a testükkel és testképükkel, szoronganak testkeretük látványától (hibáitól), kicsi az önbizalmuk, zárkóztak, bizonytalanok, határozatlanok, sokan nem szeretnek közösségbe menni, keresik a pszichikumukat, önbizalmukat erősítő kompenzációs mechanizmusokat, lehetőségeket.

A személyiségegyensúly megteremtésére vonatkozó önkiigazító módszerek között a testépítést a kutatók eddig nem fedezték fel, vagy az önportré készítés szempontjai között nem szerepelt, pedig kompenzáció miatt is sokan „űzik” azt.

Összességében elmondható, hogy a fiatalok túlnyomó többsége különös bánásmódot igényel olyan tekintetben is, hogy szervezeten kellene segíteni a magabiztosságuk megszerzését. S – mivel saját kompenzációs utakat is kitaposnak, ilyen a fokozott testedzés, testépítés is – érdemes kutatni azokat, így a testépítés határozottság- és magabiztosság-növelő szerepét is.

Mérési módszerek és mérőeszközök

Tesztjeinkkel és kérdőívünkkel, amelyeket kétszer-induláshoz, az edzőterembe járás kezdetén és megismételt 2 hónappal később ugyanazokkal (illetve belőlük 20 fővel) felvéve – 30 edzőterembejáró fiatal értünk el. Emellett kitöltöttük a teszteket kontrollcsoporttal is, 30 fő testépítéssel nem foglalkozó fiatalal.

Kérdőívünk és tesztjeink a következők voltak:

a. Saját készítésű kérdőív:

Kérjük, válaszolj röviden az alábbi kérdésekre, aláhúzással jelöld a választ.

1. Mi motivál arra, hogy legyere az edzőterembe? /több válasz is lehet/

- ☐ haver
- ☐ jobban néznek ki
- ☐ határozottabb legyek
- ☐ fittség utáni vágy

2. Mit ad a testépítés az embernek?

- ☐ szimpla személyiségfejlődést
- ☐ fittség érzést
- ☐ lelki stabilitást

3. Milyen minőségi változást vársz, ill. mi érezhető több hét után?

- ☐ semmi
- ☐ minden téren érezhető
- ☐ nem tudom
- ☐ csak a csajoknál
- ☐ a barátok is jelzik, felnéznek rám

4. A leginkább fejlődő tulajdonságok

- ☐ az önbizalom szintje
- ☐ önfegyelem
- ☐ erő- és fittségérzet
- ☐ koncentráció és realitás képesség
- ☐ oldottság

5. Szociális, kommunikációs készségek fejlődése

- ☐ verbalizmus
- ☐ nonverbális kifejezőkészség
- ☐ segítőkézség
- ☐ empátia
- ☐ modellhatás/ az edzők hatása/

6. Kreativitás

Ha te teremthetnél edzőtermet a jelenlegit mivel egészítenéd ki?

- ☐ aerobics
- ☐ spinning terem
- ☐ uszoda
- ☐ lelki tanácsadás
- ☐ étrendkiegészítő bolt
- ☐ más, mégpedig:.....

7. Milyen nehézségekkel találkozta testépítés közben?

.....
.....
.....
.....

Köszönöm a válaszokat!

b. Az indulási és a későbbi állapot felméréséhez használt tesztek a következők voltak:

1. Testkép teszt
2. Magabiztosság teszt
3. Fittség teszt

Eredmények, kitekintés

Tesztek

A tesztek kérdéseire adott válaszok elemzésének összegző véleménye teljesen azonos a szakirodalmi képpel:

- a testképpel való elégedettség alacsony az induláskor /a 30 fő átlaga: 2,32, 1-5-ig skálán/, az edzések hatására emelkedett/a 30 fő átlaga: 3,42/,
- az önbizalom-magabiztosság skálán az induláskor a legtöbben/

23 fő/ az átlagos-közelít a gyengéhez kategóriába tartoztak, kiemelkedő magabiztosságú 3 fő volt, az érkezéskor viszont többségük/ 19 fő már az átlagos, vagy az átlagos közelít az erőshöz kategóriába tartozott, kiemelkedő 4 fő volt,

- a fittség teszt megismételt kitöltése inkább csökkenést mutatott.

Kérdőív

Az edzőterem látogatásának fő motívumai mind az indulási (10-10), mind az érkezési szinten(8-9)) egyaránt a”jobban nézzek ki” és a „határozottabb legyek”, sokkal kevésbé motiváló tényező.”, a haver követése és a fittség utáni vágy. Csaknem ugyanezt gondolják a kontroll-csoport tagjai is.

Feltételezésünk szerint a testépítésre jelentkezők elsősorban lelki stabilitást /elvárt:16 fő, elért: 16 fő/, a lányoknál számító jó kinézetet / elvárt: 18, elért: 2/, az önbizalom szintjének emelkedését/elvárt: 20, elért: 12/, az empátia erősödését/elvárt: 10,elért: 8/, a fittség érzést/elvárt: 12,elért: 6-erősen csökkent/ és modellhatást/elvárt: 9, elért: 3 várnak az erőfeszítéseikre jutalmul.

Az edzésekre jelentkezők a helyszínen - vágyuk szerinti edzőterem kiegészítésként - inkább spinning termet nyitnának/30-ból 12 fő/, de két hónap után inkább lelki tanácsadásra vágnak/20-ból 15 fő/. A kontroll-csoport tagjai inkább uszodát építenének (14 fő), a lelki tanácsadást nem tartják fontosnak.

Ezek a jellemzők a kontroll-csoport véleményében a következőképpen jelennek meg: a testépítésnek semmi hatása nincs (vagy csak nagyon kicsi van) a lelki stabilitásra, a csajoknál elért sikerekre, az oldottság, s az önfegyelem, a fittségérzet, a koncentráló képesség, s a segítőkészség növekedésében. Szerintük viszont súlyosabb szempont a fittség érzés, a célnélküliség (nem tudom), az önbizalom szintjének a nagyképűségig való emelkedése/ez megegyezik az óhajtott szinttel!/, a nonverbális kifejezőkészség emelkedése és a minden téren érezhető személyiségváltozás.

Ha az alapkérdésre, vagyis arra, hogy vajon kompenzálás keresése és elérése céljából mennek-e sokan a testépítő edzésekre, keressük a választ, akkor az eddigi okfejtés, tények hadrendbe állítása alapján mondhatjuk,

hogy a jelentkezők erőteljes önbizalom emelkedést, biztosabb énprezentációs készségnövekedést, a személyiségük gátlásának oldását és zárkózottságuk csökkenését várják elsősorban erőfeszítéseik jutalmául.

Persze nagyon fontos lenne tovább kutatni például azt, hogy többhavi edzés után miért erősödik meg annyira a lelki tanácsadáson való részvétel igénye? S a többi „furcsaságot” is!

Irodalom

Cavett, Roland. 1997. *Mi mozgatja az embereket?* Budapest: Bagolyvár Kiadó.

Daróczy S.–Koncz István. 2002. *Szocio-pedagógiai analízis és fejlesztő technikák, 1–3.* Szombathely: BDF.

Koncz István. 1996. *Viselkedéskultúra 1–2.* Budapest: Hunfalvi Kiadó.

Gyenge Zsolt. 1983. A „body building” mint megelőzés és rehabilitáció. *Alkohol* 14 (2): 88–90.

Dr. Egri Tímea

ÖNISMERETI, SZEMÉLYISÉGFEJLESZTŐ ÉS AGRESSZIÓKEZELŐ FOGLALKOZÁSOK FIGYELEMHIÁNYOS HIPERAKTIVITÁS ZAVART (ADHD) MUTATÓ TANULÓK KÖRÉBEN

A „Professzorok a pályakezdő fiatalok személyiségének példaértékű innovációra való felkészítéséért” program keretében lehetőség adódott a Vadaskert Általános Iskolában olyan önismereti és személyiségfejlesztő foglalkozások megtartására, amelyek keretében a tanulók még inkább megismerhették önmagukat, a személyiségfejlesztő foglalkozások keretében a páros és kiscsoportos gyakorlatokon keresztül fejlődött a konfliktuskezelő képességük, javulást tapasztaltunk a szociális interakciók és a kommunikáció terén is, valamint az agresszivitás csökkenése is megfigyelhető volt.

A Profi indulás programban ADHD-s tanulók vettek részt. Az ADHD az angol Attention – Deficit Hiperactivity Disorder , azaz figyelemhiányos hiperaktivitás zavar szó rövidítéséből adódó mozaikszó. A diagnózis felállítására két klasszifikációs rendszert alkalmaznak a szakemberek. Az egyik a Betegségek Nemzetközi Osztályozása, azaz a BNO, a másik a Mentális rendellenességek Diagnosztikus és Statisztikai Kézikönyv, a DSM. Mind a DSM-5, mind a BNO 10. klasszifikációs rendszerek szerint a zavar központi tünetei a figyelmetlenség, a hiperaktivitás és az impulzivitás, azonban a két klasszifikációs rendszer között mind a diagnózis felállításában, mind az alcsoportok meghatározásában különbség van (APA, 2013; WHO, 1992). A BNO-10. szigorúbb kritériumrendszer szerint diagnosztizálja az ADHD-t (BNO 10. megnevezése: hiperkinetikus zavart), minimum 10 tünet kell fennállnia a lehetséges 18 tünetből, míg a DSM-5. az 6 tünet fennállását kívánja meg minimálisan a maximális 18 tünetből. További különbség a két jelenleg érvényben levő nagy klasszifikációs rendszer között, hogy a BNO-10. kritérium-

rendszere mindhárom tünetcsoportból (figyelmetlenség + hiperaktivitás + impulzivitás) a meghatároz egy szükséges tünete számát az ADHD diagnózisának felállításához, a DSM-5 szerint az ADHD diagnózisa akkor is felállítható, ha vagy a figyelmetlenség, vagy csak a túlzott aktivitás/impulzivitás tünetcsoportból legalább 6 tünet jelen van. A BNO 10 szerint a tünetek 7 éves kor előtti megjelenése, a DSM-5 szerint 12 éves kor előtti megjelenése szükséges két eltérő élethelyzetben megmutatkozzanak. A diagnosztikai folyamatban fontos a kor szerinti még megfelelő aktivitástól elkülöníteni a hiperaktivitást, hiszen egy-egy fejlődési időszakban a hiperaktivitás tünetei minden gyermekben megfigyelhetők, azonban ADHD esetében a tünetek súlyosak, áthatóak, tartósak (mindkét klasszifikációs rendszer szerint 6 hónap a minimum), és nem stressz teli eseményre alakulnak ki (APA, 2013; Vetró, 2008). Bár a probléma már korai életkortól kezdve fennáll, általában közösségben, azaz óvodában vagy csak az iskolában válik feltűnővé (Selikowitz, 2010). A tünetek tekintetében a figyelemhiányos ADHD-ra jellemző a koncentrációs nehézség. A gyermek gyakran figyelmetlen, pontatlan, nem tud tartósabb és hosszabb ideig koncentrálni egy adott feladatra, különösen, ha a környezetében több inger jelenik meg, ami elvonhatja a figyelmét (Selikowitz, 2010). Ennek ellenére bizonyos helyzetekben, főleg a gyermek által választott helyzetekben előfordulhat, hogy a gyermek figyelme fennmarad, tartós (Wender, 1997).

A kórkép megjelenése fiúknál háromszor gyakoribb, mint a lányoknál (Selikowitz, 2010). Fiúknál főleg a hiperaktivitás és impulzivitás jelenik meg, a lányoknál inkább a figyelemhiányos tünetek a gyakoribbak (Besenyő és Farkas, 2014).

Tehát a figyelemhiányos hiperaktivitás zavar gyermekkorban kezdődő neuropszichiátriai tünetegyüttes. A szindróma vezető tünetei a figyelemzavar és a hiperaktivitás-impulzivitás, amelyek az iskolai, az otthoni, valamint a társas feladatokban, társas kapcsolatokban is egyaránt problémákat okozhatnak, okoznak (Mason, Walker, Wine, Knoper, Tercyak, 2007; Balázs, Keresztény, 2014). Ez a neurobiológiai eredetű zavar (Ettrich & Murphy-Witt, 2014). Háttérben a központi idegrendszer eltérő működése áll. Ezen belül is érintettek a végrehajtó funkciók, a frontális lebeny és a jelátvivő anyagok területe, ahol szintén eltérés ta-

pasztalható. Különböző végrehajtó funkciók meghibásodása különböző tüneteket eredményez, mint például ADHD érintettség esetében a figyelem gyengeséget, feledékenységet, fáradékonyságot, önbizalomhiányt, vagy sokaknál ellenségességet (Selikowitz, 2010). Az önbizalomhiány és az ellenségesség kezelése okán tartottuk fontosnak azt a kísérleti jellegű programot, amit a Vadaskert Általános Iskolában végeztünk.

Az ADHD kezelésében mind a gyógyszeres, mind a nem gyógyszeres terápiák rendelkezésre állnak. Az MTA Cooperative Group (1999) randomizált, kontrollált vizsgálata szerint rövidtávon a gyógyszeres kezelés hatékonysága nagyobb az ADHD központi tüneteire, mint a nem-gyógyszeres terápiáé, azonban a kombinált gyógyszeres és viselkedésterápia bizonyul a leghatékonyabbnak az eredmények alapján. A nem gyógyszeres terapia a pszichoedukációt, mely a szülők, pedagógusok tájékoztatását foglalja magában az ADHD tüneteiről és jellemzőiről, illetve a szülői- és pedagógustréning, a kognitív- viselkedésterápiás módszereket. Iskolában ez utóbbi a leggyakoribb a tanulók körében.

Az ADHD egyik gyakori tünete az impulzivitás. Impulzivitás esetén a viselkedésre jellemző a türelmetlenség, a tettek következményeinek beláthatatlansága (Selikowitz, 2010). Ennek a tünetnek valószínűsíthetően köze lehet az iskolában megjelenő agresszióhoz és az ADHD diagnózissal rendelkező gyermekek esetlegesen megjelenő erőszakosabb viselkedéséhez.

Az agresszivitás és az ADHD komorbitiásának vizsgálatát az 1990-es években kezdték el tanulmányozni., DenBoer és Segal (2004) munkája során az agresszív viselkedéshez kapcsolódó személyiségjegyeket és neuropszichológiai zavarokat tárták fel, míg Simon, Zerinváry és Velkey (2015) vizsgálatában 5-8. osztályos tanulók körében megjelenő iskolai bántalmazást elemeztek.

Egyes kutatások eredményei szerint ADHD diagnózissal rendelkező gyermekek gyakrabban vonódnak be fizikai bántalmazással kapcsolatos bántalmazási helyzetekbe elkövetőként, illetve áldozatként is (Singh, 2011). Ennek oka lehet, hogy a frontális lebeny diszfunkcionális működése befolyásolhatja az agresszív viselkedés megjelenését (Coolidge, DenBoer, & Segal, 2004.).

Esetükben gyakran jellemző, hogy hirtelen dühössé válnak és elveszítik önkontrolljukat. Ezzel a hirtelen kontrollvesztéssel tűnnek ki az iskolában a kortársaik közül (Singh, 2011).

Korábbi kutatási eredmények (Selikowitz, 2010) alapján feltételezhető, hogy az ADHD, mint neuropszichiátriai tünetegyüttes negatívan befolyásolja az agresszió megjelenési formáit nagyfokú komorbiditást mutatva.

Az ADHD-s tanulók körében magasabb a Buss-Perry Agresszió Kérdőív segítségével mérhető vonásagresszió valamennyi típusának - düh, verbális agresszió, fizikai agresszió, hosztilitás - előfordulási gyakorisága, mint a korban és nemben illesztett kontroll csoport esetében. Mind ezen okok miatt az ADHD-s tanulók körében feltételezhetően gyakoribb a kortárskapcsolati problémák előfordulása.

Az agressziómérés egyik legelterjedtebb mérőeszköze a Buss-Perry Agresszió Kérdőív (AQ), mely ötfokozatú kategoriális, Likert-formátumú értékelésen alapul, mely 29 tételt tartalmaz, ezek 1-től („egyáltalán nem jellemző rám”) 5-ig („nagyon jellemző rám”) értékelhetők. Kifejlesztésének alapját a Buss-Durkee Hosztilitás kérdőíve jelentette (Buss, Durke, 1957), melyet jelenlegi formájára Buss és Perry (1992) dolgozott át. A kérdőív a személyiség erőszakos vonásainak a feltérképezésére szolgál, mely négy alszállán méri az agressziót: Fizikai Agressziót, Verbális Agressziót, Dühöt (az agresszív viselkedés affektív vagy érzelmi komponenseit) és a Hosztilitást (az agresszív viselkedés kognitív komponenseit). A kérdőívet a szakirodalomban általában felnőtt populációk vonásagressziójának a mérésére használják, de az utóbbi években a serdülők és gyermekek mintáin is kipróbálták (Ongen, 2010; Ang, 2007).

Az alszállák pontszámainak összesítésével állapítható meg a vonásagresszió mértéke. A magasabb skálaértékek nagyobb fokú agresszivitást jelölnek. A kérdőív megbízhatóságát és validitását több tanulmány bizonyította (Archer, 2006; Gerevich, Bácskai, Czobor, 2007).

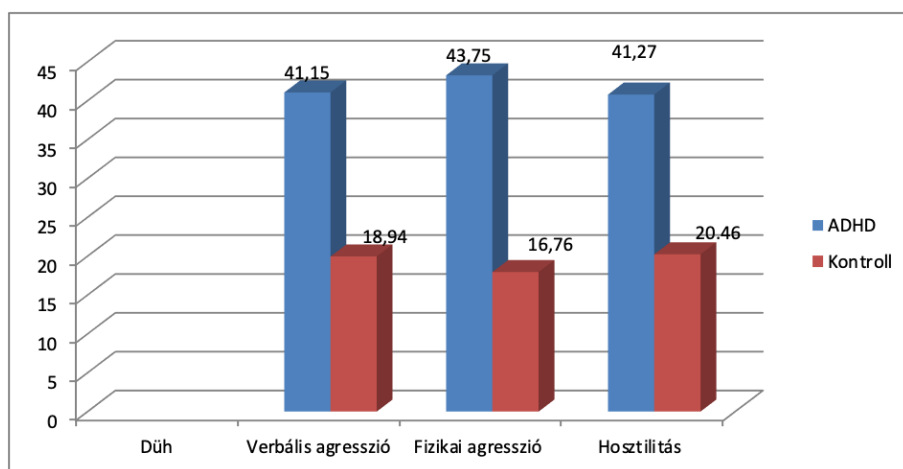
Az önimsereti, személyiségfejlesztő és agressziókezelő foglalkozádok a Profi Indulás program keretében valósultak meg a 8. osztályos tanulók körében önkéntes alpon. A kiválasztott tanulók szülei írásban kerültek értesítésre az osztályfőnök segítségével. A szülők beleegyezését kértük a tanulók részvételéhez. A vizsgálatba bevont tanulók, szüleik tájékoz-

tatva lettek a program céljáról, módjáról, időtartamáról. A kontroll csoport tagjai kor és nem alapján illesztett 8. évfolyamos tanulók, akik nem vettek részt a program nyújtotta foglalkozásokon, azonban online formában kitöltötték azon mérőeszközöket, amelyeket a Vadaskert Iskola tanulói. A Vadaskert Általános Iskola azon pszichés problémával küzdő gyermekek általános iskolai nevelését, oktatását, gyógypedagógiai ellátását végzi, akik beilleszkedési, magatartási és/vagy tanulási zavar következtében nem tudnak a többségi iskolarendszerben maradni.

Feltételezésünk szerint az ADHD-s tanulók körében a verbális agresszió, a fizikai agresszió és a hosztilitás területén is súlyosabb mértékű agresszióval találkozhatunk, mint a tipikus fejlődésmenetű tanulók esetében.

A hipotézis elemzéséhez a Buss – Perry Agresszió Kérdőív alskáláinak eredményeit használtam fel.

1. ábra: Az agresszió fajtáinak megjelenése

Az összesített pontszám vizsgálatának esetében független minták egyszempontos összehasonlítását követően a normalitás sérülése miatt sztochasztikus homogenitás vizsgálatára került sor. A rangszórás-homogenitás nem sérült, így Mann-Whitney-próbát alkalmaztunk. Ez szignifikáns eltérést jelzett ($Z=-5,31$, $p=0.000^{***}$). A fenti eredmény

miatt indokolt a két csoport rangátlagát összehasonlítani. A második csoportban magasabb átlagpontszámokat kapunk, így elmondhatjuk, hogy a két csoport között szignifikáns különbség van – a második csoport, azaz az ADHD-s tanulók javára, amely az agresszivitás gyakoribb megnyilvánulásaira utal.

A verbális agresszió esetében a sérült normalitás miatt (1. táblázat) sztochasztikus homogenitás vizsgálatot végeztünk.

1. táblázat: Verbális agresszivitásra vonatkozó alapstatisztikai adatok

Csoport	Esetek	Átlag	Szórás	Min.	Max	Ferdeség	Csúcsosság
1	10	0,847	0,493	0,400	2,200	0,816+	1,040
2	10	1,840	0,765	0,600	3,500	0,430	-0,587

A rangszórás-homogenitás nem sérült, így a Mann-Whitney-próba alkalmazható. Eredménye alapján $Z=-4,714$ ($p=0,000$)***. Eredménye szintén szignifikáns különbséget jelez, a rangátlagok szintén a második csoportban a legmagasabbak, azaz az ADHD-s gyermekekre a verbális agresszivitás gyakrabban jellemző, mint a diagnózissal nem rendelkező gyermekek esetében.

A hosztilitás, azaz ellenségességre való hajlam az eredmények alapján szintén az ADHD-s tanulók körében magasabb, szignifikáns eltérést jeleznek az eredmények. A normalitás sérülése miatt, amit a 2. számú tábla jelez-, sztochasztikus homogenitást vizsgáltunk.

2. táblázat: Hosztilitásra vonatkozó alapstatisztikai adatok

Csoport	Esetek	Átlag	Szórás	Min.	Max	Ferdeség	Csúcsosság
1	10	0,740	0,371	0	1,600	0,200	-0,391
2	10	1,578	0,794	0,800	3,400	0,778*	-0,388

A Mann-Withney-próba eredménye alapján: $Z=-4,530$ ($p=0,000$)*** kimutatható a szignifikáns különbség. A rangátlagok tekintetében az ADHD-s tanulók 40,78 átlagpontot értek el, míg a kontroll csoport 20,22 rangátlagot. A fizikai agresszió esetében a normalitás sérült, így sztochasztikus homogenitást vizsgáltunk.

3. táblázat: Fizikai agresszivitásra vonatkozó alapstatisztikai adatok

Csoport	Esetek	Átlag	Szórás	Min.	Max	Ferdeség	Csúcsosság
1	10	0,249	0,277	0	0,790	0894*	-0,609
2	10	1,405	1,402	0,125	0,577	0,573	-0,567

A rangszórás-homogenitás ismét szignifikáns eltérést jelzett a Mann-Whitney-próba eredménye alapján ($Z=-5,697$ ($p=0,000$ ***)). Ismét az ADHD-s csoport rangátlaga, amely szignifikánsan magasabb, azaz esetükben gyakrabban fordul elő a fizikai bántalmazás.

Tehát a hipotézis minden agressziótípus szerint igaznak bizonyult, mivel szignifikáns eltérés volt tapasztalható a bántalmazási formák alkalmazásának gyakorisága kapcsán. Ezért fontos az ADHD-s tanulóira való külön odafigyelés, a minél korábbi prevenciós tevékenység és a Profi indulás programhoz hasonló kezdeményezések beépítése a mindennapi pedagógiai munkába.

Korábbi kutatási eredményekre alapozva feltételezhető volt, hogy az ADHD, mint neuropszichiátriai tünetegyüttes negatívan befolyásolja az agresszió megjelenési formáit, valamint a kortárskapcsolati problémák is inkább jellemzik ezt a tanulói csoportot, mint a tipikus fejlődésmenetű kontroll csoportját.

Bebizonyosodott, hogy az ADHD-s tanulók körében magasabb a Buss-Perry Agresszió Kérdőív segítségével mérhető vonásagresszió valamennyi típusának - verbális agresszió, fizikai agresszió, hosztilitás - előfordulási gyakorisága, mint a korban és nemben illesztett kontroll csoport esetében.

Az eredmények alapján megállapítható, hogy a vizsgált ADHD-s tanulók körében tapasztalt problémák felett nem hunyhatunk szemet, minél korábbi beavatkozás és prevenciós lehetőségek biztosítására van szükség, mely lehetőségeket leginkább a jól képzett, a problémára felkészült pedagógusok és segítő szakemberek tudják megadni. Ehhez szükséges lenne a területen szerzett tapasztalatok összesítését követően egy jól működő, hatékony segítségnyújtást biztosító továbbképzés kialakítása, melynek előzetes pilot eredményeit a jelenlegi kis létszámú kísérleti jellegű foglalkozás is bizonyít.

Irodalom

- American Psychiatric Association (2013) Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, 5th edition (DSM-5), Washington D.C.
- Ang, P. R. (2007). Factor structure of the 12 – item aggression questionnaire: Further evidence from Asian adolescent samples. *Journal of Adolescence*. 30.(4), 671–685.
- Archer, J., Cote, S. (2005). Sex differences in aggressive behavior. In: Tremblay, R. E., Hartup, W. W., Archer, J. (Eds.) (2005): *Developmental origins of aggression*. Guilford Press, New York. 425–443.
- Balázs, J., Keresztény, A. (2014). Subthreshold attention deficit hyperactivity in children and adolescents: a systematic review. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 23(6), 393–408.
- Besenyő M. & Farkas M. (2014). ADHD – Hiperkinetikus figyelemzavar (Attention Deficit with Hyperactivity Disorder). In Vikár A., Vikár Gy., és Székács E. (szerk.) *Dinamikus gyermekpszichiátria*, Medicina Könyvkiadó Zrt. Budapest. 315–345.
- Buss, A. H. & Perry, M. (1992). The Aggression Questionnaire. *Journal of Personality and Social Psychology*, 63(3), 452–459.
- Coolidge, F., DenBoer, J., & Segal, D. (2004). Personality and neuropsychological correlates of bullying behavior. *Personality and individual differences*, (36), 1559–1569.
- Ettrich, C. és Murphy-Witt, M. (2014). *A hiperaktív, figyelemhiányos gyerek*. Móra Könyvkiadó, Budapest.
- Gerevich, J., Bácskai, E., Czobor P. (2007). The generalizability of the Buss-Perry Aggression Questionnaire. *International Journal of Methods in Psychiatric Research*, 16(3) 124–136.
- Mason, M., Walker, L., Wine, L., Knoper, T, Tercyak, K. (2007). Child and adolescent tobacco and substance use within the context of ADHD: implications for prevention and treatment. *Journal of Clinical Psychology in Medical Settings*, 14(3), 227–237.
- Ongen, De. (2010). The Relationships Between Adaptive and Maladaptive Perfectionism and Aggression Among Turkish Adolescents. *Australian Journal of Guidance and Counselling*, 49(1), 99–108.
- The MTA Cooperative Group. (1999). A 14-Month Randomized Clinical

- cal Trial of Treatment Strategies for Attention-Deficit/Hyperactivity Disorder. Archives of General Psychiatry, 56(12):1073–1086.
- Selikowitz, M. (2010). ADHD a hiperaktivitás-figyelemzavar tünetegyüttes. Geobook Hungary Kiadó, Szentendre
- Simon D., Zerinváry B., és Velkey G. (2015). Az iskolai bántalmazás megjelenése az 5-8. évfolyamos diákok körében: jelenségek és magyarázatok a normál és alternatív tantervű iskolákban. Budapest: Oktatókutató és Fejlesztő Intézet. Letöltés helye: http://iskon.opkm.hu/admin/upload/Osszegzo_tanulmany.pdf. Letöltése ideje: 2017.02.23.
- Singh, I. (2011). A disorder of anger and aggression: Children's perspectives on attention deficit/hyperactivity disorder in the UK. Social Science & Medicine, (73), 889–896.
- Vetró Á. (2008) Gyermek- és ifjúságpszichiátria. Medicina Kiadó, Budapest
- Wender, P. (1997). A hiperaktív gyermek, serdülő és felnőtt. Medicina Könyvkiadó Rt., Budapest
- World Health Organization. (1992). International Statistical Classification of Diseases, 10th Revision. Geneva: World Health Organization

Péter Psenak–Káčer Ján

EGYETEMI VÉGZETTSÉG SZEREPE A MUNKAERŐ KIVÁLASZTÁSÁBAN (SZOVÁKIA)

Bevezetés

A tudásalapú gazdaság az egyik leghatékonyabb módja annak, hogy egy ország erőteljes versenykörnyezetben is előre haladjon. Általánosságban elmondható, hogy az ország fejlődéséhez hozzátartoznak a jó minőségű emberi erőforrások, amelyeket mint hatékony, rugalmas, megfelelően képzett, szakmailag kreatív és hozzáférhető munkaerőként értelmezünk. Szlovákiában az elmúlt évtizedben nagy mennyiségben nőtt az egyetemi végzettséggel rendelkező emberek száma. A középiskolákat végzett diákok nagy elvárásokkal folytatják tovább tanulmányaikat, abban bízva, hogy jobb munkahely, gyorsabb karriernövekedés várja őket az egyetem elvégzése után.

Sajnos, a fiatalok többnyire a kevésbé igényes tudományok, a pedagógia, az andragógia, a szociális munka, illetve a rangos jog, orvostudomány irányokban szeretnének tovább tanulni. Az igényesebb tudományok tanulmányozása, mint a matematika, a fizika, a kémia, az elektrotechnika minimális jelentőséggel bír. Ezért napjainkban az ilyen jellegű diplomások után a munkaerőpiacon nagy a kereslet.

Jelenleg a tanulási lehetőségek szinte korlátlanok. Szlovákiában jelenleg 35 főiskolai intézmény működik, ebből három állami, 20 nyilvános (17 egyetem, 3 főiskola) és 12 magán főiskola. A szlovák körülmények között nem különböztetik meg a felsőoktatási programokat, amelyek elsősorban a gyakorlatra koncentrálnak, azoktól, amelyek a magasabb tudományos-kutatási szintre összpontosítanak. Pedig a gyakorlatban közismert az a tény, hogy az egyetemek színvonala hatással van a közvéleményre az ott végzett diákok értékelésénél, ezért a diákok az egyetem kiválasztásakor sokszor ezt a tényt is számításba veszik. Ha már a diákok, akik főiskolán szeretnének tovább tanulni, kiválasztották

a számukra megfelelő szakterületet, szakirányt, amellyel a jövőben foglalkozni szeretnének, meg kell találniuk a megfelelő egyetemet is. Mi alapján válasszon a diák egyetemet, ha már megtalálta a számára megfelelő területet magának? Szerintünk egy lehetséges válasz a kérdésre az egyetem elvégzése utáni lehetőségekben is rejtőzhet.

A kutatás célja és hipotézisállítás

Az elmondottak alapján felmerül a kérdés, megalapozottak-e ezek a feltevések. Kutatásunk arra irányul, hogy megtudjuk figyelnek-e a munkaadók a munkaerő kiválasztásánál az egyén egyetemi végzettségére, vagyis előnyben részesítik-e azt a munkavállalót azzal szemben, aki ugyanolyan végzettséggel rendelkezik csak más egyetemről.

A vizsgálatunk során az informatika szakterületére koncentráltunk, vagyis olyan munkavállalók elhelyezkedésének eredményességét figyeltük, akik a végzettségüket különböző egyetemeken, de valamelyik informatika ágazatában szerezték. A kutatáshoz szükséges felméréseket Szlovákia különböző egyetemein végeztük. Az adatokat a frissen végzett mérnökök vagy még tanuló diákok álláskeresési eredményeiről szereztük. Segítségükkel azt szeretné felmérni, mennyit számít a fiatal diplomások munkaerő-piaci sikerességében az a tény, hogy melyik intézményben szerezték diplomájukat.

A feltevésünket hipotézisként a következőképpen fogalmaztuk meg:

H1: Előnyben részesítik-e Szlovákiában a munkaadók azt a munkavállalót, aki egy jobb minősítéssel rendelkező egyetemen szerzett végzettséget azzal szemben, aki ugyanolyan típusú végzettséggel rendelkezik csak másik gyengébb minősítésű egyetemről.

A felhasznált statisztikai eljárások

Kutatásunk statisztikai klasszifikáció segítségével igyekszik felmérni és bizonyítani vagy cáfolni a felvetett hipotézist. Az eredmények kimutatásához különböző statisztikai számításokat alkalmaztunk.

Az adatok statisztikai kiértékelésére több fajta módszer létezik. Mi az eddig folytatott statisztikai kutatások során szerzett tudásunk és gyakor-

lati ismereteink és tapasztalataink alapján a következőket használtuk ki:

- egyszerű lineáris regresszió,
- robusztus regresszió.

A regressziós analízisek azt mutatják, van e két változó között összefüggés és azt is mennyire változtatja meg az egyik független változó egy egységnyi változása a függő változót.

Az egyszerű lineáris regresszió rövid leírása

Az egyszerű lineáris regresszió képlete: $Y = b_0 + b_1 x_1$

ahol Y függő változó b_0 konstans

X_1 független változó b_1 regressziós koefficiens (együttható)

A független változó lehet folyamatos és nominális a függő pedig mindig folyamatos.

Az egyszerű lineáris regresszió eljárással a független változók olyan lineáris kombinációját keressük, amelynél a függő változót a legkisebb négyzetes hibával lehet megközelíteni. A modell kiértékelésére a determinációs együtthatót (R^2) használjuk, amely azt mutatja, hogy az adott független változók hány százalékban határozzák meg a függő változót. Ha az R^2 értéke 1 - akkor teljes mértékben, ha 0 - akkor egyáltalán nem, ha pedig 0,5 - akkor erősen. [1]

Ez az eljárás csak lineáris hatást tud kimutatni, de nagy mennyiségű adatokon is működik, gyorsan elkészíthető és kimutatja mennyire hat a független változó a függő változóra. A lineáris regresszió a függő változó átlagát veszi figyelembe, ezért az extrém értékek kihatnak a pontosságára.

Kutatásunk során a lineáris regressziót használtuk elsőként és a megkapott eredmények alapján választottuk ki a következő modellt.

A robusztus regresszió rövid leírása

Ha egy statisztikai becslés vagy eljárás hasznos információkkal szolgál, még akkor is, ha a becslési módszer indokolásához használt feltételezések némelyike nem alkalmazható, akkor robusztusnak minősül. [1]

A robusztus regresszió kiküszöböli a lineáris modell némely hibáját, például nem növekedik a hibája, ha a bemenő adathalmaz extrém

értékek is tartalmaz. Viszont a modellt úgy kell beállítani, hogy ezek az értékek kisebb vagy semmilyen hatást gyakoroljanak a változóra. A robusztus regresszió a becsléseket egy adott objektumfunkció minimalizálásával határozza meg.¹

Mivel a vizsgált adathalmaz több extrém értéket is tartalmaz, statisztikai számításainkhoz, a lineáris regresszió mellé, a robusztus regresszió alkalmazása bizonyult megfelelőnek.

Akaike információs kritérium

Ha a kutatáshoz több modellt hozunk létre, fontos lépés a legjobb modell kiválasztása. Erre a célra használtuk az Akaike információs kritériumot (AIC –Akaike Information Criterion). A módszert Hirotugu Akaike japán statisztikus 1973-ban fejlesztett ki, azzal a céllal, hogy több modellt tudjon összehasonlítani egymással.

Akaike kimutatta, hogy a „legjobb” modell kiválasztását az AIC - pontszám határozza meg². A regressziónál alkalmazott leggyakoribb formája a következő:

$$AIC = \frac{SSE}{n} \exp\left(\frac{2k}{n}\right) \rightarrow \min$$

ahol	k	szabadságfok
	SSE	a négyzetek hibáinak összege,
	n	megfigyelések száma

A kritérium magyarázataként az adatainkhoz függő példát mutatunk be. Ha azt szeretnénk megtudni hányszor néztek meg a vállalkozók egy életrajzot a weboldalon, akkor változónak vehetők az életrajzban szereplő adatok, mint pld. az életkor, az elvégzett egyetem, az elért egyetemi titulus, vagy a feltüntetett képességek. Az adatokon regressziós egyenleteket lehet futtatni, amelyek magukba foglalják az egyes változókat, vagy azok kombinációit. Még ha ki is választjuk a nekünk megfelelő változót, ill. változókat, az adatokon akkor is többféle regressziót futtathatunk le.

Amint már említettük, a helyes modell kiválasztása fontos, mivel a modell alábecsülése (ang. underfitted) nem feltétlenül tartalmazza a

1 <http://users.stat.umn.edu/~sandy/courses/8053/handouts/robust.pdf>

2 <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2212977414000064>

függő változó változásának valódi természetét, míg a túlzottan pontos (ang. overfitted) modell elveszíti az általánosságát. Az AIC módot add arra, hogy „kihalásszuk” a legjobb modellt és azt tovább elemezzük.

Adatok elemzése

Kutatásunk adatait a profesia.sk weboldal szolgáltatta. Ezen a weboldalon olyan személyek helyezik el az életrajzukat, akik munkahelyet keresnek. Az életrajzok alapján a munkaadók felkínálhatják szabad munkahelyüket az általuk kiválasztott személyeknek, így nem a munkaerő választja ki a munkáltatóját, hanem a munkaadók válogatnak munkaerőt.

A kutatáshoz 5 269 életrajz adatait használtuk fel. A felhasznált adatbázisból két változót vettünk ki a modellek létrehozásához:

- Egyetem - melyik egyetemen végzett, ill. még tanul a munkakereső. Ez a független változó, amely faktorváltozó, kódolása 0 vagy 1 (ún. Dummy Variables). A kódolást az R-studio automatikusan végzi.
- Megtekintések száma - az életrajzokra való kattintások számát mutatja meg. A modelljeinkben ez a függő változó.

A vizsgálatok eredményei

Az adatokat először egy egyszerű leíró analízissel mélyebben elemeztük. A modellezésre az R Studio és a Spyder programok speciális alkalmazásokat használtuk. A táblázatok az R-Studio eredményei alapján készültek.

Leíró statisztikák

Az 1. táblázatban feltüntetett leíró statisztika eredményei alapján elmondható, hogy hat egyetem lett felhasználva, mint bemeneti adat a modellezéshez.

A felhasznált adatokban 16 egyetem szerepelt, de közöttük voltak olyanok, amelyek kis számban jelentek meg. Ezért azokat az egyeteme-

ket, amelyek kevesebb mint 350 munkakeresőnél jelentek meg, egy Többi kategóriába soroltunk. Ebbe a kategóriába 11 egyetem került. Legtöbb életrajzban a Szlovák Műszaki Egyetem Pozsony (STU) szerepelt - 1864, ami majdnem kétszerese a mögötte levő második Kassai Műszaki Egyetemnek. Fontos információ a kutatásunkhoz továbbá az, hogy csak olyan egyetemek jutottak be az adathalmazba, ahol informatikus képzés is folyik. Bár a szakot magát már nem használtuk tovább fel az analízisben, de az alapján választottuk ki a kutatási mintát, így abban csak informatikával kapcsolatos szakok találhatók (például a Comenius Egyetem jogi szaka nem jutott be az adatok közé, de az informatikai menedzser szak igen).

1. táblázat: Leíró statisztika eredményei

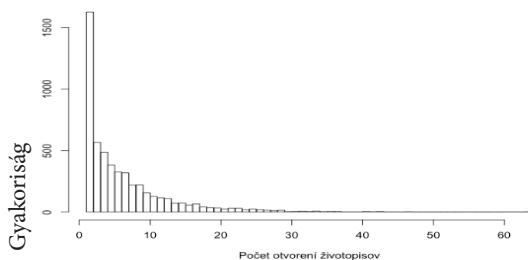
Egyetem	Mennyiség	Megtételek száma
Ekonomická univerzita / Ökonómiai Egyetem (EU)	439	Min: 1.000
Többi (11 egyetem)	895	1. kvartilis: 2.000
Slovenská technická univerzita / Szlovák Műszaki Egyetem Pozsony	1864	Medián: 4.000
Technická univerzita v Košiciach / Kassai Műszaki Egyetem (TUKE)	964	Átlag: 6.553
Univerzita Komenského / Comenius Egyetem Pozsony (UK)	396	3. kvartilis: 9.000
Žilinská univerzita / Zsolnai Egyetem (ZU)	711	Max: 64.000

A válogatásnak megfelelően a felhasznált és vizsgált adatok eredményei csak a még jelenleg is informatikai szakos diákokra és az informatikával kapcsolatos végzettségű munkakeresőkre vonatkoznak.

A modellezésben használt másik változó az életrajzok megnyitásának mennyisége, akkor változik, ha rá lett kattintva az életrajzra. Így minden kattintás után emelkedik. Az 1. b) táblázatban látható, hogy a minimum értéke az 1 (legtöbb esetben fordult elő) a maximum pedig 64. A maximum és a 3. kvartilis között nagyon nagy a különbség, ami arra is utal,

hogy az adathalmaz extrém értékek is tartalmaz. Ezekkel nem fogunk foglalkozni, mivel nagyon kevés van belőlük, ezért a modellezésnél kicsi a hatásuk. Ha a továbbiakban szükség lenne a modell pontosítására, akkor robusztus regressziót fogunk használni.

1. ábra: Az életrajzok megnyitási mennyiségének hisztogramja

Az életrajzok megnyitásának mennyisége

Az 1. ábrán látható, hogy a legtöbb megnyitás az 1-20 közti intervallumban található, tehát az átlag és a medián közötti különbséget nem az extrém értékek hozták létre, hanem inkább a 7-10 közötti értékek. Figyelembe véve azt, hogy a lineáris regresszió az átlag értéket, a robusztus regresszió pedig a medián értéket veszi figyelembe, majd elvállik, melyik modellezi jobban az adathalmazunkat.

Lineáris regresszió

A faktorváltozók használatánál fontos lépés a referenciaváltozó megválasztása. A regresszió során a modell a faktorváltozókat a már említett „dummy” változókra alakítja át, vagyis nem vehetnek fel más értékeket, mint 0 és 1. A multikollinearitás megelőzése miatt az egyik változót ki kell törölni a modellből, ezáltal bekerül a b_0 konstansba. Megadhatjuk melyik változót töröljük, ezáltal a modell értelmezhetősége megnő.

A választásunknál segített egy 2015-ben elkészült ARRA³ (Akadémiká rankingová a ratingová agentúra) általi értékelés. Az ARRA 11. publi-

3 http://www.arra.sk/sites/arra.sk/files/file/ARRA_Sprava_2015.pdf;
<https://eduworld.sk/cd/zuzana-granska/1733/najnovsie-hodnotenie-fakult-slovenskych-vysokych-skol--rebricke-fakult>

kált felmérésének eredményeit használtuk, ahol 112 egyetemi kart (104 nyilvános egyetemi és 8 magán főiskolai kar) hasonlítottak össze, 11 szakcsoportra osztva.

Mi csak a technikai egyetemeket tartalmazó csoportot vettük figyelembe az adataink miatt, és közülük az első helyen végzet Szlovák Műszaki Egyetemet választottuk referenciaértéknek.

Miután megválasztottuk a referencia egyetemet, következhet a regresszió számítás. Az adatokat felosztottuk tréning és teszt szettre. A tréning szettben az adatok 80%-ka, azaz 4 214 adat található, a teszt szett a maradék 20%-kot, azaz 1 055 adatot tartalmaz. Szerintünk ez a felosztás megfelelő a legjobb modell tesztelésére.

2. táblázat: A lineáris regresszió eredményei

a)

Maradványértékek:	Min	1. kvartilis	Medián	3. kvartilis	Max
	-6.86	-4.30	-2.05	2.07	58.07

b)

Koefficiensek:	Becslés	Std. hiba	t-érték	p-érték
Korrektíós tényező*	7.304	0.151	5. 48,2	<2e ⁻¹⁶ ***
EU	-0.427	0.347	-1.23	0.22
Többi	-1.984	0.266	-7.47	9.6e ⁻¹⁴ ***
TUKE	-1.371	0.259	-5.29	1.3e ⁻⁷ ***
UK	0.552	0.362	1.53	0.13
ZU	-1.253	0.288	-4.35	1.4e ⁻⁵ ***

c)

Standard hiba	6.45, 4 209 szabadságfoknál
R ²	0.0161
Beállított R ²	0.0152
F statisztika	17.2, ami 5 és 4 209 szabadságfoknál
p érték	<2e ⁻¹⁶
Szignifikancia kódolása: 0 '***' 0.001 '**' 0.01 '*' 0.05 '.' 0.1 ' ' 1	

*Korrektíós tényező (Intercept) - az alapadatok összegének négyzete osztva az adatok számával.

A modell maradványértékei (ang. residuals) azok a távolságok, amelyekre a valódi értékek vannak a modell által létrehozott értékektől. Az ideális eset az, ha az értékek szimmetrikusan vannak elosztva a nulla érték körül. A mi esetünkben ez nincs így, mivel a minimális érték -6,86 a maximális pedig 58,07. A medián érték is negatív (-2,05), ami azt jelenti, hogy a regresszió általi értékek némelyik esetben nagyon távol voltak az igazi értékektől, azaz a megnyitások számától.

Következő lépésünkben a koefficienseket vizsgáljuk. Minden koefficiens egyenként lesz tesztelve arra, hogy az értéke nem nulla, azaz hatással van a modellünkre. Statisztikai leírása a következő:

$$H_0: b_0 = 0 \text{ vagy } H_A: b_0 \neq 0$$

$$H_0: b_1 = 0 \text{ vagy } H_A: b_1 \neq 0$$

A 2. táblázatban lévő koefficiensek segítségével kideríthetjük, melyik fontos a modellünk számára.

A korrekciós tényező értéke a konstans a regressziós egyenletünkben. A becslült értéke magasabb, mint az átlag (7,304). Ebben az értékben van a referencia egyetemünk is, a Szlovák Műszaki Egyetem. A standard hibája elég alacsony és a t-érték, úgy ahogy a p-érték is azt mutatja, hogy a konstans szignifikáns a modellben.

Az egyszerűbb analízis elérése érdekében, a továbbiakban csak a p-értéket fogjuk figyelembe venni. Az R studio érdekessége a szignifikancia kódolása is, amivel egyszerűen felmérhető, melyik érték milyen nagy hatással van a modellre.

Nagyon érdekes eredménynek bizonyult számunkra az, hogy a negatív számot mutató egyetemek (Kassai Műszaki Egyetem, Zsolnai Egyetem, Többi, azaz a 11 további egyetem) is szignifikáns a modellben. Ez a tény bizonyítja azt, hogy mind alacsonyabb számú megtekintést kap, mint a referencia egyetemünk.

Csak egyetlen egyetemnek (Comenius Egyetem) pozitív a megtekintések száma a referencia egyetemhez képest, de mivel a különbsége statisztikailag nem tér el a nullától, a koefficiens a modellünk számára nem szignifikáns. Úgyszintén nem szignifikáns az Ökonómiai Egyetem sem.

A standard hiba a lineáris regresszió minőségének a mértéke. Elvileg elmondható, hogy minden lineáris modell tartalmaz egy bizonyos hibát már a feltételezéseiben is. Ennek a hibának a jelenléte miatt nem tudjuk

pontosan „megjósolni”, hogy a függő változónak milyen értéke lesz a független változó értékei alapján. Gyakorlatilag a standard hiba a valós értékektől való regressziós értékek eltérésének átlaga. A mi esetünkben ez a 4 209 szabadságfoknál egyenlő 6,45.

A megtekintések számának átlagértéke alapján (6,53) elmondhatjuk, hogy a modell 98,7% eltér a valóságtól és nem valós értéket talál. Ez azt mutatja, hogy új értékek modellezésénél nem megfelelő számunkra az egyszerű lineáris regresszió modellünk.

Hasonlóan alacsony értékeket ért el, mint az R^2 , úgy a beállított (ang. adjust) R^2 is. Az érték mindkét esetben alacsonyabb, mint 0,02. Az R^2 érték kiszámításának logikája alapján elmondhatjuk, hogy modellünk csak kevés százalékkal jobb, mint az életrajzok megtekintésének számának az átlagon alapuló becslése.

ANOVA teszt a lineáris regresszióhoz

További analízisnek vetettük alá a modellünket és ANOVA tesztel próbáltuk megfigyelni a teljes modellünk szignifikanciáját. Az ANOVA teszt használatának, a leírt aggregált egyszerű lineáris regresszió végeredmények ellenőrzésére, több oka is van. Először is, ha egy faktoros változónak több mint két faktora van, nehéz értelmezni az összegző kimenetet. Annak ellenére, hogy összehasonlítja a faktorváltozók különböző szintjeit a referenciaszinttel, nem adja meg a kapott aggregált faktor tesztet.

A 3. táblázat bemutatja az egyetemek teljesítményét, mint egyik tényezőt, és annak hatását a négyzetösszeghez. Ezek kívül, az ANOVA lehetővé teszi a független és a függő változók közötti lehetséges kapcsolatokra vonatkozó információk mélyebb vizsgálatát. Ugyanez a kapcsolat az aggregált kimeneten egy egyszerű t teszt értékeléssel is ellenőrizhető, amely azonban nem foglalkozik a faktorváltozók egészével.

Az 3. táblázatból kiolvasható, hogy az egyetem csak 3 681 egységet elemez az összes 228 451 négyzetösszeg pontból. Továbbá láthatjuk, hogy ennek ellenére a faktor egészében szignifikáns, és mivel csak egy egyszerű lineáris regresszióról van szó, az egész modell is ezáltal szignifikánsnak tekinthető. Ezt a szignifikanciát a p-érték is kimutatja.

3. táblázat: Az ANOVA teszt eredményei

Koefficiens	Szabadságfok	Négyzetösszegek	Négyzetek átlaga	F-érték	P-érték
Egyetemek	5	3 681	736	17,2	$<2e^{-16}^{**}$
Rezíduum	4 209	224 770	43		

Robusztus modell

A robusztus regressziót, mint az egyszerű lineáris regresszió alternatíváját használtuk. Míg a lineáris regresszió a legkisebb négyzetek modelljén keresztül dolgozik, addig a robusztus regresszió alapja a Huber féle M-estimator. Ezt azért használtuk, mert az adataink extrém értékeket is tartalmaztak. A robusztus regressziót is fel lehet használni a befolyásoló paraméterek kimutatására, ezért a munkánk záró modelljének választottuk.

4. táblázat: A robusztus regresszió eredményei

a)

Maradványértékek:	Min	1. kvartilis	Medián	3. kvartilis	Max
	-4.232	-2.375	-0.143	3.857	59.625

b)

Koefficiensek:	Becslés	Std. hiba	t-érték	p-érték
Korrekciós tényező*	5.143	0.128	40.03	$<2e^{-16}^{***}$
EU	0.088	0.239	0.37	0.71
Többi	-1.083	0.158	-6.84	$9.0e^{-12}^{***}$
TUKE	-0.767	0.164	-4.66	$3.3e^{-6}^{***}$
UK	-0.235	0.258	-0.91	0.36
ZU	-0.794	0.175	-4.52	$6.3e^{-6}^{***}$

c)

Robusztus standard hiba	3.49 4209 szabadságfoknál
R ²	0.0142,
Adjusztált R ²	0.0132
Signifikancia kódolása: 0 '***' 0.001 '**' 0.01 '*' 0.05 '°' 0.1 ' ' 1	

Ebben a modellben is az életrajz megtekintések mennyisége a függő változó é az egyetem a független. A reziduumok hasonlóképpen működnek itt is, tehát szimmetrikusan kellene elhelyezkedniük a nulla körül. Bár az értékek enyhén csökkentek az egyszerű lineáris regresszióval szemben (a minimum -4,23, a maximum 59,62), sajnos, még így is nagyon aszimmetrikusak.

A koefficiensek értékei mutatják, hogy nagyon alacsony az eltérés az egyszerű lineáris regresszió eredményeivel szemben. A korrekciós tényező (Intercept) értéke két pontot csökkent, de ezen kívül az összes többi érték közeledik a nullához. Ezt az extrém értéket súlyának gyengítésével értük el. Ugyanazok a változók maradtak meg szignifikánsnak, mint az előző regressziónál, bár a p értékeik egy keveset emelkedtek.

A robusztus regresszió standard hibája 3,49. Figyelembe véve, hogy a regresszió a medián értékét próbálja megközelíteni, azzal kell összehasonlítani, ezért az értéket elosztjuk négyel és beszorozzuk százzal, aminek eredménye 87,5. Ez azt jelenti, hogy a modellünk 87,5%, nem találja el a jó megoldást. Habár ez sokkal jobb eredmény, mint az egyszerű lineáris regressziónál volt, mégis a modell csak nagyon gyengén használható az új értékek előre jelzésére.

Az R^2 ugyanúgy, mint az adjusztált R^2 értékek is, sajnos, megint 0,02 alatt van. Ez azt bizonyítja, hogy a modellünk csak 2% jobb, mint ha a medián értéket használnánk az értékek besorolására. Sajnos, ez a szám nagyon alacsony, ezért a modell annak ellenére, hogy hasznos információkkal szolgál számunkra, nem használható további adatok becslésére.

ANOVA teszt a robusztus regresszióhoz

A modell teljes elemzéséhez még megtekintjük az ANOVA táblát, amely további információkkal szolgál a modellünk ellenőrzésére.

5. táblázat: ANOVA robusztus

Változó	Szabadságfok	Chi kvadráns	p-érték (chí teszt)
Egyetem	5	63,2	2,6e ^{-12***}
Kódolás: 0 '***' 0.001 '**' 0.01 '*' 0.05 '.' 0.1 ' ' 1			

A táblázat eredményei az ANOVA Chí kvadráns alapon vannak létrehozva. Látható, hogy az eredmények hasonlóak, mint az egyszerű lineáris regressziónál. Ennek az az oka, mert a robusztus regresszió nem a legkisebb négyzetek alapján készül el, tehát csak a p érték megfigyelése után vonhatjuk le azt a következtetést, hogy a változó és ezáltal a modell is szignifikáns számunkra.

Az Akaike információs kritérium értékei

A kutatás lezáró pontjaként az AIC értékeket néztük meg, amelyek alapján láthatjuk, hogy a két használt modell, a robusztus illetve az egyszerű lineáris regresszió közül, melyik a jobb, vagyis melyik az eredményesebb.

Az elért értékek a következők:

AIC egyszerű lineáris regresszió	34 743
AIC robusztus regresszió	34 907

A két érték nagyon közel van egymáshoz, tehát mindkét modellnek megfelelő az elemzésre. A robusztus regresszió „árnyalatnyival” gyengébben teljesített, ezért az egyszerű lineáris regresszió értékei vehetők jobban figyelembe.

Befejezés

A leírt modellek nem használhatók újabb értékek előre jelzésére, ennek ellenére nagyon sok információt tartalmaznak számunkra. A paraméterek különböző értékeiből kiderült, hogy minden szignifikáns egyetem alacsonyabb megtekintés számmal rendelkezik, mint a referencia egyetemünk. Ebből következtethetünk arra, hogy az a tény, melyik egyetemen szerezte a munkakereső a diplomáját, hatással van az életrajz megtekintéseinek számára. Ennek alapján elmondható, hogy a munkakereső elhelyezkedésének valószínűsége az egyetemtől függően változik.

Ebből kifolyólag szinte egyértelműnek látszik, hogy a frissen egyetemet végzett fiataloknak a karrierjére hatással van az elvégzett egyetem

minősítése. Ha a diák előre tudja, hogy a kiválasztott egyetem elvégzése után nagyobb eséllyel indul a munkaerőpiacon, és a munkaadóknál az elért végzettsége lényeges hatást gyakorol, akkor könnyebben tud egyetemet választani tovább tanulás céljából.

Irodalom

- [1] PŠENÁK, P. KÁČER, J. A nők helyzete az informatika szektorban, Szlovákiában. In XV PhD konferencia PEME [online]. 2017, Budapest, Elektronikus kiadvány II. kötet. 89-99 o. [id. 2017-12-30]. Elérés: <<http://peme.hu/kategoria/phd-konferenciak/>>. ISBN 978-615-5709-02-9.
- [2] YI-ZENG, L. KVALHEIM, O. M. Robust methods for multivariate analysis — a tutorial review. In Chemometrics and Intelligent Laboratory Systems. Elsevier, 1996. <<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/0169743995000062>>.
- [3] CHAJDIÁK, J. Štatistika jednoducho. 3. kiadás. Bratislava: STATIS, 2010. 194 o. ISBN 978-80-85659-60-3.
- [4] OECD, SKILLS FOR A DIGITAL WORLD [online]. 2016, [id. 2017-03-31]. 23 o. Elérés: <<https://www.itu.int/en/ITU-D/Digital-Inclusion/Women-and-Girls/Girls-in-ICT-Portal/Documents/OECD%20skills%20for%20a%20digital%20world.pdf>>.
- [5] WALKER, I. ZHU, Y. The Impact of University Degrees on the Lifecycle of Earnings: some further analysis [online]. 2013, [cit. 2017-05-15]. Elérés: <https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/229498/bis-13-899-the-impact-of-university-degrees-on-the-lifecycle-of-earnings-further-analysis.pdf>.
- [6] VAN ROSSUM G. Foreword for „Programming Python“ (1st ed.) [online]. 1996, Elérés: <<https://www.python.org/doc/essays/foreword/>>.
- [7] UPASANA. How to handle Imbalanced Classification Problems in machine learning? [online]. 2017, Elérés: <<https://www.analyticsvidhya.com/blog/2017/03/imbalanced-classification-problem/>>.

Kele József

„A MÚLT ISMERETE NÉLKÜL NINCS JÖVŐ”

Napjainkban egyre divatosabbá válik a múlt felé való fordulás. Lett légyen az a vélt vagy valós családfák, dicső rokonok számbavétele, vagy nagyobb méretekben a nemzet útjának, az ország vagy terület vélt, vagy valós eseményeinek „felfedezése”, a szenzációk ízlés szerinti, divat diktálta publikálása. A számtalan ilyen fajta információ között nehéz eligazodni, kiválasztani a hiteles adatokat. A fentebb említett divatos elméletek tartalmi elbírálásához bizony megfelelő ismeretanyagra (és nem belőlük merített) van szükség, mely hosszú idő folyamán szerezhető meg. Ugyanakkor – már az ismeretszerzés során – nélkülözhetetlen egy érzelmi azonosulás, adott esetben nem személyhez kötődő emocionális érettség, mely életben tartja az érdeklődést, figyelmet. Röpke értekezésem témájához innen egyenesen vezet az út, mégpedig kettős értelemben is. „A parasztság hiú meséi” ahogy azt Anonymus megfogalmazta a 13. század elején született Gesta Hungarorum című munkája indoklásában egyrészt a mai mesék félre tételének indoklásául hozom fel, másrészt pedig pont ellenkezőleg, a régi mesékre való kritikai észrevétellel élő odafigyelés fontosságára. Egy írásban immár százhusz esztendeje közkézen forgó rege, mese kapcsán, mely egy az etnográfusok által felgyűjtött sok ezer népmonda közül. Bizony hányan siklottunk el e monda felett is olyanok, kik így vagy úgy pontosan azt a történelmi témát igyekeztünk feltárni, vagy egy tájegység etnokulturális folytonosságát bizonyítani. Történetesen a Békés megyei Sárrét kis-sárréti tájegységéről van szó. Számos neves kutató dolgozott a témán, Számosan egyszerű tény-adatokat gyűjtve csokorba, kényesebb kérdéseket egyszerűen átugorva, illetve amire nincs adat, az nem létezik kijelentéssel leseperve a kérdést. Persze hozhatnék fel dobpergetős divatfikat, akik teljesen új tényekkel bombázzák a közvéleményt, „hiú meséket” gyártva és terjesztve. Mindezek mellett majdnem elenyészett a szűk földrajzi tájegység valós történelmi szerepe, a történelemben, a magyar történelemben

oly nagy szerepet vitt személyek alakja. A fentiek előre vetítésével ideje, hogy magával a „mesével” ismerkedjünk meg.

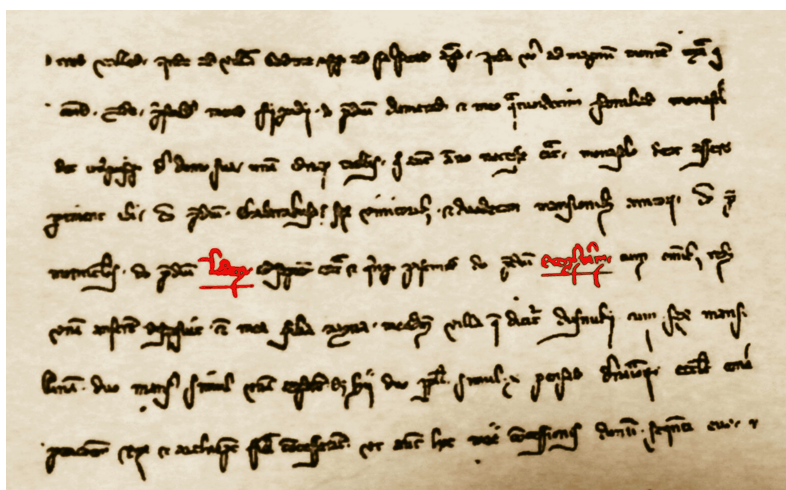
„Sebes-Körös regéje. A rege mintegy 700 évre nyúlik vissza, amikor Zedulárd romjain ott állt Zugtelök. a mai Várhely. A vár ura a Smaragd nemzetségbeli Péter volt. A nádrengetegben szívesen vadászott a földesúr egyetlen fia. András. Az egyik alkalommal a hajtók egy nagy agancsú szarvast riasztottak fel, mely éppen András rejtekhelye felé iramodott. Az úrfi azonban csak megsebezte nyilával a vadat, mely vérezve menekült a Józsás (Körös) irányába. András a partig követte a véres nyomot, majd a vízbe vetette magát, s átúszott a túlpartra. Keresgélés közben egy kunyhóra bukkant, ahol egy csodálatosan szép leány éppen a szarvas sebét kötözgette. A leány első tekintetre felismerte a rettegett várúr fiát. A leány Chorchá erdőpásztor Anikó nevű leánya volt. akinek a várúr megtiltotta, hogy a vár környékén mutatkozzék. Kérlelte az úrfit, hogy távozzon tőlük, mert az úr haragja földönfutókká teszi őket. András azonban szerelmet vallott és hűséget ígért, ha a leány is úgy akarja. A földesúr ez alatt mindenütt kerestette fiát. de sehol nem találták. Végül eszébe jutott, hogy van egy hely. ahol még nem keresték. Hirtelen haragjában tombolva, lován vágatott az erdőkerülő kalyibája felé. András kézen fogva vezette a leányt az apja elé, aki fenyegetőzve próbálta jobb belátásra bírni a fiát. Mindhiába! Az apa iszonyú haragjában mindkettőnek életét vette. A fiát elvitette, a leányt otthagya. Később az apa megbánta tettét és átkozta önmagát. Majd amikor a Józsáson (Körös) csónakkal átkeltek, hirtelen nagy vihar támadt és a folyóba vesztek mindahányan. Azóta több évszázad telt el, de még ma is, csendes éjszakákon, mikor a telihold fénye ott táncol a Sebes-Körös csobogó habjain, hosszú fényhídat von a sötétlő partok között: - egy hófehér lepelbe burkolt leány lebeg a fényhíd fölött. Anikó. Chorchá erdőpásztor leánya. Bele-bele merül a vízbe, leszáll a víz alatti sírban nyugvó kedveséhez. S mikor a hajnal első sugarai megaranyozzák a felhőfodrok széleit, keserves sírással száll föl a víz színére, ott lebeg még egy ideig, aztán eltűnik, mint a köd. a pára...”

A történetet először Szeghalmy (Szennowitz) Gyula jegyezte le, tette irodalmasabbá, és jelentette meg a Szeghalom-Vidéki Hírlap 1903. március 29-én megjelent számában. A helyneveket korának ismereti szintjén részben rosszul lokalizálva, részben költött formában a szecesszió

korízlése szerint igazította. A benne szereplő személyekkel még kevesebbet törődött, például Péter – a nagyúr – esetében átvette Haán Lajos magyarázatát, miszerint Békés megye első főispánja, a Nadányi család (Borsa nemzetség) őse lenne. A nyomdokain, a rege másod-közlésében 1979-ben Miklya Jenő már rávilágított a történelmi gyökerekre, akás a Smaragd nemzetség, akár a táj múltját illetően, sőt időrendben is „helyre tette” a történetet. Időrendben hangsúlyozom. Ez nélkülözhetetlen ahhoz, hogy számos publikáció, kutatási téma a helyére kerüljön, hipotetikus jelenségek realizálódjanak. Első, amit le kell szögeznünk, hogy végleg a múltba lett száműzve a „kipusztított”, „kardélre hányt és rabláncra fűzött”, népesség mítosza, melyet akár Haán Lajos, Karácsonyi János és nyomdokaikban Szeghalmy Gyula oly fennen hangoztatott, mely kérdésre vagy átugorva, vagy figyelmen kívül hagyva Kristó Gyula és Szabó Ferenc munkáiban találkozunk. A „Sebes-Körös regéje” önmagában bizonyítja azt, amit már Szűcs Sándor (és utána Miklya Jenő) is felvetett, hogy a népesség egy része megélte a 18, 19 és 20. századokat, a Sárrét végtelen nádasai, ligetei, porongjai jóvoltából. Ezen állításon elindulva Molnár Ambrus a közép és újkori dokumentumok (adóívek, egyházi anyakönyvek stb.) összehasonlításával a népesség családi folytonosságára keresett bizonyítékokat. Jelen sorok írója a tájegység és falvak gazdasági erejének vizsgálatát állította ugyanebbe a sorba, a népességszám meglétét bizonyítandó. Legutóbb pedig Koncz István, a legmodernebb genetikai kutatások ide vonatkozó eredményeit állította ugyanezen kérdés bizonyításául. A rege megléte már önmagában bizonyítékot szolgáltat a fenti kérdésre. A 11. század szereplői, eseményi elevenednek meg benne. A 18. századtól időben megmerevedett történet az évszázadokon keresztül nagyapáról unokára szállt esténként sűrűn elhangzott a Sárrét szegényes otthonaiban a még derengő zsarátnok gyér világánál, vagy mesélték az öreg pásztorok a még pislákoló pásztortűz rőt fényénél a rétségek csillagsátoros csendjében a gulya mellett. A táj, mint a gyűjtögető pákász életmódot évezredek távolából, e „tanmesét” is évszázadok messzeségéből konzerválta, megőrizte. Most ne részletezzem itt a Szent István halála utáni trónviszályokat, hiszen az az általános történelemből ismert, az internet korszakában bárki által megismerhető. Ellenben a békési Sárrét szerepe ezekben a trón körüli küzdelmekben, illetve két,

méltatlanul elhallgatott személy munkálkodása mégis figyelmet érdemel. A történet váza, András ifiúr és Anikó szerelme, szintén fontos és csak a Sárrétre utaló jegye a magyar történelemnek. András, mint Péter úr gyermeke valójában nem más, mint a történelemben szereplő I. András királyunk, az Árpád-ház Vazul ágának „rangidőse”. Csakhogy Esztergom, Székesfehérvár bizony messze esett a sárréti tájtól, az itt élő, még meglévő szabadoktól, így alakja is kisebb, mint képviselőjévé, Péteré, akinek meg kellett reguláznia az itt uralkodó nemzetséget. A gyönyörűséges Anikó, aki a sebzett jószágot gyógyítja, azonban már költött, kollektív személyiség. Ő testesíti meg Vata (a mesében Chorchá) és fia Janus családjának azon leányait, akik királyi rendeletre (I. Béla 1061.) örökre pártában maradtak, mert a rendelet megtiltotta bármely kereszténynek, hogy „Vata és Janus nemzetségéből” (a nemzetség ez esetben téves értelmezésen alapszik) nőt feleségül vegyen. Ők voltak a pogánylázadások igazi vesztesei! A rege azonban kaput nyit számos település történetére is. Úgy, mint Békés, Szeghalom, Körösladány és Vésztő ma is meglévő, valamint Mágó, Kernye, Méhes a török időkben elhalt falvak (városok) múltját illetően. Az egyháztörténet szintén támpontot kap a hiú meséből. Megelevenedik általa a bizánci kereszténység magyarországi terjeszkedése és a vele szemben megerősödő római katolikus egyház, melyre a fiatal állam oly erővel támaszkodott. Ebből a szempontból időrendileg behatárolható a Vésztő-Mágoron felépített egyháztörténeti emlékek építésének ideje is. Például a Csolt-monostor közepén épült görögkeleti, eredetileg hat karéjos keresztelő kápolna, még 1000-1018 között épült (Ajtony leverése előtt), sőt, még Géza fejedelemsége idejét is megkockáztathatjuk, míg a monostor kiépítésének kezdetét 1046, vagy 1061 időpontokra, a pogánylázadások leverésének dátumához köthetjük. E sorok írója a második időpontot valószínűsíti, mikor a regében szereplő Péter úr közvetlen szomszédjává lett a Csolt nemzetség Vata birtokolta területeinek. De nézzük meg ki is volt a történetben szereplő két főalak, Péter úr, illetve Chorchá erdőpásztor valójában, akikkel a magyar történelem mind a mai napig tetteiket, rangjukat illetően olyan mostohán bánik, az utóbbi személyt illetően pedig Gellért csanádi püspök nyomdokait követve teljesen ledegradálja.

1. ábra: A százdi monostor alapítólevelének részlete

Ki is lehetett Péter úr? Említettem már, hogy Haán Békés megye első főispánjának rangját ragasztotta rá, illetve a Békés, Bihar és Kolozs megyékben oly nagy szerepet vitt Nadányi család őseit látta benne. A korszak ismeretszintjén mindezt természetesnek is vehetjük, mind e mellett téves értelmezésen alapszik. Karácsonyi és Szeghalmy munkáikban is félre magyarázzák a gróf (comes) alakját. A legközelebb kortársuk, Kandra Kabos járt a valósághoz, mikor Aba nemzetségből származónak határozta meg a százdi monostor alapítóját. A monostor alapításon kívül (Györffy: István király és műve) egyszer fordul még elő a történelemben, Kézai Simonnál, aki Salamon király és Géza herceg Kemej melletti ütközetéről írt. És itt vége Péter comes létének. Hát nem! Első, amit le kell szögeznünk, hogy nem csak kortársa volt a trónviszályok kora főszereplőinek, hanem részben közvetlen, vagy távoli rokona is! Rangban mondhatni csak „szerénysége” folytán engedte előre unokatestvérét Orseoló Pétert és még inkább visszavonult az Árpád-házi hercegek trónigényét illetően, elismerve fi ágon elsőbbségüket. Pedig, Péter királlyal szemben egyenjogúként egy pillanatra felcsillant előtte is a trón megszerzésének lehetősége, melyre azonban a Vazul-ág hercegei voltak hivatottabbak. Ehhez azonban kicsit vissza kell lépnünk az időben, mégpedig Szent István uralkodásának idejére. István kül- és belpolitikai

szempontból nővérei „kiházásításával” igyekezett stabilizálni hatalmát. Ezen házasság – Sarolta nővére (Mestellér János szerint Gizellát) – révén kötötte magához a sógorság rokonai és nádori (király helyettesi, alkirályi) közméltóság szálaival a kabar (más szerint kavár) törzs oligarcháját, az Aba nemzetségből származó Sámuel (A keresztségben kapott név.). Ezzel hatalmas, könnyen mozgatható haderő birtokába jutott, éppen akkor, mikor Ajtony hatalmát igyekezett megtörni. Ez valahogy elkerülte néhány történészünk figyelmét, mint például Kristó Gyula a pogánylázadások korát feldolgozó nagyszerű munkájának egy kis szeletét. Az, hogy e munkában bőven kifejti, hogy István 1003-ban, vagy a húszas években esetleg öreg korában támadja meg a Temes vidék hatalmas urát, figyelmen kívül hagyta a kialakuló erőviszonyokban a túlerő lassú kiépítését Ajtony ellen (Persze ezzel párhuzamosan király – vagy mondhatnánk hithű – párti bekerítését, lehetséges szövetségeseitől való megfosztását). Ajtony legyőzésében ismét van egy Békés megyei történelemre fontos mozzanat. Kristó közli munkájában, hogy Ajtony halála után István az egyik (!) özvegyet, győztes vezéreinek egyikéhez adja nőül. A megházasított vezért „Bech”-nek hívják. Ezt a momentumot sem árt megjegyezni a következőkre való tekintettel. István király halála után végakarátának megfelelően Orseoló Péter követte a trónon. Péter király már hosszú éveket tölt nagybátyja, István udvarában, mint a hadak vezére. A keresztényi ájtatosságban mutatott buzgalma mellett hadvezérként is elismerést vívott ki. Aba Sámuellel egyenrangúként ténykedett a királyi udvarban, tehát jól ismerték egymást, mint magánember, és mint közszereplők. Az új lendületet vett államszervezés, a közigazgatásban új személyek (főként Péter olasz és német – ez utóbbiak inkább később) közméltóságba emelése, az istváni látszat-hívek leváltása és egyúttal a vallási rendszer fokozott kiépítése, valamint új adónemek bevezetése. Ami számára születése óta természetes volt, azt itt mind ki kellett építeni. Például a már végtelenségig hangoztatott százdi alapító okiratban ott van Péter comes kitétele: „Innem az egyháziakon kívül távozzanak ettől a naptól kezdve, akik a szabad névre igényt tartanak.” Ezekkel mind inkább nőtt az elégedetlen főurak, illetve saját otthonuk elhagyására kényszerített szabadok (üzbégek), kóborlók tábora. Ilyen körülmények között nem kell csodálkoznunk azon, hogy Orseoló Pétert a többségi elv

értemében elmozdították a trónról és helyébe Szent István helyettesét és rokonát Aba Sámuelt ültették. Sámuel király számos területen úgymond felülbírált Péter király intézkedéseit és ezzel megszilárdította országon belüli helyzetét. Azonban mindinkább a „népre” támaszkodott, ami viszont a főurak, oligarchák (köztük volt hivatalos viselők) ellenérzését váltotta ki. Pedig nem igen tehetett mást, hiszen az istváni haderő parancsnoka Péter király volt. Katonáira támaszkodva hadat viselni eléggé kétséges vállalkozás lett volna, ezért a harcos szabad közrendűekre támaszkodhatott. Ebből is látszik, hogy ekkor még jelentős számú szabad élt a központi hatalomtól távol. Ezért is tett kedvezményeket. A belső ellenzékkel való leszámolás a Csanádon végbement Nagyböjti vérengzés után azonban támogatottsága erősen meggyengült. Éppen akkor, mikor III. Henrik Orseoló Pétert egy harmadik hadjáratban vissza akarta helyezni a magyar trónra. Az ütközetre végül Ménfőnél, Győr szomszédságában került sor. Magáról az ütközetéről nem kell részleteket írnom, azt nagyszerűen elemezte Négyesi Lajos a Hadtörténeti Közleményben megjelent tanulmányában. Viszont két dologra szeretnék ezzel kapcsolatosan kitérni. Amiben az összes adatközlő Kézai Simonnal és a német krónikákkal egybehangzóan egyet ért. Az egyik, hogy „egy közeli városban” itt feltehetően Győrről van szó, mint közeli erősségről. Henrik csapatai a bő hadizsákmány mellett elfogták Aba Sámuel feleségét Saroltát (Gizellát?) és három gyermekét. Ezután már nem említik őket. Illetve igen. Elsősorban, mint István király testvérét és unokaöccseit, ebben az időben a „fejlett nyugat” inkább vendégként kezelte, mint sanyargatásra szánt fogolyként. Hamarosan vissza is térhettek a családi szállásbirtokukra. Itt még csak következtethetünk arra, hogy Péter comes (De írjam most már ki: herceg) nem sokkal nagykorúvá vált és elfoglalta méltó helyét az Aba nemzetség és ez által, a kabar (kavar) törzsek élén. A csatára visszatérve, a krónikák egyöntetűen leszögezik, hogy Aba Sámuel serege már-már győzött, mikor Péter király csapatai támadásba lendültek és vele szemben a főurak letették zászlajaikat, így sikerült a magyar hadrendet áttörni és bekerítő mozdulattal elérni, hogy Sámuel király csak közvetlen környezetének hősiessége árán menekülhetett ki. Most hagyjuk e hű kísérek ama tettét, hogy nem sokkal később Péter bocsánatának reményében meggyilkolták urukat. Kandra Kabos Aba Sámuel-

ről írott munkájában az árulás és csatavesztés okát abban látta, hogy a hadrend jobb szárnyát képező – és addig kiválóan küzdő – könnyűlovasság egyszerűen faképnél hagyta Sámuel királyt s fedezetlenül a középhez, nehéz lovasság szárnyát. Nem kellett hát áruló főúrnak lenni ahhoz, hogy lobogóikat leeresszék Péter rohama előtt... Ha valaki olvassa Kandra Kabos művét, akkor találkozhat egy, a történelemből jól ismert névvel. A csatateret elhagyó könnyűlovasság vezére Vata volt. Lényegében két főszereplőnk élete először itt találkozott egymással. III. Henrik visszahelyezte méltóságába Pétert, Székesfehérváron pedig őrséget hagyott. Péter, Henrik hűbéreseként még türelmetlenebb módon és kegyetlen szigorral folytatta megkezdett munkáját, a félelem, a bizalmatlanság és a fokozódó gyűlölet légkörében. Erre válaszul az oligarchák, Csanádon ismét összegyűltek és elhatározták, hogy Vazul fiait hívják be az országba. A küldöttség el is indult Lengyelországba, közben Péter herceget (Nem királyi Dux!) tokaji udvarházában (később a tokaji vár magja) Vata személyesen kereste fel, hogy csatlakozzon mozgalmukhoz. Péter ezt konkrétan elutasította, inkább a fegyveres semlegesség álláspontjára helyezkedett. Minden esetre a Magyarországra érkező András és Levente hercegek először Abaújváron jutottak menedékhez. Ez is jelzi, hogy az Aba nemzetség és az alájuk tartozó kabar (kavar) törzsszövetség milyen tekintélyt parancsoló erőt képviselt még a 11. század közepén is. Aba Péter, kinek az ereiben is csörgedezett az Árpádok vére, egyúttal a korai hadi méltóságok a horkák között is megtalálható és ezzel pedig Vatóval volt egyenrangú fél. Hogy konkrétan mit ténykedett az elkövetkező időszakban nem maradt ránk. Viszont miután András király legyűrve korábbi segítőit a „pogány” lázadókat (Eltétetve az útból Leventét is), Béla öccsét hazahívva, neki ajánlotta fel a Bihari Dukátust (A Körösök vidékétől Erdélyig, illetve a Tiszáig terjedő részeket), ahol társuralkodóként vette maga mellé. Valójában, mint látható, ezen a vidéken igazán elkelt a központi-királyi hatalom (és a keresztény egyház) jelenlétének biztosítása, amire a Dukátus megszervezése megfelelő kereteket biztosított. A trón körüli bonyodalmakról lehet eleget olvasni a szakirodalomban. Ebben az időszakban Aba Péter egyértelműen kortársa, Béla herceg mellé állt, illetve később két gyermekét támogatta. Amikor Vata fia János nevével fémjelzett második pogánylázaadás segítségé-

vel Béla hatalomra jutott, Aba Péter megint a háttérben munkálkodott, mint a rend helyreállítója. Ténykedése nem is maradt jutalom nélkül. János birtokait erősen megkurtította Béla, ebből pedig Szeghalom és Körösladány, illetve a környéken lévő birtoktestek adományként Péter úrnak jutott. Konkrét jelenlétével (mint szomszéd) rajta tarthatta a szemét az egyébként eléggé nyakas Vatán és Jánoson. Az Aba-fiakról, illetve Péter családjáról, szintén a százdi alapítólevél tájékoztatja az utókort. Ebben külön utasításokat adott leányának (félrefordításban „Magna lányomat”) a saját kézben maradt birtokok egyházi szolgáltatásaival kapcsolatban. Ugyanitt birtokrészt hagy unokájára is. Fiával kapcsolatosan a történelem során hét évvel későbbi adatból értesülhetünk. A hét év alatt végig a királyi hercegek oldalán tevékenykedett, amit a (ismét a százdi alapítólevél) bizonyít, hogy birtokadományokban mind Gézától, mind pedig Lászlótól részesült. Péternek az utolsó szereplése 1074 februárjában Kemej mezején történt. Ekkor is a hercegek, konkrétan Géza kíséretében található. Miután megelőző béketárgyalások, egyezkedések nem vezettek eredményre Salamon és a hercegek között, Salamon kihasználva, hogy László cseh földön segítségért jár, megelőző csapást akart mérni Géza seregére. Erre az ütközetre került sor a Tisza menti, a Köröstől északra elterülő Kemej területén. Az első kellemetlen meglepetés volt, hogy Géza seregéből a bihari és békési könnyűlovasság egyszerűen elvonult. A többszörös túlerő láttán Géza igyekezett kerülni az összecsapást és azt párviadallal kiváltani. (Ez a középkor idején is végig szokásban maradt.) Géza seregéből Péter (a kabar csapatok vezére) vállalta a megmérettetést, Salamon részéről pedig Opos vitéz. A párharcot szívem szerint a „matuzsálemek harcának” tekintem. Péter, már 1067-ben az oklevélben unokáját is megemlítette, Oposról pedig tudjuk, hogy húsz évvel korábban a cseh hadjáratban, vitézül küzdött, vagyis ő az ifjabbik küzdő is közel ötven éves lehetett, míg Péter már túljárt a hatvanadik évén. A küzdelem során a krónika tudósítása alapján Opos lándzsája Péter szívét járta át... Közben, hogy Géza seregének négy zászlóaljából három kereket oldott, a negyedike pedig rázúdult Salamon hada, tiporva, vágva a menekülőket. A sereg „megfutása” kísértetiesen emlékeztetett a három évtizeddel korábbi ménfői ütközetre – mindez a nélkül, hogy a háttérben Vatát gyanítanánk. A Csata után Géza, hogy

mihamarabb biztonságba kerüljön, Péter tokaji udvarházába, annak fiához menekült. Innen vette az útját a Dunakanyarnak, hogy László seregével egyesülhessen. Van olyan elképzelés, hogy a mielőbbi egyesülés érdekében nem Tokajnál, hanem lejjebb kelt át a Tiszán. Ezt véleményem szerint nyugodtan elvethetjük. Egyrészt, hogy seregének – ezek szerint hű – része jobbra kabar (kavar) lovasokból állt. Másrészt pedig már említettem, hogy a kabar (kavar) szállásterület katonai erejét nagyon tisztelte Salamon és környezete.

2. ábra: László Gyula: Vata

A monda valóban nagyhatalmú Péter ura után a másik idősebb (kor és rang) szereplőre, Chorchá erdőpásztorra térjünk át részletesebben. Ma már régen túlhaladott álláspont, hogy a horka a szkíta mintát követve a segédhadak (csatlakozott népek) vezére volt csatában. A bizánci feljegyzésekből tisztán kitűnik, hogy – mint maga Bulcsú is – a magyar törzsszövetség harmadik legnagyobb hadi és bírói méltóságát jelöli a megnevezés. Mint a regéből is kitetszik, „erdőpásztor”, vagyis erdőnyi, itt rengeteg értelemben, nép „felügyelője” és irányítója. Az utóbbi nézetek szerint ez az irányítói (hadi) szerepe felülemelkedett a törzsi vezetők szintjén, és két-három törzs hadereje felett rendelkezett a nagyfejedelem

és a fejedelemség érdekében. Erre a nép emlékezett! Személyét illetően a történelemtudomány, a krónikaíróink és a népi emlékezet egyaránt Vátában határozta meg. Szinte sajnálatot érzek e jelentős társadalmi, közszerepet vivő személy iránt. Mert akármikor felbukkan a neve, mindenki csak befeketíteni igyekezett, kezdve ezt a szépeplékű Gellért püspökkel, legutóbbi évtizedekben Kristó Gyulával, aki bár hangsúlyozza nemzetségfői, sőt sejteti törzsfői rangját, de valószínűsíti, hogy mindez betelepülő besenyőként illeti meg! De a „szerecsenfestés” tovább megy Uhrman Iván dolgozatában, aki nem csak Békés várát vette el Vátától, hanem még katonai (várjobbágyi) minőségét is, egyszerű háznépnek lefokozva, mintegy első parasztvezért kreálva belőle. Magyar, vagy besenyő? A tizedik században és a tizenegyedik század első évtizedeiben a történelmi Békés megye területén két nemzetséget találhat a kutató. Ez pedig a Borsa nem és a Csolt nem. Jelent írás tárgya szempontjából a Borsa (vagy Barsa) nemzetséget figyelmen kívül hagyjuk, ők a Túr/Berettyó és az Ér vidékén telepedtek meg. A Csolt nemzetség azonban (Itt a „túlélő” Ábránffyak birtoktestei is figyelembe véve a későbbi (jóval későbbi!) Békés megye fennmaradó részét bírta. Ennek természetes középpontja békés, hol a két körös összefolyása, vagy épp zabolázatlan kanyarulatai ideális helyt teremtettek egy nemzetségi központ udvarházának létrehozásához. Témánkhoz szorosan kötődik, hogy ezt a viszonylag nagy kiterjedésű (A kor stílusát ismerve másfél-két hektáros várát még nem találta meg a régészet.) nemzetségfői, majd ispáni várát mind a mai napig homály fedi. Ha már ispáni várát említettem. Nem hiába hívtam fel a figyelmet István király „kiházásított” hadvezérére Bech-re. Történetesen ő kellett, hogy Ajtony ellen harcba vezesse a Körösök vidékének népét. Az Ő személyében tisztelhetjük azt a comest, vagy ispánt, akit Szent István a Csoltok nemzetségfői várába ültetett, hogy regulázza meg a vidék, még nem éppen megbízható lakóit, így a Csoltokat is. Ez pedig az erdélyi Gyula (gyula) Prokuj 1003-as leverése utáni időkre tehető. Ilyen „buzdítások után” kerülhetett sor a Csoltok Vésztő-Mágor halmán Csolt falu közelében felépített rotunda fénykorára is. Méretei alapján keresztelő kápolnaként működhetett. Már maga Vata is keresztény hitre tért látszólag, fiát pedig e hit alatt Jánosnak keresztelték! Vagyis oly sokat emlegetett horkánk István király szűkebb-tágabb kör-

nyezetének azon tagjai közé tartozott, kik a keresztséget látszatra vették fel, úgymond a kényszernek engedelmeskedve. Igazán nem ártott egy hű, királyi embert a közelében tartani. A tízedik századi források (bizánci) Bulcsú horkára hivatkozva jegyzik le, hogy a horka rang örökletes volt. Innen következik, hogy Vata méltóságát örökölte atyjától (még gyermek volt a 11. század elején), de a békési nemzetségi várat már nem, hiszen abban már Bech ispán székelt. Ez persze egy ifjúban mély nyomot hagyott. De lehetett e besenyő? Egyértelműen nem! Egy részről, mert mint nemzetségfő (!) oly helyen kellett volna megtelepednie, hol jelentősebb számú besenyő telepet találunk. Ez azonban a helyneves magyarázatok mesterének Györffy Györgynek sem sikerült, valamint Havassy Péter is csak nyomokban lelt fel ilyeneket. A Csoltok birtokain például egyértelműen bizonyítva eddig Mezőberény, Körösladány és Kernye esetében sikerült (két utóbbi királyi felméréssel, kétszáz évvel később). Ha mégis besenyő lett volna, Endre (I. András) vállalt volna, hogy besenyők vezessék a lényegében magyarok elleni megmozdulást, mely így Péter király malmára hajtotta volna a vizet, így, vagy úgy, de egységbe tömörítette volna mögötte a magyarságot. Mindezek a besenyő Vata ellen szólnak. A fentiekből az is érződik, hogy sem „háznép”, sem pedig várjobbágy nem lehetett. Ha ez fennállott volna, mint közrendű nem maradt volna fent az események mozgatójaként a neve, viszont, mint örökölt rangú horka – ezt pedig már a ménfői csatában vitt szerepe is alátámasztja – a „fél-társadalmirend” hívei szívesen követték, sorsuk jobbra fordulásának reményében. Az elűzött szabadok, az üzbégek főleg. De méltóságát az is bizonyítja, hogy az oligarchák között egyenrangú félként mozgott a Csanádi gyűlésen, illetve szószólója volt a Lengyelországba menő küldöttség „népi” ágának. Csak egy pillanatra álljunk meg. Egyre több helyen olvasható, hogy Oroszországba menekült hercegekhez mentek. Hol volt akkor még Oroszország? A Moszkvai Nagyfejedelemségig Halicson és a Kijevi Fejedelemségen (nem Ukrajnán) keresztül, vezetett volna út! Ezt követően pedig Vata volt az első (A hercegek – András és Levente jóváhagyása után) külsőségeiben „pogánykodni kezdett”. A lázadás gyors sikere pedig megint szavának erejét mutatja. Persze azt is, hogy Szent István államában, milyen vékony máz rakódott csak az ősi szokásokra (A keresztyénség nemcsak új adót ho-

zott, de a magánéletig beleszólt az emberek komfort zónájába.), hogy Péter király és szövetségesei ellen milyen gyűlölet halmozódott fel (Például Buda halála, két Péter koncként vetett a lázadók elé). Véleményem szerint a két magyarázat megdönti a két állítást, Vatát illetően. Érdekes módon a lázadást nem leverték, vezérét nem gyilkolták le, hanem András 1047-es megkoronázása után, éppen Vata egyetlen szavára elenyészett. Amilyen rémtörténeteket írtak le a lázadásról, kezdve Gellért és társai legyilkolásán keresztül az egyházat és az adószedőket érintő atrocitásokról, oly kevésbé írnak a megtorlásról. Sehol felnégyelés, sehol egy kerékbetörés, vagy „vasrudakkal csontjait összetörték” megjegyzés. ezt Kristó Gyula is furcsállta. Pedig a történelem ezt az utat jelölte ki Vátának. Gondoljunk csak arra, hogy Péter herceg Ménfő után hogy cselekedett. Persze felmerül a kérdés, hogy hol is tölthette idejét a hajdani vezér, főként, hogy András nem sokkal később létrehozta a Bihar, Zaránd, Békés megyék és a szabolcsi részeket magába foglaló Dukátust, mely így az egyébként eléggé megbízhatatlan vidéken az állam közvetlen főhatósága lett. Vátának nem elég, hogy Békés várában a király embere ült, most közvetlenül a királyi herceg és fiai is felügyelték területét. Mindezek fejében, András 1048-ban Leondvint (francia származású főpap) ültette a Bihari püspökség székébe. Hova is húzódhatott ebben a szorításban Vata? Ide a Sárrétre, hol saját népe vette körül, hol még nem mindig jelentek meg a főpapok, vagy királyi emberek. Szerencsére mind a régészet, mind pedig a történettudomány alátámasztja ezt az állítást. Az udvarház, fénykorában egy hektáros területet foglalt el, és a tizedik századi módon, környezetétől, a Sebes-Körös természetes kanyarulatát árokkal átvágva, sáncfallal különítették el. A vár főbejárata északra nyílt, hol híd ívelt át a Körösön, Vésztő falu irányába. Ide húzódott Vata. Legközelebb már csak, mint fia atyjáról hallat róla a történetírás. János, aki „pogánykodásával” kitűnt, igazán kapóra jött Bélának, hogy az ifjú Salamonnal szemben ismét zűrzavart támasszon, és mint az „erős kéz” megszerezze a neki ígért koronát. Kristó Gyula, ismét csak „deklasszája”, a második, de enyhébb pogánymegmozdulás névadóját. Egyre azonban nem ad magyarázatot. Ha Janus úgymond egy mulattató társulattal járta az országot, szórakoztatva a nagyurakat a régi idők történeteivel, akkor hogyan büntethették vagyonelkobzásra, mint azt Péter herceg ré-

szében már láthattuk, sőt Méhes faluba békési várjobbágyokat telepítettek? A válasz e történésben benne van. Janus igen is keményen lázított – ameddig Béla keze engedte – és hatással is volt a tömegekre, bár közel sem olyan erővel, mint másfél évtizeddel korábban atyja. De Vatahoz visszatérve. Tekintélyes és gazdag öregúrként élt vésztői várában – horka méltósága még mindig mély tiszteletet biztosított számára. Öregségére beletörődött a hercegség hatalmába, nem zárhatjuk ki, hogy a békési ispán mellett valamilyen bírói feladatot látott el a nemzetség volt szállásterületén. Erre az időre tehető Csolt monostorának, első templomának a megépítése is. Méltóságát támasztja alá, hogy tíz esztendővel később, mint békekövet Leondvin püspökkel járul Salamon király elé, hol hónapokig béketúszként élnek. Hogy küldetésük eredménytelen volt, nem rajtuk múlott. Miután haza bocsájtották őket, megszűnnek a nyomok. Nem tudjuk, hogy végül hol helyezték végső nyugalomra. Ez lehet éppen úgy az első római katolikus templom a Mágori halmon, ahol sírját a 19. század elején a Wenckheim pince építése megsemmisíthette, mint bárhol máshol az ősi hagyományok szerint, folyók partján, a pusztában egy jeltelen halom. Talán egyszer előkerül egy magányos nomád sír. Vataival végleg sírba szállt egy kor, amely fejedelmekről, gyulákról, horkákról, Európát beszáguldo kemény férfiakról szólt. A rege kapcsán nem hiába adtam eredeti dolgozatcímnek a „Megszólal a múlt”-at. Egy szerelmi történet, mely évszázadok eseményeibe kalauzolja el a mai olvasót. Igazán érdemes a ismét elővenni a régen lejegyzett mondákat, meséket és új szemszögből értékelni őket. Történelmünk számos fehér foltjára derítenek fényt, kizárva az új heurisztikus felfedezők által terjesztett téveszméket...

Dr. Prof. Peter G. Gyarmati

GONDOLATOK A MESTERSÉGES INTELLIGENCIA, A GÉPI TANULÁS KAPCSÁN¹

A mesterséges intelligencia és a gépi tanulás manapság a digitális technikákat fejlesztők mindennapos feladatai közé tartoznak. Szinte naponta hallunk újabb és újabb csodákat, amelyeket robotok végeznek, számítógépes programokról, amelyek korábban megoldhatatlannak számító feladatokat oldanak meg. Vajon van-e, egyáltalán létezik-e elméleti megalapozása, tudjuk-e, lehetséges-e, hogy gépek gondolkozzanak? Izgalmas és mindmáig nyitott a kérdés. A tanulmány az ezzel kapcsolatos érvek, viták körébe vezeti be az olvasót.

Kulcsszavak: mesterséges intelligencia, gépi tanulás

– *Akkor azt mondom, csinálj lehetetlent!*
– *Ha megmondod, mi az,*
a lehetetlen, akkor megcsinálom.
(Peter Gyarmati)

A gépi tanulás, a mesterséges intelligencia mindent elárasztó fontosságának és fejlesztésének korszakát éljük. Hatalmas verseny formálódik a gazdasági életben az eredményekből készíthető eszközök eladásának piaci részesedéséért, tökéletesen igazolva Neumann János² egykori kijelentését, mely szerint „a fejlődés ellen nincs gyógymód”. Ahhoz, hogy megértsük ezt a mostani hatalmas érdeklődést, érdemes visszatekintelnünk a nem is távoli múltba, amely megalapozta mai tudásunkat.

Tudnak-e a gépek gondolkodni merült fel a kérdés, mivel a számítógépek és társaik olyan tevékenységeket folytatnak, amelyeket az ember

-
- 1 Eredeti megjelenés: Mesterséges intelligencia – interdiszciplináris folyóirat, I. évf. 2019/1. szám. 31–39. Doi: 10.35406/MI.2019.1.31
 - 2 „A fejlődés ellen nincs gyógymód, a tudomány a jövőben inkább a szabályozás és vezérlés, a programozás, az adatfeldolgozás, a kommunikáció, a szervezés és a rendszerek problémáival törődik majd.” Neumann János: Válogatott előadások és tanulmányok. KJK, 1965.

az agyával végez. „Egy gép információkat tud feldolgozni, számol, következtet és választ; az információkkal kapcsolatosan racionális műveleteket hajt végre. A gép tehát gondolkodni tud.”³

A kérdés, illetve az állítás annak idején rendkívül heves, sok esetben szélsőséges, szenvedélyektől túlfűtött vitát váltott ki. Ez érthető is, hiszen a kérdés mélyen gyökerező érzelmi és vallási meggyőződéseket is érint. Berkeley-vel szemben a másik szélsőséges álláspontot az egyház képviselte: a gép azért nem tudhat – elvileg – gondolkodni, mert a gondolkodás a lélek tulajdonsága, amely isteni eredetű. Ismét mások azt az álláspontot képviselték, hogy a gépek azért nem képesek gondolkodni, mert a gondolkodás lényegénél fogva az élő anyaghoz, az agyvelőhöz van kötve, a gépek pedig élettelen anyagokból állnak. A kérdés a szakembereket is mélyreható vizsgálódásokra készítette. Ezek során hamarosan kiderült, ahhoz, hogy a kérdésre válaszolni tudjunk, előbb meg kell vizsgálni, mégpedig nemcsak általánosságban, hanem konkrétan is, mit jelent tulajdonképpen a „gondolkodás” fogalma. Már a mottóban is felmerült az egzaktitás hiánya, ami mindig valamilyen fogalmi területről ered.

A felvetett kérdésre nyilvánvalóan más és más felelet adható, aszerint, hogy milyen társadalom talaján, milyen szempontból, sőt milyen alapképzettségű szakember igyekszik a választ megfogalmazni. A fiziológusok, feltéve, hogy a kérdéssel egyáltalán foglalkoztak, kissé tartózkodó, óvatos álláspontra jutottak. Stanley Cobb, angol fiziológus a következőket írja: „Az agy a tudat szerve. Az embernél az agyvelő hallatlan bonyolultsága az, ami a gondolkodást lehetővé teszi, de az agyvelő anatómiájának és fiziológiájának bármilyen mélyreható tanulmányozása sem tudja önmagában megmagyarázni a tudatot. A gondolkodás olyan eseménysorozat, amely az agyvelő egyes részeiben, külső ingerek hatására keletkező, valamint más agyvelőkből érkező információk kölcsönhatásától függ.” Ez a meghatározás azért érdekes, mert a gondolkodást reális – tehát anyagi –, a külvilágból érkező ingerekre reakcióként bekövetkező eseménysorozatnak fogja fel. Másrészt azonban éppen az agyvelő logikai szerkezetének bonyolultsága miatt eleve lemondó jellegű.

3 E. C. Berkeley: *Giant brains or Machines that think*. Wiley; First Edition (1949).

A. M. Turing,⁴ angol matematikus már 1936-ban kimutatta, hogy minden olyan számot (például valamely matematikai probléma megoldását), amelynek kiszámítására úgynevezett effektív eljárást (mai szaknyelven szólva: algoritmust) meg tudnak adni, vagyis amelynél a számítási eljárást egyértelmű módon véges számú szabályba lehet foglalni, egy (akkor még csak hipotetikus) automata segítségével ténylegesen ki is lehet számítani. Az ilyen automatát azóta Turing-gépnek nevezik.

A számítógép⁵ vonatkozásában ugyanezt a tételt W. S. McCulloch (fiziológus) és W. Pitts (matematikus)⁶ úgy fogalmazta meg, hogy minden olyan eljárást, amelyet teljesen és egyértelmű módon szavakkal ki lehet fejezni, véges számú univerzális kapcsolóelem alkalmas kombinációjával meg is lehet valósítani. Ilyen az élő idegsejt is, állítják.

Ebből viszont Neumann János vonta le azt a fontos következtetést, hogy a mindenkori technikai korlátokon belül a számítógépeket minden olyan művelet végrehajtására programozni lehet, amelyeket egyértelmű szabályokba lehet foglalni. Mindaz, ami szóbeli formában, szóbeli kérdésekkel kifejezhető, realizálható is!

A. M. Turing, félretéve minden érzelmi és vallási motívumot, az összes lényeges körülmény számbavétele alapján a következő eredményre jutott: egy gépről akkor lehet azt állítani, hogy „gondolkodik”, ha egyértelműen meghatározott kísérleti feltételek között az ember által feltett tetszőleges kérdésre olyan módon tud válaszolni, hogy a kérdező arra a következtetésre jut, hogy azok embertől származnak. Eszerint a gondolkodás definíciója operatív, vagyis a kívülről megfigyelhető viselkedés ekvivalenciája.

A helyes kérdésfeltevés tehát nem az, hogy tudnak-e a gépek gondolkodni, hanem: milyen műveleteket lehet a gépre programozni? Milyen fokon képes az adott gép gondolkodni? 1962-ben már sikerült a számítógépekkel logikai problémákat megoldani, matematikai tételeket bizonyítani.⁷

4 A. Turing: A számítógépek és a gondolkodás. MIND, 1950.

5 P. G. Gyarmati: A contribution to the Hungarian computer history, 1958–1968.

6 W. S. McCulloch, W. Pitts, „A logical calculus of the ideas immanent in neurons activity”, Bull. Math. Biophysics, vol. 5, pp. 115–133, 1943.

7 Computer and Automation, 1962. 9.

Úgy gondolták, hogy az évszázad végére nyugodtan beszélhetünk majd gépi gondolkodásról anélkül, hogy ez bármiféle ellentmondást váltana ki annak ellenére, hogy számosak az ellenvélemények. Érdekes ezeket áttekinteni, és az alábbiakban meggondolásra ajánljuk:

1. *Teológiai ellenvetés.* A gondolkodás az emberi lélek funkciója, isten adta, de nem adta azt egyetlen más állatnak, vagy gépnek sem. Ellenérv ezzel szemben, hogy az Ótestamentum szerint bizonyos állatoknak szintén van lelkük. A lelket pusztán megfelelő agyvelővel kell ellátni, amely mutáció kérdése csupán. Aztán itt van még, hogy a mohamedán nézet szerint a nőknek nincs lelkük. Végül a teológiai érvek csak addig élhetnek, amíg a kellő természettudományos tudás nem áll rendelkezésünkre.
2. *Struccpolitika.* A gondolkodó gépek következményei beláthatatlanok, reméljük ilyen nem fog bekövetkezni. Az ok az emberi felsőbbrendűség érzete, illetve elvesztésének félelme. A valóság, hogy az üzleti viszonyok mit sem törődnek bármilyen félelemmel, következménnyel, a fejlődést nem lehet megállítani.
3. *Matematikai ellenvetés.* A diszkrét állapotú gépek teljesítőképességének korlátai vannak. A Gödel-tétel⁸ értelmében bármely elegendően teljesítő logikai rendszerben lehet olyan állításokat megfogalmazni, amelyeket a rendszeren belül sem megcáfolni, sem bizonyítani nem lehet, kivéve, ha maga a rendszer ellentmondást tartalmaz. A következmény, hogy a logikai gép válasza hibás lesz, vagy egyáltalán nem válaszol. Ellenérv, hogy ugyan az emberi eleme mindig képes válaszolni, de vajon mennyi a hibás köztük. Nyilván vannak emberek, akik okosabbak egy adott gépnél, de nyilván vannak, lehetnek olyan gépek, amelyek nála okosabbak és így tovább.
4. *Öntudat.* Mindaddig, amíg egy gép nem tud szonettet vagy koncertet írni az átérzett gondolatok alapján, hanem tisztán a szimbólumok véletlen elrendezése következtében, nem tudunk egyetérteni azzal, hogy a gép egyenértékű az agyvelővel, amely nem csak megírja, hanem tudja is, hogy megírta. Semmiféle mechanizmus

8 Gödel: A matematika filozófiája a 21. század küszöbén. Válogatott tanulmányok, 2013. 61.

nem tud örömet érezni sikere fölött (mesterséges jelzése olcsó ötlet lenne). Nyilván vannak különböző szintű korlátok, miként az fennáll az embereknél is. Ha A azt hiszi, hogy „A gondolkodik és B nem”, továbbá, ha B úgy gondolja, hogy „B gondolkodik és A nem”, és ezen vitáznak, akkor csak azt tehetjük fel, hogy mindenki gondolkodik – különben nem lehetne vita. Nem arról van szó, hogy valaki, vagy valami papagáj módjára betanult szöveget ad elő.

5. *Képességek hiánya.* Lehetséges, hogy az összes említett dolgot végrehajtó gép készíthető, de sohasem tudnak olyat, amely bármely X dolgot végre tudná hajtani. Itt X alatt számos tulajdonságot lehetne említeni, például a gép legyen kedves, segítőkész, szép, barátságos, legyen humorérzéke, szeresse a tejszínes epret, ébresszen szerelmet, stb. Valóban, gépeink többsége csúnya, a célnak éppen megfelelő kivitelűek, a cél változására reagálni képtelenek, stb. A miniaturizálás, a nanotechnológia, új anyagok felfedezése lehetőséget adott nagy kapacitású és gyors eszközök fejlesztésére, amelyek már meglehetősen függetlenek külső formájuktól, tehát lehetnek akár szépek is. Elegendő memóriával rendelkeznek, képesek emlékezni, tanulni, sőt az emberi agynál lényegesen nagyobb kapacitással és sebességgel, mi több pontosan, és megbízhatóan működnek. Láthatjuk, nincsenek határok, pusztán az elért eredmények hiányosak. Van még bőven teendő és evvel együtt lehetőség.
6. *Tévedés joga.* A gépek, alkotásuk értelmében, tévedhetetlenek. Ha nem így lenne, nem alkalmaznánk őket. Természetesen nem a meghibásodásról van itt szó. Mondhatnánk, hogy ez miért baj? Elméletileg egy megoldás változatairól van szó, amelyek értéke különböző lehet, például helyes, kevésbé helyes, kielégítő, valamilyen értelemben rossz, téves. A gépi tanulás képességétől kezdve megállapíthatjuk, hogy a gép is juthat különböző következtetésekre, miként az ember is ilyen alapon téved, mivel a tanult dolgok más környezetből származnak, mint alkalmazásuk.
7. *Lady Lovelace⁹ felvetése.* A gépek nem képesek kezdeményezni,

9 Lady Lovelace: őt tartjuk az első gépi programozónak a Babbage által kifejlesztett analitikus gépen.

újat alkotni. Az ellenvetés legelőször az, hogy a kijelentés kizárólag a rendelkezésére álló, megfigyelt eszközökre vonatkozhatott. Másodsorban a kérdés: vajon képes-e egy gép meglepetést okozni, azaz olyat tenni, amire nem számítottunk? Nyilvánvalóan, amikor kiderül, hogy bizonyos feltételezésem, számításom nem volt helyes, mert a gép más eredményt hozott ki, vagy adatbázisából már tudja és közli, hogy elfogyott a színházjegy, de a következő előadásra tud szerezni. Az alapja a mindig aktuális adatbázis – onnan vásárol mindenki belépőt. Tehát a gép tudja, mi nem, a gép szólhat, ha minket érdeklő előadás lesz.

8. *Folytonos és diszkrét ellentmondása.* Az embert a környezeti hatások folytonosan érintik, és azokra folytonosan reagál. Diszkrét módon a reagálásban kiesések lesznek. A felvetés óta a neurológiában elért felfedezések az agyvelő diszkrét működését bizonyították. Ahol szükséges, az idegek képesek folyamatosan fenntartani a jelzésüket. A gépek is teljesen alkalmasak erre: a vezérlés, a szabályozás diszkrét, a beavatkozás folytonos. Szinte minden kibernetikai rendszer így épül fel.
9. *A viselkedés kötetlensége.* Lehetséges-e olyan szabálygyűjteményt készíteni, amely az ember, a társadalom számára leírná, hogy bármilyen esetben mit csináljon, hogyan viselkedjen? Ha ez így lenne, akkor az ember is gép lenne, pedig az ember nem lehet gép! Ellenérv az, hogy a természet, a természeti törvények szabályoznak bennünket teljes egészében, hiszen annak részei vagyunk, mégsem tartjuk magunkat gépeknek. Tudjuk viszont, hogy politikusaink, jogászok és mások igénybevételevel, erősen „dolgoznak” mindenféle viselkedési szabályok minél teljesebb megfogalmazására. Mindennapos kifejezés a „zéró tolerancia”. Szerencsénkre ez eddig még nem sikerült, és csak az erőszak a megfelelő módszer, amelyhez viszont nem kevés csodagéppel rendelkezünk: hadi eszközök és módszerek.
10. *Percepció az érzékszerveken túl.* Telepátia, gondolatolvasás, előre látás, akaratátvitel jelenségei még a tudományos felfogásunkat is zavarja, nem hogy gépet készíthessünk ilyen célra. A percepció más jellegű alkalmazásának egyik fontos eleme a hálózatok lét-

rejőtte. Nagyon széles skálán ma is kaphatunk kérdéseinkre úgy és olyan választ, amelyek túl vannak érzékszerveink képességén. Már csak a mumusok, kísértetek hiányoznak onnan, talán még ezeket is képes lesz a jövő nemzedéke előállítani és a világhálón megjeleníteni.

11. *Természetes út.* A természetnek néhány millió évbe került az emberi intelligencia létrehozása. Vajon az embernek – tekintettel a felgyorsult tudományos-technikai fejlődésre – mennyi időbe telik a mesterséges intelligencia kiteljesítése egészen az emberi intelligencia szintjéig? Egyáltalán képes lesz-e erre? A természet a sokféleséggel, a mutációval, és jelentős környezetváltozásokkal oldotta meg ezt a feladatot. Az élő egyedek szaporodnak, reagálnak a környezetükre és energiaforgalmú működési ciklusuk van. Az élő utánzására legalább e tényezők mesterséges megvalósítása szükséges. Az egyedek a környezettel és egymással való kapcsolatukból tanulnak és ennek bizonyos részeit a szaporodás során továbbörökítik, valamint a mutáció révén tovább fejlesztik, változtatják. Ami ebből „tudatos”-szándékos célzatú azt nevezhetnénk fejlődésnek, a többi változás véletlenszerű, ez hozza létre a sokféleséget. Ez a definíció talán nem így pontos, de mindenképpen a szaporodás során egymásra épülő környezeti tapasztalatszerzés és a mutáció hozta és hozza létre a törzsfejlődést, melynek kirívó esete az emberi agyvelő. Mai, legjobb tudásunk szerint ez a mi természet adta képességünk, amely a tudás, az intelligencia, az öröklés, a tapasztalatszerzés és a tanulás útján jön létre. Tehát az intelligencia minden egyes emberben az élete során kialakuló folyamat és annak eredménye! Egy apró kis hiba van azonban ebben az okfejtésben, nevezetesen az öröklés során az agyvelőbe „beépülő” intelligencia rész. Ezt részben magyarázhatjuk az ősök, elődök által szerzett tudás tovább öröklésével, de az első ilyen öröklés, vagy annak képessége már vitatható. Isten, avagy valamilyen teremő eredetű-e, esetleg a természet játéka, vagy véletlen? Frankenstein és társait az ember teremttette, de mindenkor érezték az „éltető szikra” szükségességét, hozzáadását, amely nélkül a teremtmény lelketlen, holt dolog marad.

A modern irodalom is odáig jut, hogy bárminemű mesterséges intelligencia megvalósítható, de az az ember nélkül teljességgel értelmetlen marad. A mesterséges intelligencia magas fokának inkább a veszélyét jelzik, amikor is a gépek uralkodóvá válnak és az ember ellen fordulnak. Nyilvánvaló feltételezés ez, hiszen az emberek is állandóan egymás ellen fordulnak. Ez egy kettősség, ami régóta létezik a világunkban, egyrésztől bizonyos intelligenciával ellátott eszközöket alkotunk, másrésztől – törvényekkel, szabályokkal, előírásokkal – rábízunk, azaz ezen eszközök „fennhatósága” alá rendeljük magunkat, valamilyen érdekből kifolyólag. Például, ha az autó motorja jár, akkor a fedélzeti vezérlő számítógép bezárja az ajtókat valamilyen meggondolt védelmünk érdekében. Semmilyen kérésre nem nyitja ki, kizárólag a saját programja előírásai szerint fog cselekedni. Még súlyosabb példa az a terjedő nézet, hogy egyre kevesebb dolgot kell megtanulnunk, mivel – szükség esetén – azt a „gép tudja” és mindig rendelkezésünkre áll. Ez mindaddig megfelelő lehet, ameddig a gép a cselekvő és azt biztosan és mindig helyesen teszi. De valóban így van/lehet ez minden alkalommal? Mert ha mégsem, akkor ki veszi észre és ki változtat rajta? Hiszen a „tudás” a gépben van!

Az ellenvetések ellenére, tehát megállapíthatjuk, hogy a gépek képesek gondolkodni, alkalmasak olyan dolgokra, viselkedésre, melyeket eddig csak az embernek tulajdonítottunk. Igaz, azt is tudjuk, hogy ez nem egy darab komplett gépet jelent, de hát az ember sem pusztán egy, hanem teljes társadalom. Azt is megtudtuk, hogy miként az ember nem tévedhetetlen, úgy a gép sem mindig az, kivéve, ha ez a kifejezett szándékunk, miként azt az automatáktól elvárjuk. A gép is mindig az adott környezetben tanul és alkalmazza a tapasztalatait.

Ez az állítás újabb kérdéseket vet fel! Vajon a gondolkodás valóban mindenféle algoritmusok bonyolult együttműködésének eredménye, vagy itt is létezik egy bizonyos „minőségi ugrás”, amely elválaszt, miként az élő és élettelen között az eddigi legjobb ismereteink szerint fennáll?

A kérdésre adandó válasz nyitott, azonban ez nem akadályozhatja az ember világának mindenek feletti fejlődési szándékát, jelen esetben a gépi tanulás, a mesterséges intelligencia, a robotika, az antropomorf eszközök egyre magasabb fokú fejlesztését.

A választ állandóan keressük és rész megoldásaink is vannak. Neumann János egy tanulmányában¹⁰ ezeket írja: „Az emberi értelem sok olyan tulajdonsággal rendelkezik, amelyeket nem lehetséges automatikusan megközelíteni. A logika ezen típusa, amelyet általában az „intuitív” szóval jelölnek, olyasmi, amiről még rendes leírásunk sincs. A legjobb, legtöbb, amit tehetünk, hogy felosztjuk az összes folyamatot olyanra, amelyeket a gépek és olyanokra, amelyeket az emberek tudnak elvégezni; és azután kitalálunk módszereket, amelyekkel ez a kettő összekapcsolható”. Ma is így gondoljuk, ez a fejlődés útja: célunk van, feladat van, a végső megoldás talán nem lehetséges, de nem is szükségszerű.

A gondolkodó gép eszméjének megszületése azonnal reményeket adott az intelligencia gépesítési álmához. Az első mesterséges intelligencia kongresszust¹¹ 1956-ban Dartmouthban¹² tartották, és a LISP¹³ első változata már 1958-ban elkészült. A remény hamar szertefoszlott, kiderült, hogy az emberi okoskodás bármilyen leírása pusztán logika, sőt abban a pillanatban, hogy elkezd gépen működni, algoritmussá válik, tehát nem intelligencia többé. Az algoritmus nem intelligencia, hanem állapot szekvencia vagy rekurzor, amint arról a számítástudományi szakirodalomban bőven olvashatunk. Tipikus példa a perceptron,¹⁴ amely pusztán a neuron közelítése mesterséges modellel, távol van egy bizonyított definíciótól. Kétségbeesésre azonban nincsen semmi ok, mivel az eredmény – a perceptron modell és változatai – számos területen jól alkalmazható eszköz: felismerő és kereső algoritmusok stb. területén.

A karakter-, a beszéd-, a nyelv-, a képfelismerés voltak a kezdetek feladatai, amelyek több-kevesebb buktatóval még ma is feladatnak tűnnek. Számos eredményt ért el még a mesterséges intelligenciából fakadó

10 A legújabb tudományos fejlődés hatása a gazdaságra és a közgazdaságtanra. 1956. Looking Ahead, 4. szám, 11.

11 J. McCarthy, M. Minsky, N. Rochester, C. Shannon (1955): „A Proposal for the Dartmouth Summer Research Project on Artificial Intelligence”.

12 <http://www.formal.stanford.edu/jmc/history/dartmouth/dartmouth.html>. Retrieved 30. August 2007.

13 Deklaratív, nem utasítás jellegű – imperatív - programnyelvek: a LISP, az ERLANG, a PROLOG, az SQL, bizonyos értelemben a HTML-k és társaik. Ezek a mesterséges intelligencia logikájának megfelelőek.

14 P. G. Gyarmati: Some words about networks, ch.17. Perceptron pp.117-122. TCC COMPUTER STUDIO, 2011.

technika, elsősorban a kognitív tudományok területén a szakértői rendszereken át, a statisztikus elméleteken keresztül, amely a robotikával, az adatbányászattal, az automatika kérdéseivel, egészen az ember-gép kapcsolat beszélő és beszéd felismerő csodáig terjed.

Közismert a hasonlat, hogy az intelligencia a forma-homok az öntéskor, a mesterséges intelligencia a maradék a homok eltávolítása után. Éppen a mesterséges intelligencia a bizonyíték arra, hogy az intelligencia jelen volt. Az intelligencia elmaradhatatlan, még ha pillanatai voltak csak.

Nem szunnyad a gondolkozik-e a gép kérdés, legfeljebb más, újabb formákban jelenik meg: talán nem is csak egy út – az emberi – létezik az intelligenciához, szólnak a legújabb gondolatok.

Bizonyos vagyok benne, hogy a mesterséges intelligencia területe mindig megújul,¹⁵ képes az újabb kihívásoknak eleget tenni és hasznos dolgokra fordítani, az elért eredményeit. Ugyanakkor ne feledjük a veszélyeket, amelyeket éppen az ember képes a gépeibe beleépíteni, vagy szándékosan esetleg szándéktalanul is beavatkozni legtöbbször valamilyen érdek alapján és minden humán felelősség mellőzésével. A tudósok mellett így, most már a technikusnak – a programozónak, a mesterséges intelligencia építőjének és művelőjének – is hatalmas a felelőssége.

15 S. J. Russell, P. Norvig (2003): Artificial Intelligence: A Modern Approach (second ed.), Upper Saddle River, New Jersey: Prentice Hall.

TARTALOM

	<i>Bevezető ajánlás</i>	5
	<i>A mentoráltak tollából</i>	9
Varga Debóra	<i>A világ csillogó szemű életművészei...</i>	11
Beregszászi Laura		
Dabrowszky Ketrin	<i>„Nem érzem, hogy meg kellene mutatnom, micsoda rendes ember vagyok.”</i>	19
Lehoczky Lizett		
Nagy Cintia		
	<i>Minden emelkedés küzdelemmel jár, avagy a világ sokszor nem igazságos, de a teljesítmény utat tör magának</i>	27
Balázs Dávid		
	<i>A pénzhez való viszonyulás egy roma családban</i>	33
Lakatos Ádám		
	<i>Gimnazista attitűdök pénzügyekről</i>	41
Kubik Dóra		
Major Evelin	<i>Kinek a keze véres</i>	47
	<i>A street art „térhódítása”</i>	
Béni Brigitta Anett	<i>Lehetőségek és paradoxonok az utcaművészet értelmezésében</i>	55
Marton Kevin	<i>Holokaustt gyerekszemmel</i>	65
Kriván Renátó	<i>Egy borsodi fiú a fővárosban</i>	76
Kalmár Edina	<i>Rohanó / Függöny mögé bújva</i>	79
Deliága Eszter	<i>Fotók és szövegek</i>	81
Verebes Grácia	<i>Rajzok és szövegek</i>	90
Bartos Gellért Vince	<i>Az éjszakai fények</i>	94
Bódi Ráchel Sanel	<i>Rajzok és szövegek</i>	95
Bíró Márton Ágoston	<i>Fényképek</i>	98

	<i>Acéllufi legyőzve!</i>	
Dr. Nagy László	<i>Waskito Sastra Jindra influenszer videója</i>	100
	<i>A mentorok tollából</i>	103
Dr. Koncz István	<i>A diákok felkészítése az önmenedzselésre</i>	105
Dr. Nagy László	<i>A tehetséggondozás útja Békés Itala</i>	129
Bálint	<i>koncepciójában</i>	
Haraszti Bence	<i>Önbizalom-erősítés testépítéssel</i>	132
	<i>Önismereti, személyiségfejlesztő és</i>	
Dr. Egri Tímea	<i>agressziókezelő foglalkozások figyelemhiányos hiperaktivitás zavart (ADHD) mutató tanulók körében</i>	137
Péter Psenak	<i>Egyetemi végzettség szerepe a munkaerő</i>	146
Káčer Ján	<i>kiválasztásában (Szlovákia)</i>	
Kele József	<i>A múlt ismerete nélkül nincs jövő</i>	160
Dr. Prof. Peter G.	<i>Gondolatok a mesterséges intelligencia,</i>	174
Gyarmati	<i>a gépi tanulás kapcsán</i>	

Profin indulhatok a sikeres jövőnek
Professzorok az Európai Magyarországért Egyesület
Budapest, 2021

Szerkesztették:
Dr. Koncz István
Dr. Novák Anikó

Könyvterv és tördelés:
Dr. Novák Anikó és Pomázi Imre

Korrektúra: Dr. Egri Tímea

ISBN 978-615-5709-14-2